

1958

ANDRA KAMMAREN

Nr B 6

28—29 juli

Debatter m. m.**Tisdagen den 29 juli fm.**

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Larsson i Hedenäset ang. utredning av frågan om återförande av de av 1942 års militära markersättningsnämnd inköpta och arrenderade markområdena till de fastigheter, som de tidigare tillhörde, m. m.	4
herr Johansson i Norrköping ang. åtgärder i anledning av markvärdeutredningens betänkande	6
Svar på fråga av herr Svenungsson ang. anordnande av rulltrappor vid centralstationen i Stockholm och liknande stationer.	25
Svar på interpellation av herr Wachtmeister ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet	26
Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon	30
Anslag under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder: Försvarets utformning på längre sikt	70

Tisdagen den 29 juli em.

Anslag under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder: Försvarets utformning på längre sikt (Forts.)	83
--	----

Avgjort ärende

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr B 54, ang. svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon	30
--	----

Måndagen den 28 juli

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talmanen, varjämte på grund av förfall för sekreteraren undertecknad, jämlikt herr förste vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1

Justerades protokollet för den 22 innevarande juli.

§ 2

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Skövde den 27 juli 1958

Andra kammarens kansli
Stockholm

Åberopande tidigare insända läkarintyg får jag anhålla om fortsatt ledighet från riksdagsgöromålen till och med den 2 aug. 1958 för konvalescens.

Walter Sundström

Kammaren, som vid sammanträdet den 1 innevarande juli beviljat herr Sundström ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare, biföll denna anhållan.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr B 10 och B 53—B 62, bevillningsutskottets betänkanden nr B 1, B 4 och B 5, bankoutskottets utlåtanden nr B 5, B 7 och B 8, första lagutskottets utlåtanden nr B 10 och B 13, andra lagutskottets utlåtanden nr B 10 och B 11 samt jordbruksutskottets utlåtande nr B 12.

§ 4

Föredrogs herr *Svenssons* i Stenkyrka vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående färdigställande av vissa bokföringsresultat för åren 1954—1957 att användas vid förhandlingarna om prissättningen på jordbrukets produkter.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5

På förslag av herr förste vice talmanen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtanden nr B 54 och nr B 53 i nu nämnd ordning skulle uppföras främst samt statsutskottets memorial nr B 62 sist bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 6

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr B 98, till Konungen i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1958/59 till Göteborgs musikkonservatorium.

Vidare anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr B 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § 3 mom. samt 5, 8 och 11 §§ förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent;

nr B 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med

särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster vid nyindelning av riket i pastorat; och

nr B 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 5:o) och 16:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.05.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 29 juli

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talman-
nen.

§ 1

Justerades protokollet för den 23 in-
nevarande juli.

§ 2

**Svar på interpellation ang. utredning av
frågan om återförande av de av 1942 års
militära markersättningsnämnd inköpta
och arrenderade markområdena till de
fastigheter, som de tidigare tillhörde,
m. m.**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr
statsrådet ANDERSSON, som yttrade:

Herr talman! I en med kammarens
tillstånd framställd interpellation har
herr Larsson i Hedenäset frågat mig

1) om Kungl. Maj:t vidtagit åtgärder
för utredning av frågan om återförande
i en eller annan form av de av 1942 års
militära markersättningsnämnd inköpta
och arrenderade markområdena till de
fastigheter, som de tidigare tillhört,
samt

2) när i så fall utredningsarbetet kan
beräknas vara slutfört och förslag eller
åtgärder i frågan vara att förvänta.

Med anledning härav får jag anföra
följande.

I början av 1940-talet inköpte eller
långtidsarrenderade kronan betydande
markområden i Övre Norrland för att
få mark till olika försvarsanläggningar.

I en motion i denna kammare den 20
januari 1956 föreslog interpellanten, att
en utredning skulle företagas för att
undersöka möjligheterna att återföra de
ifrågavarande markområdena till de ur-
sprungliga fastigheterna. I de fall detta
ur försvarssynpunkt icke var möjligt,
borde man söka på något annat sätt
t. ex. genom omräkning av de utgivna
ersättningsbeloppen kompensera de
ägare som vid ifrågavarande tillfälle av-
stod mark till kronan. Som skäl åbero-
pades i motionen bland annat, att mark-
områdena utgjordes av värdefull skogs-
mark som ofta upptog betydande del av
de berörda jordbruksfastigheternas to-
tala skogsinnehav och att förvarven
skedde på villkor som för säljarna re-
spektive arrendeupplåtarna framstått
som synnerligen oförmånliga.

Statsutskottet inhämtade yttranden
över motionen av chefen för försvars-
staben i samråd med fortifikationsför-
valtningen samt av försvarets fastig-
hetsnämnd. I sitt utlåtande anförde ut-
skottet, att någon återgång av markom-
rådena till de ursprungliga ägarna icke

Svar på interpellation ang. utredning av frågan om återförande av de av 1942 års militära markersättningsnämnd inköpta och arrenderade markområdena till de fastigheter, som de tidigare tillhörde, m. m.

syntes böra ifrågakomma med hänsyn till att områdena alltså var av väsentlig betydelse ur försvarssynpunkt. Någon allmän omprövning av de en gång träffade uppgörelserna var enligt utskottets mening icke heller tillräddig på grund av den prejudicerande verkan en sådan omräkning kunde få. Utskottet erinrade emellertid om att chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen funnit det tänkbart att minska olägenheterna av kronans disposition av ifrågavarande markområden på ett annat sätt. Myndigheterna hade nämligen ifrågasatt, att kronan skulle kunna mot viss ersättning återställa avverkningsrätten till skogen på de arrenderade markområdena till vederbörande fastighetsägare, respektive upplåta avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka mark försålts till kronan. Utskottet förklarade sig förutsetta att Kungl. Maj:t ägnade frågan uppmärksamhet och att frågan, på sätt Kungl. Maj:t funne lämpligt, blev föremål för närmare undersökning. Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet föreslagit.

Till svar på frågan, vilka åtgärder som vidtagits med anledning av riksdagens beslut, får jag meddela att Kungl. Maj:t den 8 mars 1957 uppdrog åt chefen för försvarsstaben att utreda, i vad mån förutsättningar ur militära synpunkter finnes att på sätt ifrågasatts återställa avverkningsrätt eller upplåta sådan rätt, samt att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag som föranledes av utredningen.

Utredningen har ännu icke hunnit slutföras. Enligt vad som uppgivits från försvarsstaben torde den icke kunna bli färdig förrän under år 1959.

Jag vill framhålla att uppdraget till försvarsstaben har begränsad räckvidd och endast syftar till att klarlägga om de av försvarsstabschefen och fortifikationsförvaltningen ifrågasatta åtgärder-

na är praktiskt genomförbara. Det är sannolikt att ett återställande av skogsavverkningsrätt kommer att medföra betydande svårigheter. Även om ett sådant återställande visar sig vara möjligt från militära synpunkter, återstår frågan huruvida det kan genomföras på sådant sätt att man inte tillskapar nya och måhända mera omfattande irritationsanledningar än redan förefintliga. Avverkningsrätten kan nämligen bli av mycket skiftande värde för de olika fastighetsägarna, beroende bland annat på redan verkställda avverkningar samt olikheter beträffande vad som på skilda områden i framtiden kan få uttagas.

Med detta, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Larssons interpellation.

Härpå anförde

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Av svaret framgår, att Kungl. Maj:t vidtagit åtgärder för att få den aktuella frågan utredd men att denna utredning ej kan bli färdig förrän år 1959. Även om det hade varit önskvärt att klarhet kunnat vinnas tidigare än vad som synes bli fallet, är det dock tillfredsställande att utredningsarbetet igångsatts.

I slutet av interpellationssvaret framhåller statsrådet, att utredningsuppdraget begränsats till att klarlägga om det är möjligt att lösa denna fråga genom att kronan återställer avverkningsrätten till skogen på de arrenderade markområdena till vederbörande fastighetsägare respektive upplåter avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka mark försålts till kronan. Låt mig i anslutning härtill tillägga följande. Även med denna begränsning är det angeläget att få frågan utredd. De direkt be-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

rörda fastighetsägarna i Torne och Kalix älvdalar som jag varit i kontakt med har varit intresserade av att få belyst om det finns möjligheter att på detta sätt få frågan löst.

Herr statsrådet anför till sist att det är förenat med svårigheter att ernå en fullt tillfredsställande lösning av detta problem. Jag vill på intet sätt, herr statsråd, förringa de svårigheter som finns. Det synes mig dock vara så angeläget — inte minst ur försvarets egen synpunkt — att få de irritationsanledningar som här föreligger eliminerade, att ingen möda bör lämnas ospard för att få klarhet i detta.

Jag vill på nytt framföra mitt tack för interpellationssvaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet LINDELL, erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Johansson i Norrköping frågat mig, vilka åtgärder jag överväger att vidtaga med anledning av markvärdeutredningens betänkande och hur man inom regeringen bedömer möjligheten att förverkliga de förslag som där redovisats.

Till svar på interpellationen får jag anföra följande.

Frågan om indragning till det allmänna av oförtjänt markvärdestegring har under mer än ett halvt sekel tilldragit sig stor uppmärksamhet. Åtskilliga utredningar har under årens lopp arbetat med detta problem. Vid fem särskilda tillfällen under åren 1909—1942 har författningsförslag utarbetats, vilka syftat till att införa en allmän värdestegringsskatt på jord. De utredningar som syftat till att på civilrättslig väg

åstadkomma en värdestegringsindragning har i allmänhet arbetat med ett mera begränsat mål i sikte; framför allt har det här gällt att komma åt sådan värdestegring, som förorsakas av åtgärder bekostade av kommun eller som uppkommer när mark genom planläggning får annan användning än tidigare. Såvitt man därvid begränsat strävandena att åt det allmänna bevara möjligheten att tillgodogöra sig en eventuell framtida uppkommande värdeökning har vissa resultat uppnåtts genom reformer inom fastighets-, expropriations- och byggnadslagstiftningen. I övrigt har dock försöken att inom civilagstiftningens ram finna former för en lösning av problemet lika litet som skatteförslagen lett till något resultat.

Den år 1946 tillsatta s. k. markutredningen, som fick i uppdrag att utreda frågan om utformningen av en rationell markpolitik såvitt anginge jordens användning för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk, framförde i sitt år 1947 avgivna betänkande i ett större sammanhang tanken att med begagnande av expropriationsinstitutet indraga oförtjänt värdestegring. Med anledning av den kritik som framfördes mot utredningens förslag utarbetades inom justitiedepartementet en promemoria med ett lagförslag, som åsyftade att genom införande av en exploateringsavgift tillskapa en värdeindragningsmetod oberoende av expropriation. Även detta förslag möttes emellertid av stark kritik, och dåvarande departementschefen ansåg det icke möjligt att på grundval av det föreliggande materialet lösa frågan om värdestegringsindragning.

År 1954 tillsatte regeringen på föredragning av min företrädare i ämbetet en ny utredning, den s. k. markvärdeutredningen, för att ta itu med problemet. I direktiven för utredningen framhölls, att det mötte synnerligen stora svårigheter att finna en praktiskt framkomlig lösning av problemet om att av-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

skaffa eller indraga oförtjänt jordvärdestegring och att flera tidigare reformförslag på grund härav ej befunnits genomförbara. Likväl vore det — uttalades vidare i direktiven — med hänsyn till problemets utomordentligt stora ekonomiska och sociala betydelse angeläget att ett nytt försök gjordes att angripa detsamma. Några närmare riktlinjer för utredningsarbetet uppdrogs ej i direktiven, utan utredningen fick fria händer att efter hand som utredningsarbetet fortskred upptaga olika alternativ till bedömande.

Resultatet av markvärdeutredningens arbete framlades i slutet av förra året i ett digert betänkande. Utredningens förslag är i hög grad splittrat; det innehåller inte mindre än tre olika förslag till frågans lösning, och intet av förslagen har samlat majoritet.

Bakom *förslag nr 1* står två av utredningens ledamöter, nämligen ordföranden häradsförvaldingen Anderberg och bostadsexperten förste byråingenjören i bostadsstyrelsen Lantz. Detta är det enda förslag som föreligger fullt utarbetat med lagtext och motiv; de båda övriga förslagen är närmast att anse som skisser.

Enligt *förslag nr 1* skall det allmänna, d. v. s. stat och kommun, framför fastighetsägaren få tillgodogöra sig sådan jordvärdestegring, som inte uppkommit genom fastighetsägarens egna investeringar och inte heller är en följd av penningvärdets fall. Indragningen skall enligt förslaget ske på så sätt att vissa fastigheter skall kunna beläggas med värdestegringshypotek. Värdeindragningen skall ske genom att fastighetsägaren betalar en årlig ränta på hypoteket — förutsatt dock att han kan utnyttja värdestegringen. Jordbruks- och skogsfastigheter på landsbygden skall enligt förslaget vara undantagna från lagstiftningen.

Bakom *förslag nr 2* står utredningens båda socialdemokratiska ledamöter,

borgarrådet Garpe och ledamoten av första kammaren Holmqvist. Enligt deras förslag bör oförtjänt jordvärdestegring indragas då den är markant och gripbar. De framhåller tomträttens fördelar, när det gäller att ordna modern stadsbebyggelse och sätter därför tomträttsexpropriation främst som metod för indragning av oförtjänt jordvärdestegring. De avvisar tanken på värdestegringshypotek. Fortsatt utredning förordas med den målsättningen, att värdestegringsindragningen inriktas på markens men icke byggnadernas värdeökning. Värdestegringsindragningen bör, då det gäller mark i enskild ägo, enligt dessa båda ledamöters åsikt ske genom en skatt på den oförtjänta jordvärdestegringen.

I *förslag nr 3* redovisar återstående tre ledamöter — docenten Anners (högern), ledamoten av andra kammaren Boija (folkpartiet) och ledamoten av första kammaren andre vice talmannen Lodenius (centerpartiet) — sin ståndpunkt. Detta förslag betecknar som oförtjänt värdestegring sådan jordvärdestegring, som är en följd av offentlig investering. Om en fastighetsägare tillföres värdestegring å sin fastighet exempelvis genom att kommunen bygger en tunnelbana, bör han enligt detta förslag delta i anläggningskostnaderna, vilket i så fall bör ske i form av båtnadsbidrag till kommunen.

Då interpellanten frågar vilka åtgärder som jag överväger med anledning av markvärdeutredningens betänkande och hur man inom regeringen bedömer möjligheten att förverkliga de förslag som framkommit, vill jag till en början understryka att regeringen givetvis inte är ansvarig för eller eljest på något sätt bunden till det ena eller andra av de framlagda förslagen. Som jag förut nämnde har markvärdeutredningen inte fått några närmare direktiv av regeringen för sitt arbete utan lämnats fria händer att arbeta på lösningen av frå-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

gan. De påståenden som i den politiska debatten, sedan detta kommittébetänkande blivit offentliggjort, förekommit angående regeringens planer på omfattande ingrepp i den enskilda äganderätten är således helt grundlösa. Jag saknar därför anledning att här närmare gå in på de starkt vilseledande uppgifter angående innebörden av de olika förslagen, som förekommit i pressen och i valbroschyrer. Det räcker i detta sammanhang med att påpeka att i det förslag — förslag nr 2 — som framlagts av de socialdemokratiska ledamöterna i kommittén givits uttryck åt den principen att sådan värdeökning som kan uppkomma på bl. a. villafastigheter bör hållas utanför beskattning genom en lämpligt avvägd minimiregel.

Såsom framgår av det sagda har det enda förslag som föreligger i utarbetat skick — förslag nr 1 — inte stötts av någon av de i utredningen deltagande representanterna för de politiska partierna. Dessa ledamöter hava tvärtom samtliga utsatt detta förslag för en hård kritik, varför detsamma får anses vara ur räkningen. De båda förslag åter som framlagts av partirepresentanterna är endast skisser med riktlinjer för fortsatt utredning av frågan. Kommitténs betänkande är på grund härav inte ägnat att tjäna som grundval för ett regeringsförslag. Betänkandet har inte heller sänts ut på remiss. Självfallet har regeringen i det läge vari frågan befinner sig inte kunnat taga närmare ståndpunkt till vilka vägar som bör följas för att åstadkomma ett resultat. Uppenbart torde emellertid vara att ytterligare utredning krävs. Då samtliga politiska partier torde vara eniga om att åtgärder är motiverade på detta område — ingen vill väl lämna fritt spelrum åt oblygt tomtjobberi på det allmännas bekostnad — tror jag, trots det negativa utfallet av de hittillsvarande utredningarna, att det dock till slut skall lyckas att komma fram till en samlande, praktisk och med

den allmänna rättsuppfattningen överensstämmande lösning av ifrågavarande betydelsefulla samhällsproblem.

Härefter anförde:

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för jutitiedepartementet få rikta ett tack för det snabba och mycket klaggörande svaret på min interpellation.

Bakgrunden till min interpellation var intresse för markvärdestegringsfrågornas lösning samt de ganska vilseledande uppgifter, som i valrörelsen till andrakammarvalet i maj månad förekom om markvärdeutredningens olika förslag. I en av folkpartiet utgiven valbroschyr skrev man bland annat att »kommitténs förslag var inlåst i någon av regeringens skrivbordslådor för att tas fram vid lämplig tidpunkt» och att huvudsyftet skulle vara att »socialisera villafastigheterna».

Högerpartiet gav en presentation av förslagen och talade då om förslag nr 1 och 2 som »det första och andra socialistiska alternativet» som kunde genomföras av en »socialistisk riksdagsmajoritet». Ja, så hette det i valrörelsen. Det är ju ganska stora överdrifter, om man nu tar del av statsrådets svar på interpellationen.

Jag trodde, herr talman, att de partier, som i maj månad i år hade ett så brinnande intresse för regeringens ställningstagande till markvärdeutredningens förslag, själva skulle ha frågat regeringen om förslagens fortsatta öden. När tystnaden från deras sida hållit sig under hela sommarriksdagen, tyckte jag, att det var på sin plats med en interpellation. Jag är därför mycket glad när justitieministern i sitt svar i dag säger att »regeringen givetvis inte är ansvarig för eller eljest på något sätt bunden till det ena eller andra av de framlagda förslagen. Som jag förut nämnde har markvärdeutredningen

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

inte fått några närmare direktiv av regeringen för sitt arbete utan lämnats fria händer att arbeta på lösningen av frågan. De påstående, som i den politiska debatten, sedan detta kommittébetänkande blivit offentliggjort, förekommit angående regeringens planer på omfattande ingrepp i den enskilda äganderätten, är således helt grundlösa. Jag saknar därför anledning att här närmare gå in på de starkt vilseledande uppgifter angående innebörden av de olika förslagen, som förekommit i pressen och i valbroschyrer. Det räcker i detta sammanhang med att påpeka att i förslag nr 2, som framlagts av de socialdemokratiska ledamöterna i kommittén, givits uttryck åt den principen, att sådan värdeökning som kan uppkomma på bl. a. villafastigheter bör hållas utanför beskattning genom en lämpligt avvägd minimiregel.»

Jag tycker att detta är en klagörande deklaration från regeringens sida. Statsrådet säger vidare i sitt svar, att då det enda utarbetade förslaget — förslag nr 1 — utsatts för hård kritik och ingen av de politiska representanterna i kommittén stött detsamma, så får man anse detta vara ur räkningen. De andra förslagen vore ju skisser och riktlinjer för ett fortsatt utredningsarbete. Statsrådet kommer därför fram till att nya utredningar krävs. Jag delar statsrådets uppfattning helt.

Som kommunalman stöter man många gånger på de problem, som utredningen sysslät med men inte lyckades lösa. Alla delar vi väl den uppfattningen, att där samhälls- och gemenskapsintresset det betingar, får vi söka finna lösningar, som ger samhället möjligheter, på samma gång det även måste finnas ett skydd för den enskilde mot att inte bli orättvist behandlad. Jag vill därför uppmana justitieministern och regeringen att få i gång ytterligare en utredning, som fullföljer markvärdeutredningens arbete och framlägger ett nytt förslag.

Herr talman! Jag vill sluta med att ännu en gång tacka för svaret på min interpellation.

Herr BOIJA (fp):

Herr talman! Efter allt som har förekommit i denna fråga tidigare och här i dag skall jag be att få lämna en kort redogörelse för vad som har förevarit.

Det torde inte råda något tvivel om att det förslag, som har framlagts av häradshövding Anderberg och byråingenjör Lantz i bostadsstyrelsen, är ett radikalt, socialistiskt färgat förslag. Det bygger i korthet på att en fastighet, både mark och byggnad, som undergår en viss markvärdetegring, skall beläggas med värdestegringshypotek såsom justitieministern här tidigare sade. Detta skulle delas lika mellan staten och kommunen, vilka på så sätt skulle bli meddelägare i fastigheten. Värdestegringshypoteket skulle också förräntas av fastighetsägaren efter en räntesats, som skulle fastställas av riksdagen. Men inte nog med detta: på grund av förslitning eller bristande underhåll av byggnaderna skulle å fastigheter som belagts med värdestegringshypotek också i vissa fall en s. k. jämningsavgift kunna uttagas, vars storlek skulle kunna uppgå till maximalt en procent av fastighetens byggnadskostnader.

Såsom oförtjänt skulle enligt de två förslagsställarna i regel anses sådan värdestegring som uppkommit genom offentlig investering, värdestegring som berott på samhällets allmänna utveckling samt s. k. rättsutvidgning. Det är alltså de värdestegringskategorier, som man har framfört.

För att i någon mån belysa avgiftens konstruktion och verkningarna av värdestegringshypoteket vill jag ta ett exempel. Antag att en hyresfastighet påföres ett ingångsvärde av 1 miljon kronor, varav 100 000 kronor för tomtmarken och 900 000 för byggnaden. Efter

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

en femårsperiod, då den första omvärderingen skall ske — därefter har man i förslaget tänkt sig att värderingarna skall ske vart tionde år — fastställes ett utgångsvärde. Låt oss anta att marken då åsätts ett värde på 155 000 kronor, medan byggnaden minskat i värde 1 procent per år eller 45 000 kronor på grund av normal förslitning. Utgångsvärdet blir då 1 010 000 kronor, och ett hypotek på 10 000 kronor kan således påföras fastigheten. Detta hypotek skall förräntas, låt oss anta efter 5 procent — det blir 500 kronor. Därjämte kan påläggas en årlig jämningsavgift med maximalt 1 procent av byggnadsvärdet, eller 9 000 kronor. Fastighetsägaren har att årligen erlägga till stat och kommun 9 500 kronor, eller på en tioårsperiod 95 000 kronor.

Att dessa kostnader inte kan bäras enbart av fastighetsägaren är självklart. De måste i en fri hyresmarknad direkt återverka på hyrorna — förslaget är för övrigt otänkbart utan en fri hyresmarknad.

Antag vidare att en villa — villorna är ingalunda undantagna i förslag 1 — åsättes ett värde av 60 000 kronor, varav byggnadsvärde 50 000 och tomtvärde 10 000. Låt oss anta att villan efter värdering åsättes ett värde av 70 000 kronor — det är inte onormalt, om vi ser på de senaste årens fastighetstaxeringar. Ett värdestegringshypotek på 10 000 kronor skulle alltså kunna påföras detta egna hem. Hypoteket skall förräntas, låt oss anta efter 5 procent med 500 kronor, och i detta fall kan också jämningsavgift utgå — den blir 500 kronor. Tillsammans är det en avgift på 1 000 kronor per år, som direkt drabbar villaägaren personligen.

Om staten kräver att s. k. oförtjänt markvärdestegring skall helt indragas till det allmänna, borde konsekvensen bli att kompensation ges för värdeminskning, men någon tanke i den riktningen har inte framförts.

Förslaget innebär dessutom att industrifastigheter skulle komma in i bilden. Det är klart att vi som står bakom förslag 3 inte kunde biträda någonting sådant, då skattebelastningen på näringslivet torde vara fullt tillräcklig ändå.

Vi har bestämt tagit avstånd från den här metoden, som i princip syftar till indragning av hela värdestegringen i den mån indragning begäres av det allmänna. Inga undantag för egna hem, sportstugor eller villafastigheter har här gjorts, utan endast — såsom justitieministern antydde — för skogs- och jordbruksfastigheter enligt de direktiv som givits.

Förslag 2 omfattas av borgarrådet Garpe och riksdagsman Holmqvist. De ansåg lämpligt att inte alltför hårt engagera sig i förslag 1, även om de i stor utsträckning ansluter sig till de principer som framförts i detta förslag. Av praktiska skäl tar de avstånd från hypotekstanken såsom princip för indragningen — det är alltså om metoderna man är oense.

I tidskriften Tiden har det om de här två förslagen sagts: »Inte heller är de så oförenliga som kan synas vid ett första studium. Både i fråga om själva värdestegringsindragningen och om bestämmandet av värdestegringens omfattning är man inne på principiellt samma linje.» — Herrar Garpe och Holmqvist anser vidare att en generell värdestegringskatt här bör införas i princip enligt 1942 års förslag. Skattefrågan vill man dock närmare utreda. Även här är jordbruks- och skogsfastigheter undantagna.

Skattevägen har visat sig mycket svårframkomlig, och remissinstanserna har ställt sig negativa till de förslag som här tidigare har framkommit på beskattningens område. Det sägs också i Tiden: »Tanken på ett värdestegringshypotek har otvivelaktigt mycket som talar för sig, medan en ny skatt inte

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

synes kunna bli tillräckligt effektiv, bortsett från att beskattningsformen i det här sammanhanget synes principiellt tveksam.»

I förslag 2 har man även velat dra in vinst som uppkommer genom inflation. Detta är väl något av en konfiskation. Ägaren gör ju inga som helst vinster, när penningvärdet faller. Tvärtom har spararna under årens lopp gjort stora förluster, som i detta fall t. o. m. föreslås till beskattning. Det är något orimligt i detta.

På vissa punkter i övrigt är man också av en annan uppfattning än i förslag nr 1. Förslag nr 2 är genomgående något mjukare än förslag nr 1 men torde därför inte vara mindre farligt. Man menar också att värdestegringen skulle kunna fördelas mellan staten, kommunen och fastighetsägaren. Jag tror att det finns all anledning att i fortsättningen följa denna fråga med största uppmärksamhet, eftersom förslaget genomförande skulle komma att mycket hårt ingripa i den enskildes rätt och innebära nya skatter och pålagor på fastighetsägarna och de enskilda människorna.

Folkpartiets, högerns och centerpartiets representanter i utredningen har varit bestämda motståndare till planer, som skulle bryta sönder vad sparsamhet och omtanke har skapat i form av bl. a. egnahem i olika former. Folkpartiet har även tagit upp denna fråga vid årets B-riksdag, där vi i en motion av professor Ohlin m. fl. begär en utredning och förslag rörande införandet i grundlagen, i regeringsformen, av vissa för svensk rättsuppfattning grundläggande principer, t. ex. skydd för enskild äganderätt. Vi får hoppas att regeringen nu efter många år är beredd att villfara riksdagens sedan länge uttalade önskan.

I förslag nr 3 tar vi avstånd från samtliga i förslag nr 1 framlagda lagförslag, och vi gör det av praktiska,

ekonomiska, sociala och rättviseskäl.

Hur skall då denna fråga lämpligen kunna lösas? Att den inte kan lösas på den väg som tidigare förutsatts, torde de många misslyckade utredningarna visa. Redan nu kan fastslås att värdestegringen på fast egendom med gällande skattelagstiftning i praktiken blir indragen till det allmänna i viss utsträckning. Värdestegring som tagit sig uttryck i ökad avkastning träffas i allmänhet av inkomstskatt. I den händelse värdestegringen ger utslag vid fastighetstaxering i form av höjt taxeringsvärde, kan detta leda till höjd förmögenhetsbeskattning, och när fastighetsägaren tillgodogjort sig en värdestegring genom att försälja fastigheten, så beskattas värdestegringen såsom realisationsvinst, om försäljningen har ägt rum inom 10 år från förvärvet. Även arvsskatt, gåvoskatt och kvarlåtenskapskatt kan medföra att viss del av inträdd värdestegring övergått till det allmänna.

Efter att ha fastslagit detta kan man knappast — såsom företrädarna för linje nr 1 gör — tala om att »befria den privata jordägarerätten från en så att säga moralisk belastning, ägnad att framkalla bristande social jämlikhet» genom att indraga den s. k. oförtjänta värdestegringen.

Representanterna för folkpartiet, högern och centerpartiet vidgår i sitt förslag att man kan tala om en i egentlig mening oförtjänt värdestegring i sådana fall, då markvärdestegringen uppkommit till följd av offentlig investering, t. ex. trafikomläggningar o. d., och där den således kan härledas till en direkt insats av kapital från det allmännas sida. Vi menar att samhället då skulle kunna kräva någon form av »båtnadsbidrag», men denna fråga bör utredas, för att man skall bli i tillfälle att avgöra om denna metod kan tillgodose rimliga och rättvisa krav.

Jag vill i sammanhanget erinra om

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

att representanterna för förslag nr 2 och nr 3 i kommittén har begärt vissa utredningar men förvägrats detta. Om utredning kommit till stånd i det stycket, skulle kanske alternativet nu inte behövt vara så skissartade som här har antytts.

Båtnadsbidraget skulle enligt vår mening kunna komplettera redan befintliga institut, såsom gatemarks- och gatubyggnadsersättningar. Vi har dessutom den sedan några år gällande zonexpropriationslagen, som i större sammanhang skulle kunna utnyttjas av kommunerna.

Vi vill också i förslag nr 3 medverka till att tomträttsexpropriation skall kunna ifrågakomma i vissa speciella fall för att tillgodose kommunernas behov av mark, varvid dock två krav måste uppfyllas. För det första måste marken på grund av offentlig investering kunna beräknas undergå betydande värdestegring, och för det andra bör läget vara sådant att den värdestegrande effekten framstår som säker och såsom förestående inom en nära framtid. Kommunen skulle alltså kunna förvärva marken, medan byggnaden behålles av fastighetsägaren, som också erhåller rätt att få marken upplåten med tomträtt.

Vi menar att man bör gå fram på de partiella reformernas väg och efter principer som vunnit hävd i svensk rättsuppfattning. Därigenom tror vi oss bäst kunna gagna såväl samhällets som de enskilda människornas intressen.

Vad beträffar den valbroschyr som här citeras vill jag påpeka, att vad som där framförts helt överensstämmer med de förslag som framkommit i utredningen. Man kan ju fråga sig vilket som bäst gagnar de enskildas intressen, att följa de föreslagna vägarna att indraga den s. k. oförtjänta markvärdestegringen eller att följa förslag nr 3 och helt ta avstånd från sådana principer och i stället bygga ut de institut som redan finns.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag förstår att herr Boija efter tre års deltagande i utredningsarbetet anser sig böra göra en sådan deklaration som han här gjort om utredningens arbete och det resultat utredningen kommit fram till. Men efter det svar justitieministern här givit behöver vi väl ändå inte tala om förslag nr 1 som ett socialistiskt alternativ. Statsrådet har ju sagt att ingen av de politiska partiernas representanter har stött det förslaget, och han sade vidare att de andra förslagen måste bli föremål för förnyade utredningar. Men frågan huruvida de utredningarna skall ske efter förslag nr 2 eller förslag nr 3 har statsrådet inte tagit ställning till. Därför tycker jag att man kunde vänta med kritik till dess regeringen tagit ställning till frågan om förnyad utredning.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Jag begärde ordet därför att den ärade interpellanten i sitt inlägg hänsyftade på den broschyr i denna fråga, som högerpartiet gav ut under den gångna valrörelsen.

Det finns ingenting att ta tillbaka i denna broschyr. Det är riktigt att de två av regeringens sakkunniga, som är mantalsskrivna i det socialdemokratiska partiet, hoppade av tanken att staten skulle lägga sig till med gratis inteckningar i egna hem och andra fastigheter, som enligt myndigheternas mening ökat i värde, och detta har också från vår sida framhållits i broschyren.

Men, herr talman, avhoppet skedde i juni 1957! De sakkunniga hade arbetat från oktober 1954. Det tog alltså nära tre år för de socialdemokratiska ledamöterna att fatta galoppen. När de bestämt sig, låg det monstruösa förslag diskussionen gäller redan färdigt i tryckeriet.

Trots den märkligt långa betänketiden har socialdemokraterna i utred-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

ningen inte tagit avstånd från tanken att egnahemsägare, som av myndigheterna anses ha villor som blivit för mycket värda, skall utsättas för en särskild skatt. De förutsätter tvärtom en sådan extra skatt men talar om »en lämpligt avvägd minimiregel». Vad menas med en lämpligt avvägd minimiregel? Vad lämpligt avvägda skatter enligt socialdemokratisk mening betyder vet landets egnahemsägare av bitter erfarenhet.

Förslaget att på olika sätt socialisera det som myndigheterna tror att ett eget hem har växt i värde med utgår från tanken att den personliga äganderättens innebörd kan tunnna ut mer och mer. Den personliga äganderätten är, framhöll för inte länge sedan en av regeringens ledamöter, inte så särskilt helig, även om den brukar respekteras av statsmakterna. Brukar respekteras! Det skulle alltså inte vara någon princip, inte någon fast regel. För vår del har vi med utgivandet av denna broschyr velat reagera bl. a. mot den löslighet i tänkesättet, som har framkommit från socialdemokratiskt håll i denna för landets egnahemsägare utomordentligt viktiga fråga.

Jag slutar, herr talman, med att ännu en gång stryka under att det finns inte någonting, som behöver tagas tillbaka i den från vårt parti utgivna broschyren.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet LINDELL:

Herr talman! Herr Boija gav en ingående redogörelse för förslag nr 1, som han hopknöt med socialistiska tankegångar. Det är samma metodik — fast inte i så grov form — som kom till uttryck i de påtalade broschyrerna från högern och folkpartiet. I motsats till herr Hjalmarson måste jag säga att högers valbroschyr innehöll mycket som var klart vilseledande. Metodiken i denna broschyr — som jag för min del anser var ett mycket fullt inslag i valkam-

panjen, ett verkligt slag under bältet — var först en skräckskildring av förslag nr 1 av samma typ som vi har i dessa horror comics, sedan en sammanblandning med förslag 2 och därefter ett föräddiskt hoplänkande av detta skräckförslag med det socialdemokratiska partiet och den socialdemokratiska regeringen. Det hela var upplagt efter mönster av 1928 års s. k. kosackval.

»Vår villas värde», säger högerbroshyren, »menar ni min villa? Ja, se själv.» Så kommer en skildring av förslag nr 1, alltså det förslag som har underkänts av de parlamentariskt utsedda ledamöterna i utredningen och vilket regeringen har förklarat inte kan tänkas bli genomfört. Det har alltså fallit under bordet. Kommittébetänkandet har ju inte ens utsänts på remiss. Så kommer i broshyren en redogörelse för detta förslag som jag måste säga är ganska kuslig. Man ser hur hypoteket läggs på den lilla villafastigheten, som har åstadkommit genom sparsamhet och strävanden under många år. Hypoteket ligger där, det växer, det utgår ränta på hypoteket. Riksdagen har bestämt, står det, att »Ni skall betala 9 procents ränta». Varför just 9 procent? Varför inte 15 eller 25 procent?

Det hela slutar med att villaägaren inte kan betala den av riksdagen fastställda hypoteksräntan, och då »kan Ni tvingas att gå ifrån Ert egnahem, som då kan försäljas på exekutiv auktion».

Jag fortsätter att citera: »Men, säger Ni, allt detta måste vara orimliga fantasier. Nej, denna framtidsbild skulle faktiskt kunna bli verklighet, om ett förslag går igenom som förts fram från *socialistiskt* håll.»

Härefter omtalas att detta förslag framlagts av »förre justitieministern Zetterbergs betrodde medarbetare i de senaste årens socialiseringsaktioner gentemot den fasta egendomen, häradshövdingen Einar Anderberg, och en av socialdemokraternas radikalaste krafter,

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

förste byråingenjören i bostadsstyrelsen, Hans Lantz». Om förslaget anföres vidare: »Det kan inte råda någon tvekan om att detta socialistiska förslag på ett markant sätt strider mot svensk rättsuppfattning.»

Beträffande det av de båda socialdemokratiska partirepresentanterna i utredningen, borgarrådet Garpe och riksdagsmannen Holmqvist, framlagda förslaget framhålles följande: »Det andra socialistiska förslaget undantar visserligen» — hör nu — »tills vidare egnahemmen, men med tanke på statens och kommunernas ständiga behov av nya inkomster, kan man förutsätta, att när principen en gång slagits fast, kommer också egnahemmen så småningom att drabbas av en markvärdestegringskatt, vars verkningar i praktiken blir nästan lika betungande som värdestegringshypoteket.»

Sedan slutar det hela med en försäkran, att högerpartiet kan man i alla fall lita på.

Den folkpartistiska broschyren, som jag har här i min hand, arbetar med exakt samma metodik. »Socialistiskt hot mot villägarna», heter den, och den inledes med frågan: »Har Ni reda på socialdemokraternas planer mot villor och andra bostadsfastigheter?» Efter ett kortfattat omnämnande av olika utredningar rörande s. k. oförtjänt värdestegring på fastigheter, säges det: »Men i denna sista utredning har några socialdemokrater framlagt förslag, som skulle bli fullständigt katastrofala för fastighetsägarna, om de genomfördes. Se här!»

Så följer en lång redogörelse för förslaget nr 1, alltså det förslag som är ur räkningen. På nästa sida göres verkligen ett litet förbehåll: »Bakom detta förslag står utredningens ordförande, häradsbövding Einar Anderberg, samt byråingenjör Hans Lantz i bostadsstyrelsen, känd socialdemokrat.» »Två andra socialdemokrater, borgarrådet Joa-

kim Garpe och riksdagsman Eric Holmqvist, som också tillhörde utredningen, har hittat på en annan metod.»

Jag måste säga att jag finner en dylik metod att argumentera vara ganska fördomsfri.

Herr Boija sade nyss att även förslaget nr 2 — beträffande vilket han för resten glömde bort att påpeka att det uttryckligen undantar villaägarna från den tilltänkta värdestegringskatten — är ytterst farligt. Därmed avsåg han väl att det skulle innebära ingrepp i äganderätten, som inte kunde försvaras. Regeringen har ju inte på något sätt tagit ståndpunkt i denna fråga i vidare mån än att det fastslagits att det inte kommer att framläggas något regeringsförslag på grundval av det nu föreliggande betänkandet, och jag saknar därför anledning att försvara förslaget nr 2. Jag vill emellertid påpeka att det förslaget närmast innebär en hänvisning till och rekommendation av ett förslag om värdestegringskatt, som avgavs av en kommitté år 1942. Den kommittén hade parlamentarisk förankring, och dess förslag var enhälligt och stöddes utan någon som helst reservation även av högermannen herr Hagberg i Malmö och folkpartisten herr Elon Andersson. Var förslaget lika farligt den gången? Det då framlagda förslaget fick emellertid inte någon god kritik, och det föranledde inte någon proposition. Inte heller det nu föreliggande kommittébetänkandet kommer att leda till någon lagstiftning. En ny utredning är behövlig och jag är för min del så optimistisk att jag tror att det skulle kunna gå att sammanfatta och göra praktiskt genomförbara de uppslag och idéer, som framförts av parlamentarikerna i denna utredning. Om vi skulle ge upp vore det sannerligen ett underbetyg åt vårt demokratiska system.

Lika uppenbart är att en slutlig lagstiftning inte kommer att beröra villor och egnahem. Syftet med denna lag-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

stiftning är ju tvärtom att främja egnahemsbildningen genom att förhindra uppkomsten av spekulationsvärden på mark som är lämplig för sådan bebyggelse. Jag tror inte heller att dessa otäckta broschyrer har lett till så många napp. Villaägarna och egnahemsägarna har en alltför lång och säker kännedom om socialdemokratiens strävan då det gäller att stödja och hjälpa dem, och de har inte trott på de uppgifter om konfiskation och hemska anslag mot deras hem, som de fördomsfria broschyrförfattarna har velat pådyvla det socialdemokratiska partiet.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Jag lade märke till att herr Hjalmarson i sitt förra anförande tillät sig följande uttryck: »Egnahemsägarna vet av bitter erfarenhet vad som menas med socialdemokratisk skattepolitik.»

Nu vore jag ytterst tacksam, om herr Hjalmarson ville utveckla detta litet närmare i det anförande, som jag vet att herr Hjalmarson kommer att hålla om en liten stund.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Lindell kunde inte på någon enda punkt ange vad det var för konkreta fel i den broschyr som utgivits från vårt håll. Han nöjde sig med att tala i allmänna ordalag utan att kunna påvisa en enda felaktig sakuppgift.

Herr Lindell kallade återgivandet av förslag nr 1 för en skräckskildring. I själva verket innehåller broschyren icke någonting annat än ett återgivande av själva fakta, och det är alltså detta att vi återger förslaget sådant det är som herr Lindell betecknar som en skräckskildring. Förslaget är, herr talman, utan tvekan för egnahemsägarna en skräckbild av vad som skulle kunna hända.

Herr Lindell reagerade emot att det har angivits, att detta förslag har framlagts från socialistiskt håll. Ja, herr talman, jag påstår verkligen att det är mycket sannolikt att det kommit från socialistiskt håll. Från vilket annat håll skulle annars ett sådant här förslag komma? Inte tror man väl att något borgerligt parti eller borgerligt tänkande personer skulle kunna lägga fram ett förslag av denna innebörd.

Statsrådet framhöll vidare att det måste betecknas som ett slag under bältet att ge ut denna broschyr, när regeringen ändå klart och tydligt sagt ifrån att detta förslag inte ens skulle remitteras. Ja, herr talman, det är inte alltid så lätt att vara profet; denna broschyr gavs nämligen ut långt innan regeringen över huvud hade tagit någon ställning till detta förslag.

Vad skattefrågan angår vet ni, att ger man en gång en socialdemokratisk regering ett finger i en skattefråga, så dröjer det inte länge förrän den tar hela handen. Det har även landets egnahemsägare en bitter erfarenhet av. Finansministern undrade vad jag här åsyftade. Jag syftade bland annat på den högst besynnerliga utformningen av själva egnahemsbeskattningen, som vi år efter år i riksdagen har reagerat emot. Vad innebär då denna egnahemsbeskattning? Jo, den betyder helt enkelt att egnahemsägarna i motsats till de flesta andra människor inte får skatta för sina verkliga inkomster utan för den inkomst som regeringen anser att de borde ha haft. En egnahemsägare, som fått röta i taket, explosion i värmepannan eller översvämning i källaren — jag talar här i någon mån av personlig erfarenhet — och som i själva verket inte haft någon inkomst av sitt egnahem utan i stället en förlust, får i alla fall skatta för en inkomst som över huvud taget inte existerar.

Tänk, herr talman, om man skulle tillämpa en sådan princip även på and-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

ra områden! Skulle inte det då leda till ganska egendomliga resultat? Herr Sträng är ju en man som vet allting mycket bättre än alla andra! Tänk vilken kolossal nytta vårt enskilda näringsliv skulle ha av en så framstående man som herr Sträng! Måste man då inte fråga sig så här: Kan det verkligen vara riktigt att herr Sträng bara skall skatta för den inkomst han haft, när han borde ha kunnat göra sig en bra mycket större inkomst, bara han hamnat på rätt plats i livet.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**:

Herr talman! Jag hörde faktiskt på så uppmärksamt jag kunde, men det var mycket svårt, helt enkelt omöjligt, att av herr Hjalmarsons sista anförande få ut någonting av den förklaring jag efterlyste.

Tillåt mig, herr talman, att göra herr Hjalmarson uppmärksam på ett par mycket enkla ting på fastighetsbeskattningens område — det var ju där man hade så bittra erfarenheter av socialdemokratisk skattepolitik.

Det är ju till att börja med inte alldeles ovidkommande, att inte en krona av fastighetsskatten går till staten, utan att det här är fråga om en rent kommunal skatteinkomst. Man bör nog ha den saken så att säga i botten när man resonerar om detta.

Vidare representerar ju fastigheten ett realvärde, och vi har varit överens om — jag vet inte att herr Hjalmarson reserverat sig på den punkten — att vi vart femte år skall se över fastighetsvärdena och fastställa dem med ledning av de statistiska data beträffande salufastigheter, som kan vara ett rättvisande uttryck för vad detta realvärde skall upptaxeras till. När detta skedde sista gången gjorde emellertid regeringen en hel del modifieringar som balanserade den skattehöjningseffekt, som de höjda

taxeringsvärdena eljest skulle ha inneburit. Jag vill inte ta hela den äran till det socialdemokratiska partiet, ty vid det tillfället samregerade vi med centerpartiet, och båda partierna skall väl följaktligen äras lika i detta sammanhang. Vad som då skedde var att vi sänkte repartitionstalet från 4 till 2,5 och att vi införde ett schablonavdrag av 200 kronor för varje egnahemsdeklarant. Med dessa båda åtgärder lyckades vi helt ta bort effekten av de höjda taxeringsvärdena för egna hem och andra fastigheter, vilkas taxeringsvärde ligger under gränsen 60 000 kronor. Om man följaktligen har vidtagit den åtgärden att alla, vars fastigheter har ett taxeringsvärde av 60 000, undgått skatteskärpning, och alla, vars fastigheter har lägre fastighetsvärde än 60 000 kronor, faktiskt har fått en skattevinst, kan jag inte alls förstå hur detta kan offentlig förklaras vara ett utslag av något slags socialdemokratisk närighet på det fiskala området.

Jag frågar mig vidare om herr Hjalmarson, som gärna använder grova beskrivningar och sorgfälligt undviker preciseringsord, med anklagelsen att regeringen behandlat villaägarna illa, möjligen tänkt på bostadspolitiken. Vad är det socialdemokratien skall läggas till last här? Jo, det är att vi via en bostadslånegivning med egnahemslån till låga garanterade räntor och subventionering har möjliggjort för dem som till även tyrs önskar skaffa sig ett eget hem, att göra det för en rimlig kostnad.

När herr Hjalmarson i sina diskussioner med mig inte har någonting att föra fram, är det vanligt att han säger: Men ni är ju ändå skyldiga till inflationen. Inte ens på den punkten kan man väl gärna göra gällande att egnahemsägarna är den kategori, som har burit någon speciell tunga. Jag vill inte påstå att de har tjänat på den, men de har i varje fall inte förlorat på den.

I sitt lilla försök till precisering sä-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

ger herr Hjalmarson: Men vi får ju ändå inte avdrag om det blir röta i taket. Jag vill inte vara elak — uttrycket kan faktiskt ge anledning till vissa associationer. Den gamla beskattningen hade sina regler för värdeavdragen. Numera har vi en schablonering, som är konstruerad på sådant sätt att den tar hänsyn till det, som herr Hjalmarson efterlyser.

Herr Hjalmarson gjorde ett försök att försvara sig mot justitieministerns senaste inlägg genom att säga (om jag fattade herr Hjalmarson rätt): Broschyren gav vi ut innan regeringen tog ställning, och vi visste ju inte vad regeringen skulle ta för ställning (eller underförstått, om vi hade vetat detta, skulle vi kanske ha varit litet försiktigare). Nu tog regeringen ställning tidigt på året 1958 — jag minns inte om det var i januari eller februari månad — och strax därefter publicerades regeringens ställningstagande. Om det hade funnits någon ärlig vilja hos herr Hjalmarson att reparera den faute, som högerns broschyr representerar, så fanns möjlighet därtill under den valrörelse, som kom så långt efter som i maj månad. Någon dementi hörde vi emellertid inte från herr Hjalmarson i det avseendet.

Ja, herr talman, jag är fortfarande lika intresserad av en precisering från herr Hjalmarsons sida vad det är i den socialdemokratiska skattepolitiken — med undantag för det där med rötan i taket — som så speciellt riktar sig mot egnahemsägarna.

Herr **BOIJA** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Justitieministern läste ett stycke ur vår broschyr, men såvitt jag kunde uppfatta, kunde han icke där påvisa något som helst fel. Jag kan emellertid själv erkänna ett fel, som insmugit sig i broschyren, vilket också påtalats av justitieministern, nämligen

där det står: »Men i denna sista utredning har några socialdemokrater framlagt förslag, som skulle bli fullständigt katastrofala för fastighetsägarna, om de genomfördes.» Dessa socialdemokrater skulle alltså ha varit ordföranden häradshövdingen Anderberg samt byråingenjören Lantz i bostadsstyrelsen. Som bekant är häradshövding Anderberg opolitisk. Att kalla honom socialdemokrat är alltså ett beklagligt fel. För detta fel har jag till häradshövdingen Anderberg personligen framfört mitt beklagande. Däremot är herr Lantz känd socialdemokrat, och han skäms nog heller inte för det. Tvärtom, han var den som i utredningen hävdade, att målsättningen för denna utredning skulle eller borde vara att överföra fastighetsbeståndet i samhällets ägo. Ett sådant uttalande — som jag anser vara mycket väsentligt — kan bara göras från socialdemokratiskt håll. Jag skulle vara intresserad av att höra om justitieministern kan påvisa något annat fel i vår broschyr?

Man har också påstått att det socialdemokratiska förslaget, skulle vara det, som bäst tillgodoser egnahemsägarnas intressen — som klarast undantager egnahem. Med den utformning, som givits uttalandet i förslag nr 2 är detta till intet förpliktande. Vi är övertygade om att — som jag tidigare sagt — både fastighetsägare, egnahemsägare och hyresgäster är bäst betjänta om sådana förslag icke genomföres. Beträffande utformningen av förslag nr 1 kanske jag också får ge uttryck för den mening, som jag även hävdade i kommittén men inte funnit resonans för där, nämligen att egnahemsägare borde fritagas för åtminstone de första 100 000 kronorna av värdestegringen.

Herr **JOHANSSON** i Norrköping (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hjalmarson påstod att allt vad som stod i högerns valbro-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

schyr var sant. Herr Hjalmarson sade också att broschyren skrivits på ett tidigt stadium, och det kan man ju begripa. Jag skall inte fortsätta att läsa valda stycken ur broschyren, ehuru jag väl skulle kunna göra det. Låt mig bara nämna, att vid ett samtal nere i Östergötland under valrörelsen visade sig den här broschyren för stark till och med för en högerombudsman, så han tog avstånd från den och sade, att den inte skulle spridas i länet.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Den uppgift som nu senast lämnades får faktiskt stå för den ärade talarens egen räkning.

När herr Sträng ställde sin fråga till mig, gjorde sig herr Sträng alldeles i onödan okunnig. Finansministern vet mycket väl vår inställning. Vi har gång på gång lagt fram preciserade förslag till ändring av beskattningen av egnahemmen, och detta kan ju inte vara finansministern obekant. Där har finansministern vår ståndpunkt preciserad, där har han fått veta vad vi kritiserar, där ser han precis hur vi vill ha beskattningen utformad.

Vad vi vänder oss mot är själva schablontaxeringen som princip, vilken får den verkan, att de egnahemsägare, som verkligen råkar illa ut och drabbas av de stora förlusterna, blir högst orättvist behandlade. De får inte alls de fördelar, som finansministern hänvisat till.

Låt mig bara ta ett konkret exempel, hämtat från Lidingö. Det gäller en av mina grannar. Man har beräknat att han på sitt egnahem ett visst år — jag minns inte exakt vilket — skulle ha en taxerad inkomst på några hundra kronor. Samtidigt inträffade för honom en, jag tvekar inte att kalla det katastrof i egnahemmet, som framtvingade omfattande reparationsarbeten till en kostnad av mellan 3 000 och 4 000 kronor, vilket var ett väldigt belopp för honom.

Det är självklart, herr talman, att det för en sådan egnahemsägare ter sig fullständigt orimligt att han, då han vet att han gjort en förlust på mellan 3 000 och 4 000 kronor, skall vara tvungen att ta upp en inkomst på så och så många hundra kronor. Det är denna princip som vi på det kraftigaste reagerat mot. Vi vill att egnahemsägarna skall skatta för den verkliga inkomsten men inte för inkomster som de i själva verket inte haft.

Jag skall emellertid ta med mig herr Strängs besked från denna debatt och efter mättet av mina krafter upplysa egnahemsägarna om att enligt landets finansminister är det inte så mycket att tala om ifall en egnahemsägare råkar ut för sådana här olyckor när det gäller takkonstruktioner eller andra ting. Det är problem, som från finansministerns höga synvinkel inte tillhör de mera trängande. Men, herr finansminister, för människorna som bor i egnahemmen är detta nu problem, som de ständigt måste brottas med och som de måste söka finna en lösning på — även om de inte observeras av herr finansministern.

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern förklarade att centerpartiet delar ansvaret med det socialdemokratiska partiet för dessa skattebestämmelser rörande egnahemmen. Det är alldeles riktigt. Och jag vill stryka under att vi delar inte bara ansvaret — vi delar också tillfredsställelsen över att finna, att dessa bestämmelser är mycket bra.

Jag har mer än en gång av villaägare, inte precis på Lidingön kanske — det kommer jag inte ihåg — men det finns ju andra platser, fått det beskedet, att detta är en väldigt fin skatteregel för villaägarna. Jaså, tycker du det, har jag sagt och fått till svar: Ja, man kan väl inte göra annat, när det ligger till på ungefär följande sätt.

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

Antag att jag har så mycket pengar själv som 75 000 kronor — vi skall ta till ett ordentligt belopp för att det klarare skall framstå, hur det hela verkar. Så går jag och köper mig en villa. Jag ger 125 000 för den, ty det anser jag den värd. Jag måste då naturligtvis låna 50 000 kronor. Taxeringsvärdet är bara 100 000 — jag tror inte det är så ovanligt att man får ge 125 000 i sådana fall.

Näja, om jag hade satt in mina pengar på banken, säger vederbörande, och fått 4 eller 4 1/2 procents ränta, så hade jag fått lov att skatta för något över 3 000 kronor. (Jag tror inte att herr Hjalmarson skulle vilja stiga upp i talarstolen och säga, att man kan bli alldeles rosenrasande över att man skall skatta för de pengarna.) Men hur blir det nu då? Jo, nu skall jag skatta för 2 1/2 procent av de 100 000 kronorna. Det är 2 500 kronor, och därifrån får jag dra räntan på lånet, som efter 4 procent blir 2 000 kr, och dessutom 200 kr. Det blir alltså 300 kronor kvar.

Det är en ganska god affär för den som har dessa pengar att placera dem i en villa.

Detta om den saken. Debatten gällde markvärdestegringen och kommittéförslaget där. Vårt partis inställning är ju fullt klar, eftersom vår representant gick emot förslaget sådant det presenterades av dem som kom att stå bakom det.

Mera skall jag inte säga i den här lilla förövningen till valrörelsen, som väl annars skall börja i slutet på augusti.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**:

Herr talman! Den nye oppositionsledaren, herr Hedlund, har ju till skillnad mot den gamle, herr Hjalmarson, den prisvärda egenskapen att han har möjlighet att uttrycka sig exakt och preciserat, och det har han gjort nu så pass utförligt, att jag inte behöver orda om detta utförligare.

Jag vill ändå göra gällande, att om man jämför det gamla egnahemsbeskattningssystemet med det nuvarande schablonsystemet, kan man ge herr Hjalmarson rätt i att grosshandlarna på Lidingö, i Bromma och Ängby som har villor med taxeringsvärden över 100 000 kronor förmodligen har förlorat på det nya systemet. Men alla regelrätta »egnehemmare» har vunnit på det nya systemet. Spörsmålet att få en slutlig lösning på det beklagliga taket som ramlade ihop är väl närmast en försäkringsfråga och inte en skattefråga. Herr Hjalmarson med sina gamla förbindelser med försäkringsvärlden kan i varje fall inte vara alldeles okunnig om detta.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **LINDELL**:

Herr talman! Herr Hjalmarson sade att jag inte hade påvisat några oriktigheter i högerbroschyren. Jag har aldrig sagt att det fanns sådana. Däremot har jag sagt att sammanställandet av uppgifterna är sådant, att det gör ett försåtligt och förledande intryck.

Vad beträffar den skildring av experternas förslag nr 1 som förekommer där, kan jag säga, att jag inte har studerat den närmare och jämfört den med den tjocka luntan som utgör kommittébetänkandet. Men jag har här ett uttalande av ordföranden i kommittén, häradshövding Anderberg. Herr Anderberg är, som någon av de tidigare talarna sagt, i varje fall inte socialdemokrat. Hans politiska hemvist är väl närmast något av de borgerliga partierna. Han säger om en av dessa broschyrer: »Det är utomordentligt missvisande, ja helt felaktigt. Jag känner inte igen en enda av de uppgifter och sifferexempel som presenteras. Jag kan begripa att uppgifter blir ytliga i valtider, men vad som här sägs saknar all saklig grund och måste betecknas som rent demagogiska, som en partipolitisk manöver inför ett val.»

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

Jag kan som sagt varken vitsorda eller bestrida att uppgifterna är riktiga, men så mycket kan jag säga, att de är synnerligen extremt uträknade. Men som sagt, detta förslag har fallit under bordet, och det är ingenting mera att säga om det.

Beträffande herr Boijas uppgift, att det hade insmugit sig en felaktighet i den folkpartistiska broschyren, nämligen att herr Anderberg angivits vara socialdemokrat, så vill jag säga, att det inte är en liten felaktighet i detta sammanhang. Det var ju just detta att pådyvla socialdemokratien förslag nr 1 som utgjorde själva vilseledandet, och jag undrar, om herr Boija såg till att denna felaktighet också blev offentligt korrigerad under valdebatten.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Det finns inte mer av socialism i det här omnämnda förslaget av herr Anderberg eller i det andra förslaget av socialdemokraterna i denna värdestegringsutredning än vad det finns av socialism i våra röda stolsitsar här i andra kammaren.

Detta försök att behandla frågan på ett sådant sätt går förbi det väsentliga i sammanhanget. Det är att göra en vrångbild av hela frågan. Det är lika grovt demagogiskt som när högern mot en lösning av detta spörsmål åberopar de små egnahemsägarnas intressen. Jag tror det räcker att erinra om högerens förslag om räntehöjningar för egnahemsägarna för att fastslå detta.

Det är väl 21 år, om inte mitt minne sviker mig, sedan jag första gången reste denna fråga i andra kammaren i form av en motion, och jag var verkligen inte den förste. Nu har en utredning arbetat under åtskilliga år av ett utpräglat jobberi med tomtmark och fastigheter i vårt land. Varje månad byter miljoner kronor ägare, d. v. s. de tas från egnahemsägare, från sådana,

som planerat att skaffa sig ett eget hem eller en sommarstuga liksom från hyresgästerna, och hamnar i fickorna på företagsamma människor, som har varit förutseende nog att köpa upp så mycket tomtmark som möjligt. Det är den enkla sanningen. Det är ett oerhört rof-feri som sker i det moderna samhället, och man behöver verkligen inte vara socialist för att vara upprörd över detta förhållande.

Jag tror därför inte att den socialdemokratiska interpellanten och inte heller herr justitieministern behöver mobilisera någon indignation för att man insinuerar socialistiska avsikter bakom eventuella planer på att komma åt detta jobberi. Jag tror att det skulle behövas litet av socialistisk ambition i detta fall. Men det är inte alldeles nödvändigt, därför att den trafik som pågår är så upprörande, att den borde få även borgerligt tänkande människor att reagera inför densamma. Det är varken mer eller mindre än en skamlöshet att åberopa de små egnahemsägarnas intressen för att argumentera mot en lagstiftning på detta område.

Jag begärde emellertid ordet för att uttrycka mitt beklagande av det negativa innehållet i justitieministerns svar. I många årtionden har detta skoj för-siggått, och jag antar att justitieministern och regeringen som helhet finner det lika upprörande som jag själv att det skall kunna försiggå. Jag medger att det är en svår fråga, som inte är lätt att komma till rätta med. Men att på detta sätt bara vifta den åt sidan och säga att saken måste utredas ytterligare o. s. v., det kan jag för min del bara tolka som en ovilja mot eller i varje fall en fruktan för att ta itu med detta problem. Jag är ledsen däröver, herr talman, men jag tyckte att jag i alla fall skulle använda detta tillfälle för att uttrycka mitt beklagande över att vi efter så många år av utredning och efter så många års demonstrationer av skoj på

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

detta område inte har kommit längre än att regeringen skall göra en ny utredning.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Det var ju mycket oväntat att regeringen här skulle ställa till med en extra debatt i denna elfte timme angående ett par valbroschyrer. Jag tycker att regeringen kanske skulle ha varskott oss att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet nu har fått sig en ny uppgift tilldelad, nämligen att här granska vissa av oppositionens valbroschyrer, tydligen dock utan förpliktelse att läsa socialdemokratiska partiets egna broschyrer. I annat fall skulle herr statsrådet inte kunnat förfasa sig på det sätt som här har skett.

Får jag bara lov att konstatera att justitieministern inte har lyckats påvisa att den skildring av förslagen, som herr Boija har givit här och som finns i vår broschyr, ger ett oriktigt intryck av dessa förslag. Om justitieministern menar att det skulle vara en väsentlig upplysning i denna fråga att, som herr Boija nu har påpekat, herr Anderberg inte är medlem av det socialdemokratiska partiet, så föreslår jag att regeringen inrättar ett särskilt korrigeringsdepartement för att korrigera alla socialdemokratiska broschyrer, som vi har fått se under denna valkampanj. Tydligen studerar inte justitieministern dem. Jag har här en broschyr utgiven av det socialdemokratiska partiet, som lämnar en grovt missvisande redogörelse för folkpartiets ståndpunkter i pensionsfrågan. Jag skulle kunna hänvisa till andra broschyrer, där man helt lögnaktigt påstår att oppositionen motsatt sig dyrtidstillägg på folkpensionerna, när sanningen är den att det är folkpartiet som drivit fram indexreglering av folkpensionerna. Även i denna trycksak upprepas denna osanning.

Herr justitieminister! Studera det

egna partiets valbroschyrer innan Ni ger Er till att här föra något försvarstal för regeringspartiet och framföra kritik mot vår verksamhet! Jag konstaterar än en gång, att justitieministern icke har lyckats påvisa att det var något vilseledande i den broschyr, som herr Boija närmare har diskuterat. Kanske skulle vi, herr talman, få en särskild debatt för att diskutera regeringspartiets valbroschyrer. Det skulle sannerligen vara ett nöje att se justitieministern när den debatten är slut.

Herr talman! Det är emellertid en annan sak som jag här vill tala om, nämligen frågan huruvida det har något intresse vilken ståndpunkt partirepresentanter intar i en kommitté i storpolitiska frågor, och huruvida det har något intresse hur regeringen lägger till rätta en utredning i storpolitiska frågor. Vi vet sedan gammalt att regeringen i sådana utredningar brukar sörja för att det blir en sådan majoritet att man får uttalanden i den riktning, som regeringen sympatiserar med. Jag vågar väl anta att ingen av herrarna på regeringsbänken vill bestrida att det sedan många år råder en sådan tendens hos regeringen att tillse att det finns ett flertal i kommittéerna, som tryggar förslag i storpolitiska frågor i den riktning regeringen sympatiserar med.

Nu har regeringen tillsatt en kommitté, där det visar sig att fyra ledamöter av sju intar vad den socialdemokratiska tidsskriften Tiden förklarar vara en socialistisk hållning. Både förslag 1 och förslag 2 karaktäriseras ju på det sättet. Jag tycker att detta väl förtjänar att uppmärksammas. Det är inte så, som justitieministern nyss har sagt, att det här i förslag 2 skulle finnas något uttalande, som klargör att t. ex. ägare av villafastigheter säkert skulle gå fria. Justitieministern underlåter nämligen att nämna den avgörande satsen, som står i den åberopade meningen och som jag skall be att få läsa upp: »Om detta inte ger en be-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

tryggande avgränsning av sådana markvärdesökningar som ganska allmänt kan uppkomma även för villafastigheter utan att det enligt vår mening finns tillräcklig anledning att dra in dem, så bör de hållas utanför.» Om det alltså inte finns tillräcklig anledning att dra in dem, bör de hållas utanför! Tacka för det, det är ju ett banalt yttrande. Men man förbehåller sig till och med i denna mening att tycka att de bör kunna dras in. Det är en sådan brasklapp som justitieministern förvisso, för att i likhet med herr Hedlund förtjäna herr Strängs betyg, att kunna göra distinktioner, inte borde ha underlåtit att upplysa kammaren om, när justitieministern här uppträder såsom förfäktare av den höga politiska moralen.

Jag har många gånger märkt att man på socialdemokratiskt håll i hög grad observerar och utlägger ståndpunkter som intages av folkpartiets representanter i kommittéer vilka arbetar med storpolitiska frågor. Alla i denna kammare vet att det förhåller sig så. Skulle det då inte, när det gäller en i så eminent grad socialistiskt betonad fråga som denna, ha intresse vilken ståndpunkt som intas av den majoritet som finns i en av regeringen tillsatt kommitté, detta så mycket mer som regeringen inte efter betänkandets publicerande före valkamjens början hade tagit avstånd från den socialistiska tendensen? Det är ett alldeles nytt krav som man här ställer — att oppositionen skall lämna detta obeaktat — ett krav på en helt annan ordning än den ni på socialdemokratiskt håll själva följt, när ni många gånger utgått från ståndpunkter som folkpartirepresentanter intagit i kommittéer. Ni har visserligen inte sagt att dessa ståndpunkter skulle vara direkt bindande för partiet, men det har hetat ungefär som så: »Ja, nu ser man i alla fall hurudant tänkesättet är inom folkpartiet.» Nog finns det väl all anledning att säga att förslag nr 1 och 2 visar hurudant tänkesättet är

i denna fråga inom det socialdemokratiska partiet.

Nu får vi höra — och det skall vi ta ad notam — att regeringen inte har någon ståndpunkt i sak då det gäller denna fråga. Regeringen har alltså inte någon ståndpunkt i fråga om indragning av oförtjänt värdestegring. Samtidigt vet vi att i 27-punktsprogrammet, som är auktoriserat av det socialdemokratiska partiet, talas om att tomtmark och hyreshus i städerna gradvis skall överföras i kommunal ägo. Motiveringen därför anges bl. a. vara följande: »Därmed undvikes också att framtida tomtvärdestegring ger anledning till oförtjänta inkomster åt enskilda.» Det säges alltså i ett officiellt program att man delvis för att undgå oförtjänt tomtvärdestegring vill i samhällets ägo överföra hela tomtmarken i städerna. Om man inte ändrat mening på denna punkt, bestyrker ju detta uttalande det som från vår sida framhållits, att det socialdemokratiska partiet har en i hög grad socialistisk inställning därvidlag.

Detta belyses ytterligare därav att i det förslag nr 2, som framlagts av de i särskild grad socialdemokratiska ledamöterna, talar man om att även markvärdestegring som beror på inflation skall kunna beskattas, så att värdestegringen helt eller delvis indras. Observera alltså: om markvärdet stiger uteslutande i formell mening genom att det blir inflation och det alltså inte uppkommer någon reell ökning av markens värde, skall man i alla fall tänka sig att beskatta denna värdestegring. Detta är ingenting annat än i många fall en expropriation av en del av markvärdet, utan ersättning till ägaren. Man påpekar att tomten ju kan vara bebyggd och fastighetsägaren kan ha belånat fastigheten och därigenom fått komensation. Ja, det kan hända, men å andra sidan finns det fastigheter som inte är belånade och tomter som inte är bebyggda, och då får alltså

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

inte fastighetsägaren någon kompensations.

Jag anser det vara utomordentligt viktigt och något som svenska folket bör veta, att i en fråga av så stor central betydelse som denna har — efter att regeringen planerat så noga och efter att de socialdemokratiska ledamöterna under flera år varit helt inne på de tankegångar som ligger i linje nr 1 — dessa ledamöter gått över till en ny linje som bl. a. innebär att samhället kan expropriera en del av värdet av mark som inte undergår någon värdestegring.

Herr talman! Detta är verkligen mycket intressant. Vi har ju av regeringen fått veta att den inte har någon ståndpunkt i fråga om *metoderna* att dra in oförtjänt värdestegring, men kvar står, förmodar jag, 27-punktsprogrammet, som andas samma tankegångar som linje nr 1 och 2. Om regeringen har avsett att lämna svenska folket i ovisshet om vad det är som man längre fram tänker göra, så har man lyckats. Men hittills har det inte, såvitt jag kan finna, inträffat någonting som ändrat regeringens principiella inställning, därest man inte på socialdemokratiskt håll vill ta avstånd från 27-punktsprogrammet. Att det under sådana förhållanden varit alltigenom berättigat att vi från oppositionens sida belyst de ståndpunkter, som företrätts av regeringspartiets representanter i kommittén, därom kan väl inte råda mer än en mening.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet LINDELL:

Herr talman! Herr Ohlin raljerade över att regeringen inte skulle ha någon ståndpunkt i denna fråga. Vad jag sagt är att regeringen inte tagit någon ståndpunkt till de förslag som framlagts av de parlamentariskt utsedda ledamöterna i kommittén och vilka betecknats såsom förslag nr 2 och 3. Däremot har regeringen den ståndpunkten att jättelika

spekulationsvinster på mark, gjorda på skattebetalarnas bekostnad, skall förhindras.

Herr Ohlin gör nu också gällande att i det projekt, som framförts av de båda socialdemokratiska ledamöterna i utredningen, man inte skulle ha klart nog undantagit villa- och egnahemsägarna. När herr Ohlin här citerade vad som sagts av dessa båda ledamöter, tog han emellertid inte med den förmening som utgör så att säga grunden till utlåtandet och som lyder på följande sätt — jag låter alltså herrar Holmqvist och Garpe själva tala: »Som vi redan deklarerat, är det de markanta, klart oförtjänta värdestegringarna, som en reform bör inriktas på. Därav följer att vi räknar med att skatteplikten skulle vara *latent* på *onyttjad värdestegring*. Om detta inte ger en betryggande avgränsning av sådana markvärdeökningar som ganska allmänt kan uppkomma t. ex. på villafastigheter, utan att det enligt vår mening finns tillräcklig anledning att dra in dem, bör dessa värdeökningar hållas utanför beskattning genom en lämpligt avvägd minimiregel.»

Det kan kanske uttryckas i vackrare språklig form, men det sakliga innehållet är alldeles klart. Om värdeökningar på villafastigheter och dylikt inte skärs bort ut bilden genom den uppställda förutsättningen att endast en markant, klart oförtjänt värdestegring bör indras, bör man, säger dessa herrar, genom en särskild lagregel hålla sådana utanför beskattningen. Till och med författaren till högerbroschyren har läst förslaget så. Då tycker jag också, att herr Ohlin borde kunna förstå denna tydliga mening. Annars kan han kanske få hjälp av herr Boija, som kan ta fram mätsticken — om man nu inte mäter med olika stickor och olika mått, allteftersom det gäller ett socialdemokratiskt eller ett borgerligt förslag.

Här beskylls herr Garpe och herr Holmqvist för att inte klart nog ha sku-

Svar på interpellation ang. åtgärder med anledning av markvärdeutredningens betänkande

rit bort villor och egnahem från sitt förslag, men ser man på det borgerliga förslaget, som ändå till sidantalet är tre gånger så omfattande som de socialdemokratiska, har intet undantag alls gjorts eller signalerats för villor och egnahem från den föreslagna skyldigheten att utge båtnadsbidrag. Vi vill inte begagna oss av denna lapsus utan vi har den goda viljan att tro, att inte heller de borgerliga ledamöterna hyser några onda avsikter att komma åt villaägarna med sina båtnadsbidrag.

Slutligen vill jag gentemot herr Ohlins förnyade påstående att inte något oriktigt eller vilseledande förekommit i den folkpartistiska broschyren bara peka på rubriken: »Socialistiskt hot mot villaägarna... Har Ni reda på socialdemokraternas planer mot villor och andra bostadsfastigheter?» Detta säger man trots att man vet, att förslaget nr 1 av regeringen har underkänts och fallit under bordet, och trots att man ser, att de båda parlamentariskt utsedda socialdemokraterna i utredningen uttryckligen har undantagit villa- och egnahemsfastigheter. Det anser jag vara i högsta grad vilseledande.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte varifrån justitieministern har fått uppgiften att regeringen klart tagit avstånd från linje 1, när valkampanjen började. Det har åtminstone inte meddelats till oppositionen. Det är något som justitieministern här finner på.

Beträffande denna mening i utlåtandet nr 2 får jag lov att klargöra, att den har blivit oklar genom en infogad sats. Utan detta lilla tillägg skulle meningen lyda så här: »Om detta inte ger en betryggande avgränsning av sådana markvärdeökningar som ganska allmänt kan uppkomma t. ex. på villafastigheter, bör dessa värdeökningar hållas utanför beskattningen genom en lämpligt avvägd

minimiregel.» Hade det stått så, hade det varit inte bara bättre svenska — vilket inte är så viktigt — utan också en någorlunda klar tankegång. Nu har emellertid författarna kastat in satsen »utan att det enligt vår mening finns tillräcklig anledning att dra in den».

Är det inte en brasklapp, när man talar om fall då det finns »tillräcklig anledning att dra in den»? Mot bakgrunden av den inställning som socialdemokratien har, när den vill överföra hela tomtmarken steg för steg i samhällets ägo, är det berättigat att man fäster vikt vid att dess representanter sticker in en sådan brasklapp i den avgörande formuleringen. Det gör de inte utan avsikter, det är något vi har lång erfarenhet av.

Herr BOIJA (fp) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande häradshövdingen Einar Anderberg vill jag, herr justitieminister, genast bidra till upplysningen genom att på nytt läsa upp just de rader, som justitieministern själv citerade ur vår broschyr: »Bakom detta förslag står utredningens ordförande, häradshövding Einar Anderberg, samt byråingenjör Hans Lantz i bostadsstyrelsen, känd socialdemokrat.»

Här är alltså för den som noga läser innantill i broschyren det påståendet tillrättalagt, som finns på en tidigare sida. Kvar står i varje fall de socialistiska tankegångarna.

På det sista justitieministern yttrade vill jag svara, att vi som står bakom förslag nr 3 helt har tagit avstånd från de principer, som man dragit upp i förslagen nr 1 och 2. Vi har i stället rekommenderar båtnadsbidragen såsom komplettering av redan befintliga institut på detta område, och vi har ansett det skäligt att när det allmänna av skattemedel har utgifter, som medför värdestegring för enskilda fastighetsägare, bör dessa — liksom nu när det

gäller gatumarks- och gatubyggnads-kostnadsersättningen samt avgifter enligt vatten- och avloppslagen, som trädde i kraft för något år sedan — också vara med och betala, men när dessa kostnader är erlagda blir fastighetsägarna enligt det förslag vi framlagt därutöver inte föremål för någon typ av indragning av s. k. oförtjänt markvärdestegring.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet LINDELL:

Herr talman! Jag vill bara till herr Ohlin säga, att det redan i början av året meddelades till pressen att regeringen inte ansåg att kommittébetänkandet kunde tjäna som grundval för ett regeringsförslag i ämnet och att det inte ens skulle föranleda remiss. Detta uttalande stod att läsa i samtliga tidningar och föranledde också kommentarer. Herr Ohlin läser väl tidningar?

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Ohlin, att jag i min interpellation inte bett justitieministern att tolka några valbroschyrer. Herr Ohlin har tydligen inte läst interpellationen. Jag frågade justitieministern vilka åtgärder statsrådet överväger att vidta med anledning av markvärdeutredningskommitténs betänkande och hur man inom justitiedepartementet bedömer möjligheten att förverkliga det förslag som här redovisats. Det är väl ändå inte underligt att en riksdagsman — efter detta val i juni och det som föregick valet — ställer frågan till regeringen så att vi får sopa bort alla missförstånd i fortsättningen.

Jag vill vidare säga till herr Ohlin att jag för min del, om det finns anledning därtill, kommer att ställa frågor till vilket statsråd som helst utan att fråga herr Ohlin.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. anordnande av rulltrappor vid centralstationen i Stockholm och liknande stationer

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! Herr Svenungsson har frågat mig om jag med hänsyn till svårigheterna för gamla och invalider att gå i trappor vill medverka till att centralstationen i Stockholm och liknande stationer förses med rulltrappor.

Som svar vill jag meddela följande.

På grund av den pågående ombyggnaden av centralstationen i Stockholm är de förbindelser, som nu finns mellan södra spårområdet och stationshuset provisoriska. Personer, som inte kan gå i trappor, kan dock nu liksom tidigare passera spårområdet i plan, de kan alltså komma till och från tågen genom att gå över spåren. För att få tillstånd härtill behöver man endast hänvända sig till vederbörande stationspersonal eller konduktörspersonal. Rullstol kan, om så önskas, också ställas till förfogande av stationspersonalen.

Efter färdigställandet av centralstationen behöver resenärerna till och från norra plattformarna liksom för närvarande inte passera genom någon gångtunnel eller några trappor. Beträffande de södra plattformarna skall normalt samtliga ankommande resenärer och en del av resenärerna till avgående tåg passera genom en gångtunnel till den underjordiska hallen eller till tunnelbanestationen »Centralen». Denna tunnel, som redan i höst kommer att öppnas för trafikanter från och till tunnelbanan, får oundvikliga trappförbindelser i båda ändarna. År 1961 skall dock tunneln ha rulltrappor med markytan inom stationshuset. Då rulltrapporna bl. a. är känsliga för skiftningar i väderleken, är det inte nu avsett att installera

Svar på interpellation ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet

sådana utomhus mellan tunneln och plattformarna.

De möjligheter, som nu finns att passera spårområdet i plan, kommer därför att finnas kvar även efter det ombyggnaden blivit helt klar. Vid andra stationer med underjordiska gångtunnlar finns likaså möjlighet att på angivet sätt få passera spårområdet i plan.

I allmänhet torde sjuka och gamla bland SJ:s resenärer icke känna till de möjligheter som står till buds för att få passera spårområdena i plan och få begagna SJ:s rullstolar. Upplysningar om vilka stationer, som förfogar över rullstolar, finns i Sveriges kommunikationer och SJ:s personal står vid förfrågan till förfogande med hjälp och upplysningar. Då behovet av ytterligare upplysningar i nämnda avseenden tycks vara stort, överväger man inom SJ att genom anslag på plattformarna ge allmänheten ökad information härom.

Jag vill slutligen framhäva att installation i större utsträckning av rulltrappor på stationer med gångtunnlar skulle dra mycket betydande kostnader. Med hänsyn bl. a. härtill anser jag nuvarande anordningar för passering av spårområdet i plan i varje fall för närvarande få vara tillfyllest.

Vidare anförde

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Eftersom den föregående interpellationsdebatten blev så långt utdragen, skall jag fatta mig kort för att spara tid åt kammaren.

Jag tackar herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för det snabba svaret på min fråga. Så till vida är jag tillfredsställd med svaret som uppmärksamheten blivit riktad på detta problem.

I likhet med statsrådet tar jag för givet, att förhållandena på Stockholms centralstation blir bättre när provisoriska kommer att ersättas med perma-

nenta anordningar. De för gamla människor så tröttsamma utetrapporna kommer dock att finnas där.

Dessa trappor är faktiskt ett problem. Jag har själv sett det och fått belägg för det från olika håll sedan jag framställde denna fråga. SJ säger att det finns rullstolar till förfogande. Det står på sidan 16 i Sveriges kommunikationer. Men — rullstolar måste antingen rekvireras i förväg eller också måste man leja ett stadsbud för några kronor. Folk behöver inte heller vara så illa därän att de behöver rullstol. De kan helt enkelt vara trötta.

Det kan hända att det för närvarande är svårt att få rulltrappor att fungera utomhus, men våra skickliga tekniker kommer nog att klara den saken. Statsrådet säger att det kommer att bli dyrt, men man kanske kan spara in på någon annan mindre nödvändig finess.

Av allt att döma får vi vad det lider en tip-top centralstation som vi med stolthet kan visa upp för in- och utländska resenärer. Vi bör då skaffa undan sådana skönhetsfläckar som vi vet om och som kanske beror på glömska vid planeringen. Huvudsaken är att allt blir gjort som kan göras för att bereda lättnad åt gamla och orkeslösa, invalider samt människor som helt enkelt är trötta.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! Herr Wachtmeister har frågat mig *dels* om jag anser att i sam-

Svar på interpellation ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet

band med medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk vidtagna sådana åtgärder, att inga anläggningsarbeten eller övriga investeringar göres, förrän ett eventuellt tillstånd från Porsi kraftverk vunnit laga kraft, *dels* om jag anser, att vattenfallsstyrelsens filmpropagandaverksamhet har sådant värde, att den bör fortsättas, *dels ock* om jag för det fall jag hyser denna uppfattning avser att utfärda sådana bestämmelser, att denna verksamhet ges en mera objektiv inriktning än vad hittills varit fallet.

Som svar vill jag meddela följande.

Sedan Kungl. Maj:t i gårdagens konselj lämnat medgivande under vissa villkor för Porsi-anläggningen har interpellantens första fråga förlorat sin aktualitet. I fortsättningen uppehåller jag mig därför endast med frågorna rörande vattenfallsstyrelsens filmproduktion.

Vattenfallsstyrelsens inspelning av film har tre syften: information till den egna personalen, information för befolkningen i de bygder, där styrelsen har arbeten i gång eller planerar att starta arbeten, och slutligen information för allmänheten i stort. Riktlinjerna har därvid varit att få fram bra, upplysande filmer om olika verksamhetsgrenar och insatser inom verket. Filmerna skall vidare vara populärt hållna och kunna visas för alla.

Av det i statsliggaren för budgetåret 1957/58 upptagna beloppet av 460 000 kronor för propaganda och upplysningsverksamhet faller 180 000 kronor på sådana ändamål som deltagande i utställningar, propaganda för elkraftens rationella användning, inköp av kundtidning till detaljbonneter och turistvisningar. Återstående 280 000 kronor har utnyttjats för upplysning och information genom film. Härav har ca två tredjedelar använts till inspelning av film och en tredjedel till visningarna.

Filmverksamheten har för det senast förflutna budgetåret omfattat framställ-

ning av fyra filmer, en landskapsfilm, som skall ligga som dokument om hur en viss bygd såg ut, innan vattenkraftutbyggnaderna genomfördes, en teknisk årsrevy samt två good-willbetonade filmer, båda belysande sjöregleringsproblemet. I de båda sistnämnda filmerna har man strävat efter att så objektivt som möjligt söka förmedla en filminformation rörande sjöregleringar. Det är alltså inte fråga om några propagandafilmer. Beträffande dessa filmer är det dock måhända möjligt, att man i vissa detaljer kan ha olika uppfattningar beroende på om man tillhör kraftindustrien eller någon grupp med andra intressen.

Jag anser det självklart, att vattenfallsstyrelsen, som årligen lägger ner hundratals milj. kronor på kraftverksutbyggnader, vilka kraftigt ingriper i olika bygders liv skall ha möjlighet att informera allmänheten om sin verksamhet. Vid denna information bör givetvis objektivitet eftersträvas och all möjlig sparsamhet iakttagas. Några särskilda föreskrifter härom anser jag dock inte erforderliga.

Härefter anförde:

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! När jag väckte interpellationen hoppades jag kunna höra till de relativt få interpellanter som har anledning att tacka statsrådet för ett positivt och snabbt svar på interpellationen. Jag beklagar att jag nu nödgas inskränka mig till att tacka statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för det svar jag sent omsider har fått.

När statsrådet hänvisar till det beslut som konseljen fattade i går angående Porsi kraftverk skall han inte tro att jag tänker låta honom komma undan så lätt. Jag skulle vilja föra upp frågan på det principiella planet. Avsikten med interpellationen var att få stats-

Svar på interpellation ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet

rådet att deklarerera sin inställning till det oskick som förekommer, när stora belopp investeras i förberedelser till vattenkraftsanläggningar, så att domstolarna sedan inte gärna kan låta dessa arbeten ha blivit utförda förgäves. Här-omdagen var i tidningen Expressen i samband med en artikel om Gullbergs-skjutfältet en bild av en gubbe som satt och filosoferade och sade: »Jag kräver bara rätt att få bo kvar i mitt eget hem.» Det kommer att bli ett flertal sådana tragedier på grund av detta skjutfält, men det är dock intet jämfört med alla dem som följer med de regleringar för vattenkraftsändamål som sker på olika håll i vårt land. Det är därför av vikt att dessa ärenden får prövas i laga ordning av vattendomstolarna. Det räcker inte med att hänvisa till den tidsför-lust som uppkommer genom att domstolarna är överbelastade med arbete. Om domstolarna har för stor arbets-börda får vi i avvaktan på deras ut-byggnad ta förlusten och i den allmänna rättssäkerhetens intresse vänta med kraftverksbyggena.

Nu sker för all del inte något olag-ligt när man bygger dessa dammfästen och allt annat man uppför på stränderna, där man redan äger marken. Man har rätt att bygga hela den »landbase-rade» delen av kraftverket, det är bara i vattnet man inte får bygga utan till-stånd enligt vattenlagen. Anser då inte kommunikationsministern att det vore skäl att ändra vattenlagen så, att ingen-ting som har att göra med kommande kraftverk eller regleringsanläggningar får uppföras förrän vattendom före-ligger eller eventuellt regeringen har fattat sitt beslut. Det var den sidan av saken jag ville beröra med interpella-tionens första del angående medelsan-visningen till Drakauddens kraftverk. Nu kringgår man lagen eller man ut-nyttjar en lucka i lagen klart i strid med dess anda. Alla är lika stora syn-dare, enskilda kraftverksbyggare och

staten, men det känns särskilt olustigt när staten i form av vattenfallsstyrelsen föregår med ytterligt dåligt exem-pel.

Vad den senare delen av svaret be-träffar, den angående filmverksamhe-ten, finns självfallet, såsom jag också påpekade redan i interpellationen, ing-enting att invända mot den tekniska års-revyn eller filmer av sådan inriktning, men det finns också några andra filmer. I svaret påpekas landskapsfilmernas värde. Ja, även det kan diskuteras. När det gäller den senast framställda land-skapsfilmen, om Tärna, kan inte vär-det diskuteras, eftersom det inte finns något värde i den filmen.

Det är beklagligt att vattenfallssty-relsen lagt ned ett mycket stort belopp på denna film, uppenbarligen utan att ha sökt någon eller i varje fall icke till-räcklig kontakt med den lokala sak-kunskapen. Där finns dock en så erkänt sakkunnig man som folkskollärare Sjö-berg i Hemavan. Om man hade talat med honom, hade man väl fått med den verkligt intressanta fjällbygden och inte som nu bara ett svep med helikopter över skog och fjäll och sjö.

Herr kommunikationsministern säger i sitt interpellationssvar, att man när det gäller några filmer — det är väl fråga om Tärnafilmen och två andra — har försökt att så objektivt som möjligt förmedla en filminformation rörande sjöregleringarna. Ja, om det är gjort så objektivt som möjligt, måste jag med beklagande konstatera, att vattenfalls-styrelsen inte tycks ha stora möjligheter att vara objektiv. En film som heter »Öden bortom horisonten» utgör en falsk snyftromantik, och filmen om Suorva lämnar en klart vilseledande bild. Att Västerbottens-Kuriren reagerar är kanske inte så märkvärdigt, men när t. o. m. en sådan tidning som Svenska Dagbladet tycker att det är för stor brist på objektivitet, måste man vara inne på galen väg. Vattenfallsstyrelsen framstäl-

Svar på interpellation ang. medelsanvisningen till Drakauddens kraftverk i Lule älv samt vattenfallsstyrelsens propagandaverksamhet

ler sig själv som den store välgöraren, någonting som den långt ifrån alltid är. Att kommunalmän och de få procent av befolkningen som vill sälja sina gårdar har en annan åsikt hindrar inte, att ödet för den majoritet av befolkningen som direkt drabbas av sjöregleringen blir hårt ändå.

Staten har genom naturskyddslagen direkt engagerat sig i naturskyddet på ett helt annat sätt än tidigare. Det är därför stötande att staten nu lägger ned så stora summor som det här är fråga om på direkt vilseledande filmer.

Statsrådet ansåg att det inte var propagandafilmer, men i så fall vet jag sannernligen inte vad propaganda skall vara. Vattenfallsstyrelsen kan självfallet inte gärna binda ris åt egen rygg, och den kan inte ta upp en film som visar regleringarnas alla nackdelar. Filmer av typen »Öden bortom horisonten» är diskutabla, ty det är så svårt att göra dem objektiva, om inte propagandavärdet skall gå förlorat. Att vattenfallsstyrelsen misslyckats med objektiviteten står fullkomligt klart, och från kommunikationsministern är tydligen inte att vänta några åtgärder för att leda styrelsen på rätta vägar.

Svenska naturskyddsföreningen har efter mycket besvär fått 35 000 kronor av statens fritidsnämnd för att ta upp en film om allmänt naturvett, nedskräpningen utmed vägarna, etc. Det vore väl inte mer än rätt om naturskyddet nu fick ett ordentligt handtag, så att man också där kan spela in en film, en film även om alla nackdelar med regleringarna uppe i norr. Vagar man hoppas att kommunikationsministern hjälper till med den saken? I så fall ber jag att få återkomma med ett tack senare utöver det tack för interpellationssvaret som jag härmed ber att ännu en gång få framföra.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill påpeka en sak för interpellanten, nämligen att dåvarande kommunikationsministern i statsverkspropositionen 1956 uttalade som sin uppfattning, att man inte borde föregripa vattendomstolarnas meddelande av deldom och följaktligen inte heller göra några alltför stora investeringar innan dom meddelats. För mig har det tett sig självklart att detta uttalande skulle äga sin riktighet även vad gäller andra kraftstationsbyggen. Det tillkommer emellertid inte mig att uttala någon bestämd mening om det inträffade i de av interpellanten påtalade fallen. Vi har ju för det ändamålet vattenfallsstyrelsens överrevisorer, som ju får bedöma, om man i det konkreta fallet har gått för långt eller inte.

Vad sedan frågan om en ändring av vattenlagen beträffar är det en fråga som inte faller under mitt departement utan under justitiedepartementet.

Interpellanten hade sedan några ord att säga om de filmer som hade inspelats. Han anmärkte exempelvis på standarden på den s. k. Tärnafilmerna. Nu vet jag, eftersom det gäller ett område som ligger inom mitt eget län, att en av de främsta kännarna av Tärna kommun, nämligen överlärare Knut Næselius, hade mycket god kontakt med de filminspelare som arbetade där uppe och med dem som skrev filmmanuskriptet.

För övrigt visas ju avsnitt av de här filmerna på de allmänna biograferna och uppfattas tydligen av biografägarna såsom objektiva och värdefulla. Jag kan vidare säga till interpellanten, att åtskilliga föreningar har förhyrt de här filmerna för att ha dem som programinslag vid sina möten. Till och med politiska organisationer, som står interpellanten nära, har utnyttjat filmerna för underhållningsändamål, och det måste väl på sitt sätt vara ett uttryck för att man även där betraktar filmerna såsom objektiva.

Jag förstår att det framför allt är de

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

s. k. goodwillfilmerna, som interpellanten vill komma till rätta med. Jag har sett en del av dem, och jag kan i varje fall beträffande dessa säga att de är objektivt gjorda. Men det är klart att man, såsom jag redan sade i interpellationssvaret, kan ha delade meningar om objektiviteten, beroende på vilken sida man representerar. I fråga om dessa filmer liksom många andra saker, kommer meningarna alltid att vara delade och uppfattning stå mot uppfattning. Jag tror dock inte att man mot den filmproduktion, som vattenfallsstyrelsen i gemen har ägnat sig åt, kan rikta någon beskyllning för bristande objektivitet.

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! Det allvarliga är just att man, såsom statsrådet påpekade, hyr filmerna därför att man är i den tron att de är objektiva. När ett statligt verk spelar in en film, utgår man ifrån att den skall vara objektiv, men det är just vad dessa filmer inte är.

Det är självklart, som statsrådet säger, att man kan ha olika uppfattningar om detaljer, beroende på vilket läger man tillhör, men när filmerna är så grovt tendentiösa som en del av dessa filmer är, har man all anledning att opponera sig.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 29 juli 1958.

Till justitiedepartementet hade den 28 juli 1958 från länsstyrelsen i Gävleborgs län inkommit fullmakt för skraddarmästaren Hans Per Wilhelm Nordgren, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens and-

ra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

K. G. Grönhagen

Vid detta protokoll var fogad den däri avsedda fullmakten för skraddarmästaren Hans Per Wilhelm Nordgren att inträda såsom ledamot av kammaren för tiden till den 1 januari 1961 efter herr Gerhard Nilsson i Gävle.

Herr förste vice talmannen meddelade, att herr Nordgren intagit sin plats i kammaren.

§ 7

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr B 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! På det utrikespolitiska området är det mer än på de flesta andra av betydelse inte bara *vad* man gör, utan också *hur* man gör det. I själva verket är det väl omöjligt att skilja på dessa båda ting.

Regeringens handläggning av de svenska åtgärderna med anledning av krisen i Mellanöstern har utmärkts av en ensidighet, som inte förefaller tillfällig utan måhända karakteristisk för en då och då framträdande sida av utrikesledningens tänkande. I varje fall är det

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

inte omotiverat att regeringens ståndpunkter blir belysta. För att göra detta måste jag något beröra kontakten mellan regeringen och oppositionen i Mellanöstern-frågorna. I vanliga fall är jag för min del ytterst återhållsam när det gäller att i offentliga redogörelser beröra sådana ting, men regeringen har spelat upp en grammofonskiva om enighet så ofta och så energiskt, att det kan ge ett överdrivet, kanske vilseledande intryck. Jag tror inte att det skadar att i frågor av nu aktuellt slag våra meningsskiljaktigheter kort redovisas lika väl som våra åsiktsöverensstämmelser.

Kanske har vi här i Sverige ibland överdrivit vikten av att enighet uppnås och demonstreras utåt i utrikespolitiska frågor. Betydelsen härav är mycket stor när det gäller huvudlinjerna av vår försvars- och utrikespolitik. Men vi bör naturligtvis akta oss för att i onödan hindra en svensk offentlig utrikespolitisk debatt i aktuella spörsmål.

Låt mig börja med frågan om de neutrala FN-observatörerna i Libanon. Enligt min mening var den av regeringen från början intagna ståndpunkten att artikel 51 i Förenta Nationernas stadga inte kunde åberopas, så som amerikanerna ville göra, helt befogad. Jag finner det naturligt att Sverige såsom medlem av säkerhetsrådet här måste reagera. Vårt land kan inte snabbt finna sig i tolkning av den art som amerikanerna här försökt. Att de inte skulle bli glada över den svenska ståndpunkten kunde man förutsätta, men svensk utrikespolitik kan inte låta sig ledas av hänsyn till huruvida den ena eller den andra staten tycker om vad vi gör. En helt annan sak, som jag senare återkommer till, är att vi naturligtvis inte skall uppträda så, att det ger intryck av ensidighet eller partiskhet i vårt ställningstagande.

Vidare delade jag och delar alltså regeringens av ambassadör Jarring i säkerhetsrådet uttryckta uppfattning att genom den amerikanska interventionen

i Libanon på libanesiska regeringens inbjudan skapades andra förutsättningar än de som var rådande när FN på svenskt förslag beslöt att skicka observatörer. Den möjligheten fanns bl. a., att amerikanska styrkor skulle komma att överta gränsbevakningen. Det skulle också för den libanesiska befolkningen kunna te sig som en sammanblandning mellan de amerikanska styrkorna och FN-observatörerna. Det föreföll mig därför berättigat att man övervägde, att FN tills vidare skulle ha inställt denna observatörverksamhet i avvaktan på att läget klarnade. Enligt min mening kunde läget ha klarnat inte bara genom att amerikanerna beslöt att dra tillbaka sina trupper utan mycket väl även på annat sätt, t. ex. genom att de amerikanska trupperna förlades till vissa områden fjärran från gränzonen. Jag ville över huvud taget inte i förväg precisera under vilka förutsättningar observatörerna skulle kunna återuppta sin verksamhet. Jag framförde vid detta tillfälle en bestämd önskan, att regeringen inte — vilket den tycktes ha för avsikt att göra — skulle uttala att observatörerna borde hemkallas, eftersom det enligt min mening var en betydande skillnad mellan att tills vidare inställa observatörernas verksamhet och att i all hast besluta att nu skall observatörerna kallas hem.

Vid överläggningen presenterade regeringen också ett resolutionsförslag. Jag var tveksam men reste ingen invändning mot att svenska regeringen skulle framlägga en resolution. Klart är att framläggande av resolutionsförslag liksom modifierande eller återkallande av sådana är en fråga som göres beroende av hur läget utvecklas och på vad sätt man bäst anser sig kunna gagna den utveckling man vill främja. Därför är det givet att ett ställningstagande vid en tidpunkt inte i och för sig innebär en preciserad uppfattning att den svenska regeringen under alla omständigheter, oberoende av hur läget skiftar,

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

skall längre fram vidhålla tanken att presentera ett visst resolutionsförslag eller exakt detta resolutionsförslag. Detta är väl alltför självklart för att behöva särskilt understrykas.

Mycket snart fick regeringen upplysning från FN-kretsar, vilkas ord vi har anledning att tillmäta betydelse, att man menade att det vore bättre att regeringen inte framlade något resolutionsförslag; man ansåg att det skulle skapa gynnsammare förutsättningar för bl. a. generalsekreterarens verksamhet, om regeringen inte lade fram förslaget. Härtill kom att effekten av herr Jarrings yttrande i säkerhetsrådet blev kraftigare än vad vi kanske hade beräknat. Att det i många kretsar fanns en viss tveksamhet rörande lämpligheten av det svenska resolutionsförslaget torde för övrigt ha framgått även av upplysningar om den danska och norska reaktionen, sådan den redovisats i pressen.

Regeringen beslöt sig emellertid för att framlägga resolutionen och tog inte dessförinnan någon kontakt med oppositionens företrädare för att fråga, om vi i detta läge fortfarande ansåg att resolutionsförslaget borde framföras. Med hänvisning till vad jag strax kommer att anföra om en överläggning påföljande dag anser jag mig på goda skäl kunna säga, att därest regeringen hade gjort en sådan förfrågan, skulle jag utan tvekan ha tillrätt, att regeringen inhiberat framläggandet av det svenska resolutionsförslaget. Jag tyckte bl. a. att man hade uppnått en tillräcklig effekt genom herr Jarrings yttrande.

I samband med resolutionsförslagets framförande instruerades herr Jarring av regeringen att hålla ett kort anförande, varom vi i oppositionen inte hade någon kännedom. I detta anförande, som jag fick vetskap om dagen efter, förekommer en passus som kanske var menad såsom en viss uppmjukning av den svenska hållningen men som jag tror kan visa sig innebära en onödig

skärpning av den svenska ståndpunkten, genom vilken regeringens senare inställning får ett drag av inkonsekvens. Herr Jarring uttalade nämligen, att det är klart att den svenska regeringen kan tänka sig att observatörerna skulle kunna återuppta sin verksamhet, om en plan för tillbakadragande av de amerikanska trupperna i Libanon blir antagen. Genom denna mening bands den svenska uppfattningen om observatörernas fortsatta verksamhet eller återupptagande av verksamheten hårt till frågan om de amerikanska truppers närvaro i Libanon. Man får intrycket att regeringen inte tänkte sig andra möjligheter till att läget kunde klarna på ett sådant sätt, att det var rimligt att observatörerna fortsatte eller återupptog sin verksamhet, t. ex. ett sådant fall som att amerikanerna begränsade truppers vistelseort till huvudstaden och trakten däromkring samt vissa hamnstäder och kommunikationerna mellan dessa orter, varigenom gränsområdena kunde bli helt upplättna åt FN:s observatörer.

Dagen efter resolutionens framläggande höll regeringen en presskonferens och meddelade där, att oppositionspartierna stödde regeringens åtgärder i denna sak, vilket vad mig beträffar utan tvivel var reellt och riktigt i fråga om herr Jarrings anförande och formellt riktigt beträffande resolutionsförslaget. Men man förbisåg den självklara omständigheten, att frågan om framläggande eller inte framläggande av resolutionsförslaget borde ha gjorts beroende av vad som hade inträffat under mellantiden, vilket oppositionspartierna inte fått tillfälle att ta ställning till.

Vid en sammankomst med företrädarna för oppositionen någon timme efter presskonferensen påföljande dag hade jag tillfälle att uttala den mening, att regeringen inte borde driva sitt resolutionsförslag till votering utan borde söka ett tillfälle att återkalla det.

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Man kunde försöka skapa en sådan situation — t. ex. genom förhandlingar med japanerna, som man väntade skulle framlägga en medlande resolution — att Sverige kunde ansluta sig till detta eller något annat förslag.

För den händelse den svenska resolutionen emellertid kom till votering skulle den frågan inställa sig, vad svenska regeringen skulle göra efter det att Sveriges resolutionsförslag röstats ned. Jag tillrådde för min del regeringen mycket bestämt att inte vidhålla sin avsikt att återkalla observatörerna, som Sverige hade ställt till FN:s generalsekreterares förfogande. Jag uttalade den uppfattningen, att Sverige som lojal medlem av Förenta Nationerna borde se det som naturligt att låta observatörerna fortsätta sin verksamhet, även om betingelserna var annorlunda än vi i och för sig skulle funnit naturligt eller tidigare räknat med. Man borde låta generalsekreterare Hammarskjöld där träffa ett avgörande. Jag är glad att regeringen i varje fall tills vidare beslutat sig för att följa en sådan linje.

I fråga om toppkonferensen är det klart att den ryske premiärministern Chrustjevs initiativ inte får betraktas såsom varande bara en propagandamanöver. Säkert är det också uttryck för en allvarlig oro över världsläget, en oro som vi naturligtvis alla delar.

När fråga uppkom att den svenska regeringen skulle ta initiativ till ett omedelbart nordiskt stöd åt den ryska planen, gav jag uttryck för en uppfattning som jag här vill kort sammanfatta.

Frågan gällde inte om man önskar något slag av toppkonferens utan dröjsmål utan gällde lämpligheten av ett svenskt initiativ till ett nordiskt stöd åt det speciella ryska förslaget i nuvarande känsliga läge.

Det har varit en rad faktiska manövrar under det senaste halvåret — särskilt från ryssarnas sida — kring frågan om ett toppmöte. Man har i Moskva eftersträvat propagandamöjligheter och har

varit intresserad av ett sådant möte vid en tidpunkt, då förutsättningarna för propaganda varit goda. Däremot har ryssarna vägrat att förbereda toppmötet genom förhandlingar på sådana punkter som inte passat ur denna synvinkel. Nu föreligger åter en situation, där ett toppmöte ur rysk synpunkt är tilltalande, därför att det skulle domineras av ett spörsmål, där västmakterna bleve ställda på defensiven i debatten.

Den psykologiska effekten av ett svenskt stöd inte bara åt tanken på en toppkonferens i och för sig utan också åt det ryska initiativet genom noter till västmakterna skulle enligt min mening bli mycket olycklig för oss. Varför en påtryckning blott åt ena sidan, herr utrikesminister? Vårt läge är för närvarande känsligt mot bakgrunden av reaktionen bland annat i våra nordiska grannländer men också på många andra håll till det nyssnämnda svenska förslaget om FN:s observatörer i Libanon. Detta förslag har nämligen tolkats som en kritik mot västmakterna i högre grad än väl någon förutsåg. Chrustjev hade genom sina starkt propagandabetonade brev i anslutning till förslaget om toppmöte sört för att detta förslag mer än nödvändigt erhållit en propagandaprägel. Ja, han har visserligen varierat breven till de olika regeringscheferna, men propagandaprägeln fanns med mer eller mindre i alla brev. Detta förfaringsätt måste ett land som Sverige beakta.

Det föreföll önskvärt att ett toppmöte kunde hållas inom FN:s ram, medan det ryska förslaget snarast hade en annan tendens. För övrigt borde vi inte genom alltför tätt på varandra förekommande initiativ ge intryck av att vi försöker spela en mera framträdande roll på den världspolitiska arenan än som är berättigat. Det var mycket möjligt att man från västmaktshåll skulle komma med ett förslag om ett modifierat toppmöte. Ingen kan i förväg veta, om detta med hänsyn till omständigheterna vore bättre än eller lika bra som det ryska för-

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

slaget. Därför fanns det skäl att avvakta en eller annan dag. Skulle svenska regeringen emellertid besluta sig för ett initiativ i denna sak, så föreslog jag att utrikesnämnden före beslutets verkställande blixtkallades.

Jag har i dag inte mycket att tillägga till detta. Efter överläggning i utrikesutskottet beslöt regeringen trots yrkanden från oppositionshåll att avsända svenska noter till de tre västmakterna, men däremot inte till Moskva, som skulle få en genomslagskopia för information. Detta var ett mera ensidigt uttrycksmedel än om utrikesministern hade hållit ett tal, eller om ambassadör Jarring hade hållit ett anförande i säkerhetsrådet vid lämpligt tillfälle.

Enligt min mening borde Sverige ha undvikit en aktion, som uppenbarligen var avsedd som en påtryckning enbart på västmakterna. Om man skulle göra någon aktion, fanns det minst lika stor anledning att rikta påtryckningarna även åt öster. Man kunde i så fall bl. a. ha framhållit vikten av att förutsättningarna för ett toppmöte inte försämrades genom att förbindas med propagandamanövrer stormakterna emellan.

Vad jag vänder mig emot är alltså att regeringen ville skynda fram på ett sätt som skulle uppfattas som att Sverige stödde Chrustjev. Trots vissa modifieringar och ett par dagars uppskov blev detta likväl i viss mån intrycket, bl. a. därför att man gjorde demarchen utslutande hos de tre västmakterna. Detta måste beklagas.

En helt annan sak är om ett land uttrycker sin mening utan en sådan ensidighet. Danmark har ju i NATO-rådet, där det har att ta ställning, och där saken kommer till behandling, i ett försiktigt uttalande givit sin mening till känna på ett sätt som jag finner helt naturligt. Även Sverige hade haft möjlighet att undgå den skevhet och ensidighet i vårt uppträdande, som kom att utmärka regeringens handläggning av denna fråga.

Naturligtvis skall vi avhålla oss från att låta vår politik ledas av känsloskäl. Därvidlag delar jag den uppfattning, som utrikesministern ofta företräder. Men icke desto mindre kan jag omöjligt avstå från att framhålla att den sovjetryska stormakten, vid vars händer klibbar färskt blod från de nyligen avrättade ungerska frihetskämparna, är sällsynt illa kvalificerad att uppträda som försvarare av de små nationernas frihet. De ryska applåderna till den svenska regeringens aktion — med dess ensidiga inriktning *mot* de demokratiska västmakterna — ljuder illa i mina öron, och jag hoppas också i regeringens. Herr Chrustjavs senaste propagandamanövrer i de brev som redovisas i dagens tidningar och som berör villkoren och formerna för en toppkonferens stärker ytterligare skälen mot att en stat som Sverige ger intryck av att stödja hans speciella aktion. Det förefaller nu som om man på rysk sida hade förkastat tanken på ett möte inom säkerhetsrådets ram, alltså förkastat den tanke som även svenska regeringen har givit sitt stöd. Det skall bli intressant att få informationer om regeringens reaktioner i det läget och om man överväger att göra några hänvändelser och påtryckningar, kanske med annan adress än de senaste.

Det finns en sida av skeendet i Mellersta Östern som vi i Sverige har särskild anledning att intressera oss för. Den arabiska nationalismen tycks vara inriktad på att förgöra Israel. Vi är väl alla ense om att en varaktig och tillfredsställande lösning av krisen inte är tänkbar utan att Israels integritet och frihet tryggas. De ryska vapenleveranserna till arabstaterna medför växande risker för en rakt motsatt utveckling. Är Sveriges regering beredd att göra det inflytande gällande, som vi kan utöva, för en lösning som skyddar Israels fortbestånd? Har regeringen något förslag att framföra i detta syfte? Om en sådan aktion skulle vända spetsen inte mot

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

väster utan snarare mot det ryska understödet åt en överdriven arabisk nationalism kan väl inte detta förhållande åberopas som skäl mot aktionen.

Till sist, herr talman, den svenska regeringens attityd både i fråga om de neutrala observatörerna och det ryska förslaget om ett toppmöte innebär enligt mitt sätt att se en bristande vaksamhet eller möjligen — vilket jag ogärna vill tro — ett otillräckligt intresse för FN:s arbetsmöjligheter. Jag vill konstatera den förbättring som noterna innebär i förhållande till tidigare ståndpunkter, men jag måste ändå betrakta regeringens attityd som uttryck för otillräcklig vaksamhet. För ett land som Sverige bör det vara en naturlig sak att stärka FN och se till att FN inte utan tillräcklig grund skjuts åt sidan. Detta skulle nämligen ha kunnat bli fallet om det Chrusjtjevska förslaget, som ju regeringen på ett tidigt stadium syntes beredd att på ett alltför okvalificerat sätt understödja, förverkligats. Jag är emellertid glad, att regeringen på flera väsentliga punkter modifierat sin hållning. Jag skulle vara ändå gladare, om jag hela tiden hos utrikesledningen funnit den känslan företrädd, att det bör vara en central sak för Sverige att inte demonstrera på något sådant sätt, att FN:s möjligheter att verka för en fredlig lösning kan inskränkas. I grund och botten är vi väl alla överens om huvudprincipen härvidlag, men det är utförandet som regeringen under de senaste veckorna enligt min mening har skött på ett sådant sätt, att man inte kan underlåta att här framföra en kritisk reflexion.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Jag vill börja med att helt ställa mig bakom den redogörelse, som herr Ohlin har lämnat för överläggningarna i olika sammanhang mellan regeringen och oppositionen.

Herr talman! New York Times är inte något officiellt organ för den amerikanska utrikesledningen, men tidningen anses — säkerligen inte utan grund — ganska bra återspegla vad den nuvarande amerikanska regimen går omkring och funderar på. Utan att vara upplagemässigt stor påverkar New York Times dessutom på ett alldeles särskilt sätt opinionsbildningen i bestämmande kretsar inom och utom Förenta staterna.

För ungefär en vecka sedan tog redaktionsledningen i denna mycket välunderrättade och sansade publikation upp frågan om »neutralismen» i den internationella politiken. En viss förståelse för denna benägenhet att ställa sig vid sidan och oombedd ge goda råd åt dem, som brottas med världsproblemen, hyser tidningen, om neutralisterna hör hemma i ett förutvarande kolonialland. Det är då psykologiskt förklarligt att de har svårigheter att känna sig solidariska med de stora demokratierna, som ju samtliga — med undantag för USA — varit stora kolonialmakter. Men det är nästan obegripligt, fortsätter författaren sitt resonemang, att andra inte är politiskt tillräckligt erfarna att känna igen kommunistfaran när de möter den, att de inte inser att vad som står på spel är människors och staters frihet. Neutralismen kan leda till ståndpunkter, som sakligt sett innebär oerhörda favörer för frihetens fiender, vilket inte minst för de neutrala på någon sikt är livsfarligt. Det kan medföra att neutralisterna, om än omedvetet, rycker undan grunden för sin egen politik och, vilket är oändligt mycket värre, för de egna folkens faktiska frihet och oberoende. New York Times nämner i detta sammanhang direkt Sverige och det brittiska socialistpartiets vänsterflygel.

Det finns skäl för oss att notera och tänka över både resonemanget som sådant och den tidpunkt då det fördes fram offentligt. Naturligtvis bestämmer inte uppfattningarna i New York och Washington hur svensk utrikespolitik

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

skall utformas, men vi kan föra en alliansfri politik — den som vi är överens om — endast så länge västmakterna är beredda att bära huvudbördorna för frihetens försvar, endast så länge framför andra det amerikanska folket ser friheten i världen som något odelbart och helt. I all kritik och i den inte sällan begripliga kritiken mot amerikansk utrikespolitik bör detta inte glömmas bort. Ett Förenta staterna, som helt koncentrerade sig på sina egna intressen, skulle göra också vår situation omöjlig.

Inte bara på andra sidan Atlanten utan också på andra sidan Öresund och på andra sidan Kölen har själva det sätt, på vilket vår utrikesledning agerat under de gångna hektiska krisveckorna, väckt förvåning och föranlett sarkastiska kommentarer. Människorna har fått ett intryck av en svensk utrikespolitik, som på en gång varit envist formalistisk, osäker och onödigt framfusig.

Herr talman! Nu är emellertid allt detta passerat. Till slut har vi hamnat där vi bör vara — bland dem som vill förstärka Förenta Nationernas möjligheter att handskas med mellanösternkrisen och att finna vad USA från början begärt, nämligen en utväg att med bibehållen stabilitet i området avlösa de amerikanska styrkorna i Libanon och de engelska i Jordanien. Vi har också anslutit oss till tanken att den internationella freds- och säkerhetsorganisationen borde kunna erbjuda en lämplig ram för de politiska överläggningar på högsta nivå, av vilka man kanske kan hoppas något men absolut inte bör vänta sig allt.

Den arabiska nationalismen är ingen ny företeelse. Det nya är att denna rörelse har blivit en storpolitisk faktor, främst därigenom att arabfolken bor i ett område, som Sovjet redan i Molotov-Ribbentroppakten försökte få förvandlat till ett ryskt s. k. intresseområde. Det kan erinras om att i samma pakt samma beteckning klistrades på Estland, Lettland och Litauen. De arabiska

stammarnas bosättningsområde gömmer därtill naturrikedomar, av vilka Europas försörjning i väsentlig grad beror. Det är ingalunda bara de s. k. oljemiljönärernas intressen det här rör sig om, utan miljoner oljekonsumenters. Till allt detta kommer så, att den arabiska nationalismen bryter sig mot sionismen, som inte bara har sett den gamla drömmen om ett judarnas eget land realiserad i det nya Israel utan där också bokstavligen förmått förvandla öknen till blommande trädgård.

De nya staterna i Mellersta Östern har inte vuxit fram organiskt. De har ritats fram på kartorna. Deras gränser är demarkationslinjer, som inte finns i verkligheten utan bara i den politiska geografien. Befolkningsmässigt är knappast någon av dessa stater enhetlig. Nästan var och en av dem har komplicerade och kvantitativt sett betydande minoritetsproblem. Intet land i Mellersta Östern har någon egen, levande politisk tradition. I vartenda ett av dem kämpar gamla föreställningar om en feodal samhällsorganisation med en delvis yrvaken radikal demokratisering, som hämtar sin näring ur orimliga sociala förhållanden, en orimlig och tröstlös massfattigdom och ett slagordsförråd, som ständigt spådes på inte minst av professionella kommunistiska propagandister. Om man därtill lägger, att nationalismen bland arabfolken utgår från en för oss nästan obegriplig religiös fanatism, har man bilden av en rörelse i tiden, som inte bara hopar politisk dynamik utan också politisk dynamit i en del av vår värld, där alla kraftlinjer skär varandra. Det är sannerligen inte lätt att finna trådarna i detta virrvarr. Det går inte att måla i svart och vitt eller att förlita sig på någon demokratisk tumregel.

Vi måste i Mellersta Östern räkna med en omdaningsperiod, som tar decennier och då världsfreden hela tiden är lika sårbar. Kris kommer med all säkerhet att följa på kris. Att utvecklingen går mot successivt vidgad självständighet

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

för arabfolken och förmodligen en allt intimare samverkan dem emellan är självklart. Likaledes är det självklart att helt nya former för samhällsstrukturen måste utkristallisera sig också här. Detta är arabernas egna problem. Vad som däremot i hög grad är en angelägenhet för FN är att försöka se till, att förloppet inte blir sådant att oron vid Medelhavet och Persiska viken blir en kris för världsfreden. Det är väl helt enkelt fråga om att FN måste ge vissa besked och ge dem på sådant sätt att de inte kan missförstås.

För det första: Mellersta Östern får inte förvandlas till en del av världet bakom järnridån — varken genom direkt eller genom indirekt kommunistisk aggression. Det är inte klädseln — civil eller militär — på dem som går över gränsen som avgör, huruvida aggression föreligger eller ej, utan det ärende de utsända har.

För det andra: Världen kommer inte att köpa fred och lugn till priset av det självständiga Israels förintelse. Vårt gemensamma ansvar för detta experiment i mänsklig tro och mänsklig hängivenhet är orubbat. Våra garantier gäller nu och i framtiden.

För det tredje: Minoriteterna i de olika staterna, nuvarande och blivande, har rätt och måste få rätt till egen existens.

Vad det gäller är alltså, att garantera en lugn utveckling och stabilitet i Mellersta Östern, däremot absolut inte status quo. Alla är vi överens om, att detta icke kan ske, om inte problemet med Palestina-flyktingarna löses, vilket förutsätter materiella insatser av FN:s *samtliga* medlemsstater, men också en vilja att komma till sak hos de närmast berörda, även hos dem, som kanske förmenar att de många hundratusen hemlösa är en politisk tillgång, någonting som ständigt håller infektionen vid liv i ett varande sår.

Det är alldeles uppenbart, herr talman, att en verklig lösning av Mellersta

Östern-krisen, som förebygger en långt värre kris, kräver engagement av oss alla. Vi kan inte längre bara se på och skaka på huvudet. Vi är med, antingen vi vill eller ej.

USA ingrep i Libanon i enlighet med en långt tidigare öppet redovisad och öppet diskuterad politisk princip, i enlighet med Eisenhower-doktrinen. Redan från första stund hölls säkerhetsrådet underrättat. Redan från första stund deklarerades, att trupperna inte kommit för att stanna utan för att lämna. Redan från första stund förklarade Förenta staterna sig beredda att dra sig undan, när Förenta nationerna var beredda att rycka in.

Man måste också ställa frågan. Vad hade hänt, om västmakterna inte snabbt och resolut ingripit i Mellersta Östern? Hade läget lika fort stabiliserat sig i Bagdad? Hade inte ett blodbad med oöverskådliga följder brutit ut i Jordaniens huvudstad? Hade inte krisen i Libanon fått uttryck, som omedelbart återverkat i hela Levanten och en uppmarsch mot Israel nu varit under full utveckling? Därmed skulle en situation ha skapats med stora möjligheter för kommunistiska agenter, men också med stora risker för en förloppen kula, som kunnat tända en världsbrand. Vi vet ingenting om detta. I själva verket har vi bara uppgifter från västmaktshåll att bygga våra sannolikhetsberäkningar på, men dessa förefaller måttfulla och i och för sig inte osannolika. Detta aktualiserar en följdfråga. Om det värsta fått hända i Mellersta Östern med passiva västmakter på åskådarläktarna, skulle inte då en djup besvikelse ha spritt sig över världen och en ström av anklagelser mot västmakterna ha brutit fram? Skulle inte då både den ene och den andre ha talat om ett nytt löftessvek från de stora demokratiernas sida?

Hur som helst, herr talman! När denna fråga inom kort kommer upp på FN:s dagordning är det väsentligt att hålla fast vid själva utgångspunkten. Det är

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

inte USA som framkallat en kris i Mellersta Östern, utan en kris i Mellersta Östern som framkallat ett amerikanskt ingripande och nu framkallar FN:s insats.

Varhelst Sovjetunionen direkt eller indirekt gått till anfall har dess trupper stannat. En lydregering under Moskva har etablerats, s. k. folkdemokrati införts, gränserna spärrats och förberedelser för en långsiktig ekonomisk utplundring vidtagits. I Budapest sitter en fjärrstyrd kommunistregering, i Nord-Korea likaså, ja överallt, där ryssarna skaffat sig greppet över utvecklingen. Det går helt enkelt inte att fälla samma omdöme om USA:s mellanhavande med andra folk. Visst är den sydkoreanska regeringen beroende av USA, men inte därför att amerikanerna önskar det, utan helt enkelt därför att landets och regeringens ekonomiska resurser efter det långa kriget är i det närmaste uttömda. Att målet är en självständig stat kan emellertid inte betvivlas. Amerikanerna ingriper i hotfulla stunder för att bygga under självständigheten, inte som Sovjetryssland för att rasera den. Även om sådana ingripanden ur formellt folkrättsliga synpunkter till äventyrs skulle kunna bedömas som likartade, är den reella skillnaden himmelsvid.

Sovjetsystemet bygger i alla sina yttringar på våld och förtryck, på förakt för den internationella rätt, som kanske kan växa fram och som Sovjet så gärna åberopar, när det passar dess intressen. Föreanta staterna är en levande, rörlig och aktiv demokrati, där människor av snart sagt alla nationer — också miljoner svenskar och svenskättlingar — gör sin insats, sin demokratiska insats. Det är fullkomligt meningslöst att inte låtsas om detta, att när man räknar med vad som kan ske, inte räkna med att utrikesledningen i varje demokratiskt land i varje stund har miljoner människors uppmärksamhet på sig och att varenda en av dem har obe-

skuren rätt att säga vad han tycker och tänker. De stora demokratierna kan säkert göra härresande utrikespolitiska misstag. De kan handla med skymd sikt. Men kontrollen och kritiken lever, och det ger oss garantier, som måste göra det lättare för oss att se till syftet och att undvika jämförelser, som kan leda till att vi i våra omdömen låter oss bestämmas av ett abstrakt principrytteri utan anknytning till vår egen verklighet.

Naturligtvis låter det sig sägas, att också en stormakt i en krissituation skall överlåta initiativet till FN och hålla sig själv tillbaka. Amerikanerna har själva predikat den tesen och i påfallande utsträckning agerat i och genom FN, som därigenom uppenbarligen fått starkare auktoritet och större praktiska möjligheter att sätta makt bakom orden.

Men — allttjämt har vi stormakternas veto, vilket ju faktiskt betyder, att när en stormakt är direkt eller indirekt engagerad och inte vill böja sig för FN, så är säkerhetsrådet lamslaget. Generalsekreteraren kan i dag fungera i Mellersta Östern-krisen, därför att han med föredömligt civilkurage och verklighetssinne tänjer tolkningen av en gammal resolution. Vetot innebär ju reellt sett, att säkerhetsrådet inte kan ingripa mot direkt eller indirekt kommunistisk aggression. Då kommer det ryska vetot som ett brev på posten.

Genom Achesonplanen finns nu en möjlighet att komma förbi detta tidigare helt förlamande hinder, men för dess tillgripande krävs en generalförsamling, som det tar tid att sammankalla och vars procedur också tar tid.

Den som vet, vilken benägenhet Moskvans män har att snabbt åstadkomma fullbordade fakta, som sedan ingen resolution kan ändra, måste också inse, att det kan tänkas situationer, där FN måste kompletteras, där det är ofrånkomligt med handling i FN:s anda även utan dess formella sanktion. Det sla-

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

gets aktivitet kan naturligtvis utformas mer eller mindre klokt. Att man tar syftet till utgångspunkt vid sin bedömning innebär självfallet inte, att man avstår från rätten till fri kritik men väl att man sätter frihetens bestånd före formaliteternas.

Det är uppenbart att varje ingripande i en kris skapar en påfrestning på världsfreden. Läget är så inflammerat, prestigen väger så tungt, propagandan har drivits så intensivt, att den i en tillspetsad situation hotar att glida propagandisterna ur händerna.

Men, herr talman, det är ingalunda bara vi som vet på vilken smal nålspets som balansen vilar, hur riskfylld situationen är. Det är alltså ingalunda bara vi som vet hur angeläget det är med yttersta försiktighet. Känslan härför ingår säkert i varje ledande statsmans kalkyler, utan att vi behöver göra erinringar i saken. Detta är problemets ena sida. Den andra är vetskapen och övertygelsen om att man inte i verkligheten tjänar fredens sak genom att styckevis svika frihetens. Vår generation har en gång gjort försöket att rädda sin fred genom att steg för steg ge efter för en utpressare. Det misslyckades. Mot utpressning finns inget annat medel än fasthet och klara besked, ingenting som hjälper utom mod att tydligt säga vad man innerst känner och handla därefter.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! De som efter andra världskrigets slut trodde, att det skulle bli en period av utrikespolitiskt lugn, har sannerligen blivit djupt besvikna. Motsättningarna mellan öst och väst har ju helt dominerat bilden.

I en sådan situation är en fast utrikespolitisk kurs nödvändig. Sverige fullföljer sin gamla utrikespolitiska linje, neutralitet i förhållande till militäralianser. Sicksacksprång kring den valda linjen inger ingen respekt och kan

t. o. m. vara rent äventyrliga. Det har förekommit sådana sicksacksprång tidigare, inte precis från regeringens sida men från vissa partiers.

Under inga förhållanden får vi i syfte att behaga den ena eller den andra sidan ta ståndpunkt i utrikespolitiska frågor — det gäller i förhållande till både öst och väst. Här kan det bli fråga om att ibland prestera ett icke ringa mått av politiskt mod.

Att vår utrikespolitiska linje skall underbyggas av ett effektivt och modernt försvar, tycker jag bör vara självklart vid ett realistiskt bedömande.

Men den omständigheten att vi ämnar stå utanför stormaktsblocken innebär, som vi så många gånger har framhållit för varandra, inte på något sätt att vi skulle jämställa den kommunistiska diktaturen och den västerländska demokratin — tvärtom. De flesta bedömare är väl ändå på det klara med att mellan dessa två styrelseformer finns ett oöverkomligt svalg och att vi svenskar helt enkelt inte kan tänka oss ett liv under diktaturens osäkra, nyckfulla och godtyckliga förhållanden. Detta är någonting som vi upprepat så ofta, att det kanske verkar tjatigt att på nytt tala om det, men jag gör det i alla fall. Jag tror det är viktigt att vi hjälps åt att inskräpa detta hos människorna så långt vår förmåga räcker.

Dagens utrikespolitiska debatt, som ju formellt är knuten till en proposition om FN-observatorerna i Libanon, gäller väl egentligen ett par ställningstaganden från svensk sida, det ena inom FN:s säkerhetsråd och det andra i fråga om förslaget från ryskt håll om en toppkonferens. Jag avstår här helt från att försöka gå igenom de olika problemen i Mellersta Östern; de spelar inte någon avgörande roll för dessa två ställningstaganden. Att vårt arbete inom FN måste syfta till att i Mellersta Östern liksom i alla andra delar av världen hindra sammandrabbningar mellan olika makter är uppenbart, och vi måste för den

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

skull i olika skeden slå vakt om Förenta Nationerna. Det gör vi bl. a. genom att inte misströsta, om resultaten vid vissa tillfällen inte blir vad vi skulle önska. Då får vi vara beredda att i stället ta nya tag och börja om i den förvisningen, att vi en gång skall nå fram till målet, nämligen att i Förenta Nationerna finna det instrument för fredens bevarande, som vi alla så innerligt önskar och längtar efter att Förenta Nationerna skall bli.

Låt mig så ta upp dessa två ställningstaganden, som jag betraktar som debattämnen här i dag. Det första gällde Sveriges uppträdande i FN efter den amerikanska landstigningen i Libanon. Om det uttalandet rådde vid sammanträdet på onsdagen för fjorton dagar sedan full enighet mellan vår regering, högern, folkpartiet och centerpartiet. Ståndpunkten tillkännagavs i Förenta Nationerna redan samma dag, och förslaget till resolution dagen därpå. Under mellantiden, alltså från onsdagen till torsdagen, hade såvitt jag vet inte från något parti anmälts ändrad ståndpunkt eller hemställts om att frågan på nytt skulle tas under omprövning. Det är ett faktum, som man inte ruckar på med aldrig så svassiga fraser om att man snabbt bör ta hänsyn till skiftande förhållanden, eller med varningar för att stelt hävda ståndpunkter som är passerade, eller, som skett här i dag, med hänvisning till att en ståndpunkt inte innebär att man längre fram ovillkorligen behöver inta samma ståndpunkt. Ja, »längre fram» var det väl knappast fråga om, herr Ohlin. Det gällde ju dagen därpå. När jag talar om tiden mellan onsdagen och torsdagen, ett dygn, och inte räknar med två dygn, mellan onsdagen och fredagen — det var på fredagen röstningen skedde — beror det på att jag har en känsla av att det sedan resolutionen en gång var framlagd inte var så lätt att ta den tillbaka.

Om vi alltså var överens om att för tillfället dra tillbaka FN-observatörerna,

så var vi förvisso också överens om att det kunde bli fråga om att sätta in dem i tjänstgöring på nytt. Enligt min mening behöver man ingalunda tolka herr Jarrings uttalande på den punkten så som herr Ohlin gör. Herr Ohlin tolkar detta uttalande så, att herr Jarring skulle ha menat att endast under förutsättning att en dylik plan föreligger kunde vi tänka oss att observatörerna sättes in igen. Jag vill inte lägga in mer i uttalandet än att herr Jarring sade, att om det blir en sådan plan kan vi sätta in dem i tjänstgöring igen. Att han sedan ville utesluta andra situationer där man kunde sätta in dem, har jag svårt att tro.

Det har gjorts gällande, att syftet med vårt lands ståndpunkt angående inställandet tills vidare av FN-observatörernas verksamhet skulle ha varit en önskan att ge uttryck för ett ogillande av USA-interventionen i Libanon. Det är klart, att det undandrar sig mitt bedömande vad som har varit det innersta motivet till handlandet på olika håll, och jag kan därför bara tala för mig själv. Jag vill då säga, att jag är på det klara med att Förenta staterna varit i sin fulla rätt när de på begäran av Libanons regering ryckte in i landet. Men det kan vara av betydelse att stryka under, att en sådan åtgärd inte hör till FN:s uppgifter, sådana som statuterna nu är utformade, och att det därför inte, såsom det till en början synes ha satts i fråga på vissa håll, kunde vara möjligt för Förenta Nationerna att överta Förenta staternas roll i detta sammanhang. Att detta skulle falla utanför ramen av statuterna och därför inte kunde komma i fråga tror jag att vi inom de olika partierna har varit överens om.

Sedan vill jag säga, att även jag var angelägen om att man skulle gå in för sådana formuleringar i våra uttalanden inom FN, som innebar att ståndpunktagandet i fråga om observatörerna ingalunda var definitivt. Det kom vi ju fram till, och det tycker jag var glädjande.

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Att i övrigt gå igenom de förslag, som den ene eller andre framförde och lyckades vinna gehör för, anser jag inte är mycket mening med.

Det andra svenska ställningstagandet, som är aktuellt i denna debatt, gäller rekommendationen att acceptera förslaget om en toppkonferens. Om innehållet i den rekommendationen rådde i stort sett enighet mellan regeringen, högern, folkpartiet och centerpartiet, däremot inte beträffande sättet för hur denna rekommendation skulle ges. Jag tar fasta på herr Ohlins klara tillkännagivande på den punkten. Jag har det intrycket, att i fråga om händelseförloppet finns inte något utrymme för meningsskiljaktighet härvidlag.

Beträffande sättet för framförandet gick däremot som sagt meningarna isär. Från högern och folkpartiet förordade man ett offentligt tal av stats- eller utrikesministern, där ifrågasvarande synpunkter skulle föras fram. Regeringen valde att tillstålla västmakterna en not. Vad beträffar innehållet i noten är jag mycket angelägen att stryka under, att rekommendationen i dess slutliga avfattning syftade till att återföra ärendet till Förenta Nationerna. Formuleringen var sådan.

Visst kan man hysa önskemål om att det i ett eller annat hänseende skulle ha förfarits annorlunda i de sammanhang det nu gäller. För egen del skulle jag ha önskat, att det bättre hade kunnat klargöras varför man vid ett tillfälle ansåg, att observatörerna borde dragas tillbaka, och vid ett annat tillfälle förklarade att vi t. o. m. kunde vara med om att öka ut antalet. Jag tycker att det inte i den offentliga debatten tillräckligt klart har kommit fram, att det var fråga om skilda situationer.

Beträffande så rekommendationen om en toppkonferens anser jag, att det hade varit bättre, om man valt att föra fram denna rekommendation på samma sätt åt olika håll, så att man inte valt formen av en not västerut och av en

kopia av densamma till Sovjet. Jag vet ju att man säger, att den skillnaden betingades av att Sovjet var intresserat av en toppkonferens, medan man däremot inte visste hur västmakterna förhöll sig i det avseendet. Ja, men den svenska rekommendationen gick ju ut på att man skulle syfta till en lösning av tvisten inom FN:s ram. Det kunde ha motiverat, tycker jag, ett handlande som hade inneburit, att man hade låtit ryssarna få del av vår uppfattning på samma sätt som västmakterna. Det är väl på sätt och vis fråga om en formalitet, men jag tror att opinionen skulle ha satt värde på att man hade valt samma väg för meddelandet.

Jag har tämligen utförligt uppehållit mig vid vad man har varit ense om. Det har jag gjort, därför att enigheten ändå omspannar så pass mycket, att det enligt min mening inte finns utrymme för något ramaskri eller några högljudda protester från dem som varit med om denna enighet. Om andra, som inte har varit med om detta och givit sin tillstyrkan och har en helt annan mening, höjer sitt röstläge, må det vara deras sak. I dag har glädjande nog både herr Ohlins och herr Hjalmarsons anföranden präglats av moderation och måttfullhet. Det bör, förefaller det mig, stärka vår ställning inåt och utåt.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**:

Herr talman! Det utskottsutlåtande, till vilket denna utrikesdebatt är knuten, kan föras tillbaka till ett initiativ av den svenska regeringen i säkerhetsrådet den 11 juni i år. Då beslöts uppsättandet av en grupp observatörer med uppgift att kontrollera om det skedde en illegal infiltration av vapen och manskap från Syrien över Libanons gränser. Att vi tog detta initiativ hade sin grund i att vi med stor oro iakttog händelserna i Mellersta Östern och att det föreföll som om

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

de ledande makterna i säkerhetsrådet inte hade någon bestämd politik att följa i rådet.

Den region som vi kallar Mellersta Östern är sedan gammalt ett ytterst oroligt område. De stater som bildats där utgör delvis inga naturliga statliga enheter. Gränserna ligger till dels öppna. Den arabiska nationalismen har emellertid starkt stegrats under senare år. Inte minst betingades vår oro av det faktum, att Israels läge, inklämt som landet är mellan arabstaterna, är farofyllt och starkt utsatt.

Kunde FN i detta speciella fall — så resonerade vi — medverka till att fred kunde åstadkommas inom Libanon, där det fanns en brandhärd, vore det en insats för freden i hela området. Jag är för min del inte beredd att avge sådana kategoriska förklaringar som herr Hjalmarson här har förkunnat för kammaren, t. ex. att status quo under inga förhållanden får bibehållas o. s. v. Att ställa upp ett program för lösningen av de många problemen i Mellersta Östern tycker jag inte är Sveriges sak. Vi brukar inte föra en så oförsiktig politik, att vi kastar oss ut och förkunnar, att i detta område måste ske statliga förändringar, varvid vi väl också måste lägga till anvisningar om hur dessa skall ske. Som sagt, sådant är inte Sveriges sak men väl att efter ringa förmåga främja överläggningar mellan stormakterna, som är starkt engagerade och intresserade i detta område. Dessa överläggningar bör enligt vår uppfattning gå ut på att söka samförstånd om riktlinjerna för lösningen av de många problem — eller en del av dem — som är aktuella i Mellersta Östern.

Jag tror inte heller, att det kan väntas av oss, att vi skall göra insatser genom stolta politiska engagemang för Sveriges del. Så starka är vi inte, herr Hjalmarson, ens med den nya försvarsreformen, att vi kan uppträda som stormakt och utlova allianser. Vill man föra en sådan politik bör Sverige först som sist ansluta

sig till Atlantpakten och följa i en stormaktsgrupps spår.

Vårt förslag i säkerhetsrådet om ut-sändande av observatörer visade vår principiella inställning till denna form av FN:s insatser. Sammanlagt torde de internationella observatörer, som f. n. finns där nere, utgöra 140 man. De är vapenlösa och skall inte med maktmedel stoppa någon illegal trafik, som de kan komma underfund med, utan blott göra iakttagelser och avge rapport.

Det föreföll som om observatörernas blotta närvaro i Libanon skulle ha ett visst dämpande inflytande på inbördesstriderna i landet. Möjligheten av en politisk uppgörelse mellan de olika partier, som låg i öppen strid med varandra, tycktes inte utesluten. Observatörerna skickade också efter några veckor en rapport till generalsekretären angående sina iakttagelser, och de meddelade där, att de inte hade lagt märke till någon illegal trafik.

Så inträffade omvälvningen i Irak, det gamla Mesopotamien, den 14 juli. Irak hade fört den mest prononcerat provästliga politiken bland arabstaterna. Revolutionen väckte därför stor bestörtning i USA och England. Man fruktade revolutionens spridning till Libanon och Jordanien, och det läge som sålunda uppstått ansågs kräva en militär intervention från västmakternas sida. En första avdelning amerikanska marinsoldater på 5 000 man landsattes i Libanon, och några dagar senare följde en styrka på några tusen engelska fallskärmssoldater, som landade i Jordanien.

USA:s regering, liksom senare Englands, anmälde interventionen till FN:s säkerhetsråd, där även Sverige som bekant har säte för närvarande. I denna anmälan låg den tanken uttalad, att interventionen hade skett enligt artikel 51 i FN:s stadga, som handlar om s. k. kollektivt självförsvar. Hela uppläggningsen av den amerikanska motiveringen för interventionen var också byggd på samma grund. Artikel 51 i stadgan handlar

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

emellertid om internationella krig, inte om inbördeskrig. Den amerikanska uppfattningen var, att de spridda hjälpsatser utifrån till rebellerna, som uppgavs ha skett från Syrien, inte bara utgjorde illegala åtgärder utan också var av den omfattningen, att inbördeskriget reellt sett kunde betraktas som ett internationellt krig mellan Libanon och Förenade arabrepubliken. Utan denna juridiska konstruktion kunde inte artikel 51 anses tillämplig.

Anmälan till säkerhetsrådet betydde en inbjudan till debatt. Från amerikansk sida hade givits en utförlig motivering, först av president Eisenhower strax före rådsdebatten och sedan av den amerikanske delegaten i säkerhetsrådet. Av särskild vikt var givetvis, att USA:s regering förklarade sig beredd snarast bortdra sina trupper igen, ifall ansvaret för Libanons trygghet och oberoende kunde övertas av Förenta Nationerna. England har avgivit en liknande förklaring. Åtskilliga av delegaterna i säkerhetsrådet uttryckte sitt gillande av aktionen. Två delegater, Japans och Sovjets, kritiserade den med skärpa. Den svenska regeringen framförde ingen kritik av interventionen ur politisk synpunkt, detta i enlighet med den varsamhet vi brukar iaktta i fråga om ett bedömande av andra länders politik. Herr Hjalmarson ogillar tydligen en dylik varsamhet, och han gör för egen del uttalanden, som måste betyda att enligt hans mening FN borde ta det fulla ansvaret för den amerikanska interventionen.

Om vi sålunda kunde för svensk del lämna den politiska aspekten åt sidan, fanns det däremot anledning ta ställning till den rättsliga sidan av aktionen. Det gällde först frågan om huruvida ett lands intervention i ett annat lands inre förhållanden kunde anses vara ett rättsligt övergrepp. Jag använde ordet rättsligt; herr Hjalmarson brukar säga formalistisk.

Det har ofta varit så, att staterna valt

till rättesnöre för sin politik att inte intervensera i andra staters interna förhållanden. Detta har t. ex. Sverige gjort vid kända tillfällen i den nyaste historien, och — för att ta ett annat exempel — var den bekanta Monroedoktrinen ett uttryck för att USA inte ville tolerera europeiska staters intervention i Latinamerika. Men allt detta gäller ju noninterventionens principen, och det är fråga om politiska regler, som staterna härvidlag uppställer för sig själva och som inte har någon folkrättslig underbyggnad. Staterna är enligt folkrätten oförhindrade att på begäran av den legala regeringen i en annan stat ge denna bistånd, även om det t. ex. gäller kuvandet av uppror.

Denna fråga om en enskild stats inblandning i en annan stats inre förhållanden på begäran av dess legala regering bör skiljas från frågan om FN:s inblandning. För FN gäller som allmän regel, att organisationen skall avhålla sig från dylik inblandning.

Emellertid finns det ett annat rättsligt problem i detta sammanhang, nämligen det som jag nyss antydde då jag berörde frågan om huruvida aktionen kunde anses täckt av FN:s stadga, artikel 51. Det är, såsom herr Ohlin underströk, ett viktigt problem även med hänsyn till framtida tolkningar av stadgan.

Regeringen kom till den slutsatsen, att vi inte kunde finna denna tolkning befogad. Militäraktionen var alltså enligt vår mening icke grundad på stadgan, men den var inte heller förbjuden vare sig i stadgan eller i något annat folkrättsligt dokument. Sveriges delegat i rådet fick instruktion framföra denna åsikt, och vid samråd med partiledarna var dessa helt ense därom.

Det var denna vår kritik mot grundandet av aktionen på stadgan, som omedelbart föll mest i ögonen och framkallade ett visst missnöje i andra länder. Den svenska kritiken underkände en grundval för aktionen, som tillmättes

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

stor psykologisk betydelse särskilt i USA.

En annan fråga uppstod i samband med den militära interventionen, och den gällde observatörernas ställning. Av flera skäl ansåg svenska regeringen, att observatörerna skulle komma i en falsk position, om de fortsatte såsom förut sedan de amerikanska trupperna installerat sig i landet. Interventionen hade ändrat förutsättningarna för deras verksamhet. Skulle inte befolkningen både i Libanon och andra arabländer blanda ihop de två kategorierna av militärer och anse observatörerna såsom ett slags assistenter till den amerikanska militären, ett betraktelsesätt som skulle skada FN:s ställning såsom opolitisk internationell organisation? Skulle vidare FN:s observatörer rapportera till den amerikanska militärledningen, om de träffade på någon illegal trafik med vapen? Skulle bevakningen av gränserna delas upp mellan de amerikanska trupperna och observatörerna? Kunde över huvud taget ett samröre undvikas?

USA:s delegat hade i debatten utgått ifrån, att det skulle ske ett samarbete mellan observatörerna och den amerikanska militären.

Ledningen för gruppen av observatörer var uppmärksam på dessa svårigheter och bestämde med generalsekretärens gillande, att observatörerna inte skulle ta någon kontakt med de amerikanska trupperna. Frågan är om denna ståndpunkt kan i praktiken upprätthållas.

Till de nyss angivna skälen kom, att när trupperna är så talrika i förhållande till den lilla gruppen observatörer, kunde denna knappast väntas ha praktisk betydelse sedan väl trupperna hade stationerats i landet.

På somliga håll både i Sverige och utomlands har man haft svårt att förstå betänkligheterna mot ett samröre mellan de två kategorierna. Resonemangent är helt enkelt, att FN:s medverkan i krisartade lägen väl alltid är av godo.

I länder som är anslutna till Atlantalliansen kan måhända distinktionen mellan FN-kontingenter och amerikanska soldater te sig formalistisk. Ser man på de amerikanska trupperna så, att de egentligen är ute i Förenta Nationernas ärenden, kan det tyckas likgiltigt om en sammanblandning sker. Så, förefaller det, har några tidningar i Norge och Danmark resonerat. Men jag vill ge de svenska partiledarna det erkännandet, att de inte alls har tvekat om det nya lägets konsekvenser. Att observatörerna skulle ligga i beredskap och inte längre fungera, som någon uttryckte saken, ansågs av dem fullt naturligt.

Även i tidningar, som annars är anhängare av svenskt medlemskap i Atlantalliansen, kunde sammanhanget på denna punkt stå klart. Jag tillåter mig att citera följande utdrag ur tidningen Expressen: »Svenska regeringen anser att förutsättningarna för FN-observatörernas stationering i Libanon bortfallit efter den amerikanska interventionen där. De bör följaktligen dras bort och deras uppgift övertas av amerikanerna.» »En alldeles riktig inställning», fortsätter tidningen, »och för närvarande har FN ingenting i Libanon att göra. Ett fåtal flygplan och observatörsgrupper har ingen möjlighet att göra sig gällande när amerikanerna ändå har den fullständiga kontrollen. Tills FN på allvar kopplats in på problemet i Libanon — vilket man som president Eisenhower hoppas att det snart skall göra — kan det lika gärna hålla sig därifrån.»

I säkerhetsrådet förelåg i fråga om Libanon till en början två resolutioner: en amerikansk och en rysk. Vi kunde inte rösta för någondera; därom rådde inga delade meningar vid samrådet med partiledarna. Skulle Sverige då stanna vid att rösta blankt vid behandlingen av Libanonfrågan? Vi kritiseras ofta här hemma för att vi lägger ner vår röst alltför ofta i stället för att följa en egen linje. Kritiken är ofta obefogad, men

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Jag är av den meningen, att vi om det inte vållar alltför stora olägenheter bör ta en position som visar vad vi tänker. I detta fall hade vi elementen till en resolution. Vi ville avvisa tesen om kollektivt självförsvaret, och vi ansåg att observatörerna borde provisoriskt dras ur sin verksamhet i avbidan på en ändring av läget.

Även beträffande resolutionens innehåll nåddes full enighet med partiledarna. Två av dessa, herrar Ohlin och Hjalmarson, har sedan blivit ångerköpta. Ångern koncentreras på den svenska resolutionens framläggande, inte dess innehåll. Det ansågs ha varit inopportunt att lägga fram den. Ju längre tiden gick, dess flera skäl hittade de bägge partiledarna för den ändrade ståndpunkten. De kom fram till att de skulle under vissa förutsättningar ha avgivit ett motsatt råd angående framläggande av resolutionen eller kanske rent av ha yrkat på att man skulle återkalla den. Men tidens hjul kan nu en gång inte vridas tillbaka. Resolutionen var framlagd och ett återkallande skulle ju ha sina konsekvenser. Herr Hjalmarson, som tycker att regeringens framstötter i denna fråga varit osammanhängande, är uppenbarligen av den meningen, att han själv företräder sammanhang och konsekvens när han ena dagen förordar att resolutionen läggs fram och ett par dagar senare att den kallas tillbaka, därför att den blivit kritiserad av en del tidningar eller politiker.

Herr Hjalmarson har också ett annat skäl, som är högst karakteristiskt för honom. Ett återkallande vore enligt hans mening motiverat också därav, att vi borde undvika att komma på samma sida som Sovjetunionen i voteringen för en resolution, därför att Sovjetunionen vore dåligt sällskap för Sverige. Tänk vilken självständig partiledare som förordar som rättesnöre för vårt land, att vi ska rösta på motsatt sätt mot Sovjetunionen! Jag vet inte om herr

Hjalmarson var inne i första kammaren för några dagar sedan. Om han inte var det — det vore mycket synd — kan jag nämna för honom, att en kvinnlig partivän till honom förebrådes därför att hon kommit på samma sida som kommunisterna i en tvistefråga. Hon sade då: Om jag har kommit till den ståndpunkten att två gånger två är fyra, står jag fast vid detta även om Belsebub själv kommit till samma ståndpunkt. Detta vore något för herr Hjalmarson att lära.

Med resolutionerna gick det så, att alla tre förkastades i rådet. Då trädde Japan fram med ett kompromissförslag. Jag påminner om att Japan varit starkt kritiskt mot den amerikanska militärinterventionen i Libanon men ändå hade röstat för den amerikanska resolutionen. Nu lade Japan alltså fram ett kompromissförslag, som — starkt förkortat — innehöll att alla premisser i resolutionen rensades bort — premisserna kunde ju tolkas som ett slags godkännande av den aktion som skett, och detta ville Japan inte medverka till. Det fanns två klämmor i den resolution som har intresse i detta sammanhang. Den första var en anmodan till observatörerna att fortsätta som förut och den andra ett förslag till generalsekretären att utarbeta arrangemang angående insättande av FN-kontingenter för att skydda Libanons oberoende och integritet. Så långt var det en ganska nära överensstämmelse med det amerikanska resolutionsförslaget. Det tillades dock »med syfte att möjliggöra truppernas återkallande». Det stod visserligen ett uttalande om truppernas återkallande även i den amerikanska resolutionen men i ingressen och inte i den s. k. operativa delen. Detta var alltså en förstärkning av bandet mellan uppsättandet av FN-kontingenterna och återkallandet av de amerikanska trupperna.

Vid förfrågan som riktades till Sverige från japansk sida, om vi kunde

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

rösta för detta kompromissförslag svarades, att den första klämman gick stick i stäv mot den ståndpunkt vi förfäktat. Denna kunde vi således inte rösta för. Däremot hade vi inga invändningar mot den andra, som avsåg att uppdra åt generalsekreteraren att utarbeta vissa planer. Vi fick sedan ett besked om att den japanska regeringen ändrat sin resolution på det sättet, att den strök bort den första klämman — just det parti som vi sagt att vi på svensk sida inte kunde rösta för. Vi förklarade då, att när detta hinder var borta skulle vi rösta för den japanska resolutionen i det ändrade skicket. Resolutionen blev ändå inte antagen på grund av ryskt veto. Härigenom kom hela frågan i ett dödläge.

Inget direktiv hade således givits till generalsekreteraren, eftersom ingen resolution blivit antagen. Generalsekretärare Hammarskjöld gjorde emellertid då ett uttalande, vari han meddelade, att han i alla fall ämnade fortsätta att förbereda en lösning av frågan efter de linjer som han tidigare varit inne på.

Som avslutning på denna exposé angående vår inställning till observatörsfrågan vill jag säga följande. Regeringen har tagit en ståndpunkt som innebär, att vi håller på Förenta Nationerna och vill undvika att Förenta Nationernas observatörer betraktas som ett slags symboliska hjälptrupper till de amerikanska trupperna. Denna vår ståndpunkt tycker vi fortfarande är riktig och vi ångrar den inte. Den har begripits och gillats av de borgerliga partiledarna men framkallat kritik både i USA och i våra skandinaviska grannländer. Kritiken utifrån riktar sig i samma grad mot regeringen och mot de partiledare som var av samma mening som regeringen. Kanske kan det vara de två ångerköpta partiledarna till tröst, att kritiken är obefogad.

Till sist skall jag säga några ord om den andra fråga, som varit föremål för debatt i dag. Regeringens kritiker vän-

der sig mot den diplomatiska demarsch svenska regeringen gjort i syfte att främja uppslaget om en konferens på högsta nivå angående Mellersta Östern. Det rådde som bekant på många håll i världen stark oro över läget efter de militära interventionerna och efter säkerhetsrådets misslyckande att vinna enighet om riktlinjer för en lösning av frågan. Ifall den lokala krisen i Mellersta Östern utmynnade i öppna strider skulle ju detta innebära den största risk inte bara för de lokala områdena utan för en spridning av konflikten. Inte minst skulle det vara risk för Israel med dess utsatta läge.

Var det då något fel med en sådan fredlig och vänskaplig framställning som regeringen trädde in för?

Ja, det var inte innehållet i uttalandet, som herrar Ohlin och Hjalmarson fann olämpligt. De ställde sig heller inte avvisande till tanken på att Sverige höjde sin stämma och gav uttryck för oro över det spända läget. De var heller inte motståndare till konferensidén som sådan. Nej, det är tidpunkten och formen för uttalandet de inte gillar. Det är alltså en procedurfråga de fastnat på. Regeringen borde ha väntat med att säga sin mening till dess västmakterna uttalat sig. Det hade emellertid inte varit någon mening med att komma med ett uttalande i efterhand. Då skulle Sverige antingen ha uttalat sin tillfredsställelse över ett fattat positivt beslut eller sitt klander över en negativ hållning. Intetdera skulle ha varit någon uppgift för oss.

Jag vill bara säga att det finns många former att välja på. En diplomatisk demarsch är dock en vanlig och naturlig form. Vi får ibland själva motta framställningar om den hållning i FN eller i andra sammanhang, som andra stater vill att vi skall inta. Vi betraktar inte sådana framställningar till svenska regeringen som påtryckningar. Ännu mindre är det rimligt att tala om svenska påtryckningar på stormakterna, om

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

vi artigt och vänskapligt ger till känna oro och våra förhoppningar om att stormakterna måtte samlas till överläggningar.

Det har också sagts, att vi inte fått något stöd av Danmark och Norge för en sådan aktion. Jovisst fick vi stöd, men vi hade aldrig krävt en viss procedur utan lämnat öppet vilken väg som kunde vara lämplig. Vi försökte inte ett ögonblick pressa våra skandinaviska grannländer att välja en viss form. Tvärtom kom vi mycket snart fram till att varje land borde välja den väg som det fann lämpligast. I sak rädde det inga delade meningar mellan oss å ena sidan och danska och norska regeringarna å den andra om lämpligheten av att på ett eller annat sätt ge uttryck åt vår oro och våra förhoppningar.

För fullständighetens skull skall jag väl beröra ytterligare en anmärkning. Varför har inte regeringen, frågas det, gjort identiska demarscher i de berörda huvudstäderna? Varför har en direkt demarsch gjorts till somliga länder, medan blott en kopia av uttalandet överlämnades till Moskva? Här måste ju dölja sig en oerhörd ensidighet, menar man.

Ja, förklaringen är mycket enkel, och herr Hedlund har redan antytt den. Ett förslag om konferens på högsta nivå hade väckts av sovjetregeringen. Redan hade Indiens regering och generalsekretäre Hammarskjöld i princip svarat positivt på förslaget, medan USA, England och Frankrike ännu inte hade svarat. Det föll av sig självt, tyckte vi, att man inte behövde plädera för idén hos dem som redan hade accepterat den, men det var i sin ordning att vi framlade ett meddelande till dem om vår demarsch. Så enkel var den saken. Det var en rutinemässig lösning av en formfråga.

Det enda som med visst fog kan invändas mot aktionen var att den blev fördröjd, men det berodde inte på regeringen utan det berodde på herr Ohlins

yrkande om ett sammanträde i utrikesnämnden för diskussion, en sak vilken vi inte ville motsätta oss.

För dem av kammarens ledamöter, som möjligen tror att den svenska demarschen varit opassande och uttryck för en önskan att spela en roll i storpolitiken, vill jag citera vad Canadas premiärminister uttalade i underhuset samma söndag då svenska regeringen tog kontakt med Danmarks och Norges regeringar:

»Jag behöver knappast säga underhuset, att när situationen redan nått kritiska proportioner ett sådant förslag som sovjetregeringens måste få en betydande verkan överallt på människors tänkande. Mycket av det språk vari Sovjets inbjudan är klädd är så provocerande i tonen, att det fogar en ny komplicerande faktor till ett redan mycket allvarligt ögonblick i världens händelser genom att fresta till förkastande av inbjudan på den grunden, att den inte skulle vara äkta.

Emellertid har spänningen nått ett sådant stadium, att varje tillfälle bör användas för att få en debatt om orsakerna till spänningen i förhoppning om att avvärja möjligheten av ett krig. President Eisenhower har sagt mer än en gång, att han är beredd sammanträffa med sovjetledarna, om ett möte skulle bidra till fredens sak... Med tanke på den senaste utvecklingen i Mellersta Östern tror jag att problemen i denna region bör diskuteras på högsta nivå och att sådana samtal bör äga rum så snart som möjligt på grund av det nuvarande farofyllda läget, vars risker har i så hög grad intensifierats de senaste dagarna.

I det explosiva läget och i syfte att inte åstadkomma att den internationella temperaturen stiger, förväntar Canadas regering, att status quo bibehålles i Mellersta Östern-regionen och skulle vidare välkomna försäkringar från alla berörda länder liknande dem som premiärminister MacMillan givit i fråga om Irak i

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

brittiska underhuset den 17 juli. I synnerhet skulle kanadensiska regeringen välkomna att alla medlemmar av NATO iakttog största försiktighet i fråga om aktioner som kan dra in alliansen i dess helhet...

Under veckoslutet har jag personligen sänt brådskande budskap till brittiske premiärministern, till Indiens premiärminister och president Eisenhower med förslag, att det lämnas ett positivt och omedelbart svar på Chrustjevs budskap.»

Detta uttalande ställer hemmakritiken i den rätta dagern.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Under de båda senaste veckorna har hela världen ställts inför frågan: Befinner vi oss på tröskeln till ett nytt världskrig eller i varje fall ett Koreakrig i större skala? De viktigaste fakta som aktualiserat denna fråga är att Libanon och Jordanien ockuperats av amerikanska och engelska trupper. Amerikas 6:e flotta, dess flyg och dess trupper i Medelhavet har med stridsvagnar, kanoner och atomvapen trängt in på libanesiskt territorium och besatt alla dess strategiska positioner. I Jordanien har Englands »röda djävlar» repeterat samma bravad. Vilda krigshotelser, en diplomatisk offensiv, FN-möten på löpande band och den ökade möjligheten av ett stormaktsmöte har dominerat pressens spalter. Börskurserna i New York och London, som tidigare varit baisseinfekterade av den amerikanska ekonomiska krisen, har skjutit i höjden. Dödens köpmän, alla spekulanter i krig och krigsrustningar, har vädrat morgonluft. Det är demonstrationen av den Dulles'ska doktrinen om politikens konst att balansera på krigets yttersta avgrund, som har utlöst detta.

Konflikten i Främre Östern har sin grund i oljebolagens krav att få ostörda exploatera världens rikaste oljetillgångar, i den imperialistiska strävan att vin-

na strategiska positioner och upprätthålla en kolonialism som är dömd av utvecklingen själv. För araberna gäller frågan att vinna nationell frihet och att likvidera den feodala ordningen. De har rest sig efter ett tusenårigt förtryck. De vill rasera den feodala ordningen med dess slavmarknader och utplundring och göra slut på shejkernas envælde att bestämma över medmänniskors liv och lem.

Där finns också problemet Israel, Amerikas särskilda skyddsling och bandhund mot de arabiska folken. Enbart i Jordanien bor 900 000 araber, som drivits i väg från sina hem för att landsflyktiga judar skulle få ett nationellt hem i Israel. Man må sympatisera eller fördöma tillkomsten av denna statsbildning — man kommer dock inte ifrån att för varje judisk familj som vandrat in i Israel har en arabisk familj fått flytta ut i öknarna. Detta jämte Israels dåraktiga politik gentemot araberna — bland annat två krig mot Egypten på kort tid — har grundlagt ett hat hos araberna som inte känner några gränser. Det är klart att araberna i Nassers Egypten, som störtat över ända faraonernas gamla tron, som har gjort sig till herre över Suezkanalen som går igenom dess område och som lyckats befria sitt land från den brittiska ockupationen, ser det stora fördömet. Att de också i oktoberrevolutionen, som inledde en ny era i mänsklighetens utveckling, ser en bundsförvant i sin egen nationella frihetskamp, är självklart.

Det är tre länders läge som särskilt har fått motivera den anglo-amerikanska interventionen: Irak, Libanon och Jordanien. I bakgrunden skyntar också imperialisternas oro för Kuwait, Saudi-Arabien, Oman, Aden, Jemen och andra områden, kanske även för Iran. För att försvara oljeintressena och fullfölja sina strategiska strävanden allierar USA—England sig med genomruttna, despotiska och feodala regimer och deras fala

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

härskare mot folken, mot arméerna, mot parlamenten — i den mån sådana finnes. Imperialisterna trodde sig ha gjort Irak till en hörnpelare för sina intressen i Främre Östern, men Irak föll under några tidiga morgontimmar för en liten pust av arabfolkens indignation. I Libanon försökte president Chamoun, som mot sig har folkets överväldigande majoritet liksom parlamentets, amerikanskt beskydd. Till Jordanien skyndade engelsmännen för att upprätthålla en genomruten monarki mot folket och mot landets egna stridskrafter.

Dessa interventioner kan inte försvaras med några för folken godtagbara skäl. Om de demonstrerar något, så är det hänsynslösheten mot folken och mot Förenta Nationerna, mot dess stadga och mot dess särskilda beslut rörande Libanon.

Förenta staterna har erhållit välsignelse för våldshandlingarna i Förenta Nationernas säkerhetsråd. Men man bör då inte glömma, att i detta sitter huvudsakligen representanter som är beroende av Förenta staterna. Där har vi förutom Förenta staterna själv och dess allierade i kampen mot Främre Orienten — England och det oljeinflammerade Frankrike — Canada, Japan, Panama, Colombia och Chiang Kai-Sheks representant jämte den störtade irakiska regimens representant. Mot dessa nio och deras sanktion åt våldspolitiken mot araberna har stått Sovjetunionen och Sverige.

De frågor som fredskrafterna ställt i dessa dagar har rört sig om att göra slut på interventionen, att upprätthålla Iraks suveränitet och att åstadkomma en toppkonferens för att lösa stridsfrågorna genom förhandlingar. I det väsentliga har Sveriges regering därvid försvarat fredens sak och uppfyllt sin plikt som representant för ett land, vilket vill stå utanför blocken men göra sin insats i världsfredens tjänst.

Herr talman! Jag vill säga att jag har känt mig varm om hjärtat i dessa dagar

över de ansträngningar, som från svensk sida har gjorts för att bevara freden. Sverige har för kravet om att de amerikanska ockupationstrupperna skulle dras bort från Libanon kunnat åberopa sig på FN-chefens egen rapport, liksom på rapporterna av den kontrollstyrka, som på Förenta Nationernas uppdrag övervakat att ingen utländsk intervention skulle försiggå i Libanon. Sverige har kunnat försvara FN-stadgans bestämda förbud mot inblandning i andra länders inre angelägenheter, och regeringen har genom stödet för en toppkonferens givit ett viktigt bidrag för att befärja politiken: förhandlingar i stället för krig. Vi är glada över denna insats och övertygade om att Sverige därmed har vunnit större aktning och förtroende i hela världen än genom något tidigare ståndpunktstagande.

Det är betecknande, att när Sveriges regering på detta sätt försöker göra slut på en konflikt, som hotar att inleda ett världskrig, kastar sig folkpartiet och särskilt högern över regeringen. Herr Erlander vill gärna ge omvärlden och det svenska folket intrycket av att högern och folkpartiet är eniga med regeringens utrikespolitik. Så sent som här omkvällen när Sveriges Radio hade organiserat en konspiration för att ge herrar Hjalmarson och Ohlin tillfälle att vädra sina antisovjetiska komplex och misstänkliggöra den svenska utrikespolitiken i utlandets ögon, försökte herr Erlander upprätthålla tesen om en enighet som inte finns. Herrar Hjalmarson och Ohlin befriade dock omedelbart det svenska folket från sådana illusioner. Herr Hjalmarsons huvudteser var, att Sverige hade tagit ställning mot väst och då hamnat i dåligt sällskap; att det var fel att stödja en toppkonferens och att det var fel med »neutralistisk aktivitet». Regeringen kunde denna gång inte få sällskap med Chiang Kai-Sheks Formosa, som genom en våldsakt framställes som representanten för Kinas 650 miljoner människor, när det bara

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

kan anses företräda en sjuttiondedel av dessa. Regeringen fick inte heller sällskap med den avsatte och förmodligen redan döde kung Feivals representant, som inte ens vågar resa tillbaka till sitt land.

Herr Hjalmarson vill inte veta av en toppkonferens — han föredrar ett storkrig, ja t. o. m. ett storkrig för Israel, om man får tro hans uttalanden nyss. Han tycker lika litet om en neutralistisk aktivitet, därför att denna misshagar USA.

Nästan lika komprometterande var folkpartiledarens invändningar. Enligt dessa var det fel att stödja kravet att dra tillbaka ockupationstrupperna, eftersom detta krav rests från Sovjetunionens sida. Det var vidare fel att stödja kravet på en toppkonferens, därför att regeringen inte kunde veta vilka planer västmakterna hade i bakfickan. Detta skall vara en självständig svensk politik i folkpartiets version! Kontentan i dessa partiets invändningar mot regeringen är alltså att USA inte vill ha någon toppkonferens, och därför får inte Sverige anse en sådan vara bra. Deras slutsatser är också, att när västmakterna inleder krigshandlingar, skall de kasta sig över den makt som försöker mäkla fred. Atlantblocket och Förenata staternas strävanden är allt för dessa herrar, Sverige intet.

Om man skulle dra en slutsats av alla de otidigheter herr Hjalmarson och inte minst Dagens Nyheter har öst över Sovjetunionen i dessa dagar, så är det väl den mycket lugnande att de numera inte tror att Sovjetunionen hotar Sverige. Under krigsåren genomdrev högern transportförbud, beslag och tryckfrihetsåtal mot vår press. Man motiverade officiöst alla dessa antidemokratiska våldsåtgärder med Sveriges intresse av att inte bli föremål för Hitler-tysk aggression. Ingenting som kunde ge de tyska makthavarna intrycket att deras politik ogillades i Sverige skulle få förekomma.

Om nu Sovjetunionen bara vore tiondelen så usel som den utmålas av herr Hjalmarson, skulle väl högern räkna med att man borde iaktta en viss försiktighet och inte uppamma några misstankar om att Sverige vill annat än vara en god granne och vän med alla länder. Herr Hjalmarson gör raka motsatsen, och det kan väl inte bero på att han är särskilt modig. Ytterst måste det väl grundas därpå att han inte tror på vad han säger, att han anser att lögnen och hets mot Sovjetunionen inte berör dess ledande män mer än när hunden skäller på månen. Mongolerna har ett ordstäv som säger: Hundarna skäller, karavanan går vidare.

I mer än 40 år har Sovjetunionen varit föremål för en organiserad förtalskampanj. Men alla vrångbilder har undan för undan förbleknat och dementrats av utvecklingen själv. Herrar Hjalmarson och Ohlin driver sin förtalskampanj mot bättre vetande och övertygade om att Sovjetunionen inte är sådan som de försöker intala folk. Regeringen får säga vad den vill, högern och folkpartiet är icke eniga med den om de grundläggande förutsättningarna för den svenska utrikespolitiken: alliansfrihet och neutralitet. Så fort det drar ihop sig till en kris, faller de regeringen i ryggen och förtalar alla hederliga strävanden att förhindra en ny krigsbrand.

Herr talman! Vi anser inte att faran nu är ur världen. Tvärtom anser vi att kampen för freden måste fortsätta och att Sverige skall delta i denna kamp. Men det finns vissa tecken, som gör att man vågar hysa en liten förhoppning om att branden i Främre Orienten är begränsad, att den planerade motattacken mot Iraks revolution kommit bort och att den omtalade toppkonferensen trots alla hinder som reses i dess väg skall komma till stånd. Det är för tidigt att tala om ett nytt fiasko för krigspolitiken, men det är möjligt att sådana uttalanden senare kan vara motiverade.

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Vi lever inte längre i kolonialismens gyllene tidevarv. De gamla och de nya kolonialmakterna är inte längre så starka och avskräckande. De befinner sig nu i en förkrossande minoritet. Mot sig har de två tredjedelar av jordens befolkning, folken i det socialistiska lägrät och folken i ett 25-tal nya stater, som har uppstått efter det andra världskriget på grundvalen av att de befriat sig från kolonial utsugning och utplundring. Och i alla länder höjer i dag människorna sin röst för fred och samarbete mellan folken. Valet är enkelt: krig eller fredlig samlevnad. Och folken vill inte veta av krig.

Låt mig sedan bara, innan jag sätter punkt, göra en erinran vid sidan härom rörande den redovisning som regeringen har givit över Sveriges medverkan i Europarådet 1957. Mot åtskilliga av församlingen och rådet antagna resolutioner har den svenska regeringens representant uppträtt. Han har påpekat att sådana resolutioner strider mot stadgan och att de icke är förenliga med den politik, som Sverige vill föra. Men trots detta riktiga handlingssätt har sådana resolutioner mot Sveriges röst antagits. Därjämte har riksdagens representanter i »Europaförsamlingen» röstat för en resolution, som innebär att Sverige tar ställning mot nuvarande status quo i Europa och fordrar en förändring av de europeiska gränserna som villkor för fredliga uppgörelser med Sovjetunionen. Detta är komprometterande.

Vore det inte skäl att Sverige äntligen lämnade detta illustra sällskap, som ständigt komprometterar vår alliansfrihet och Sveriges uppriktiga strävan till neutralitet?

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Genom ett tekniskt missöde kommer denna replik först nu — det var meningen att den skulle komma före det sista anförandet.

Naturligtvis är det inte Sveriges sak att lägga fram ett program för en lösning av krisen i Mellersta Östern. Men vad är det som är vår sak här i riksdagen? Jo, naturligtvis att försöka bilda oss ett omdöme om vad som sker, att försöka klarlägga den verklighet i vilken vi lever, att försöka finna riktlinjer för vårt ställningstagande i det utrikespolitiska skeendet inte bara efter allmänna talesätt och juridiska principer utan efter de realiteter som alla människor ändå innerst inne brottas med. Vad vi behöver här i vårt land och framför allt här i vår riksdag när utrikespolitiken diskuteras, är en levande diskussion — en diskussion av samma typ som man har t. ex. i de danska och norska parlamenten — som kan ge oss själva och ge människorna här i landet ett bidrag till en orientering i den värld, i vilken vi lever. Eljest blir ju bakgrunden obegriplig till de engagemang, som vi ändå oavbrutet måste ikläda oss som medlem av FN, som medlem av säkerhetsrådet, som aktivt agerande när det gäller lösningen av problemet med palestinaflyktingarna o. s. v. Och mitt lilla inlägg här tidigare, herr talman, var ett försök att bidra till en sådan diskussion. Då svarar utrikesministern med den obegripliga repliken: Borde inte herr Hjalmarson erbjuda andra länder en allians? Borde inte herr Hjalmarson föreslå att vi skall gå in i Atlantpakten?

Det är så många socialdemokrater som förut här har talat om hur kolossalt klok och förständig herr Hedlund är. Borde inte hans excellens utrikesministern då erinra sig vad herr Hedlund frågade för en stund sedan i ett replikskifte i andra kammaren: Är det meningen att vi skall börja valrörelsen redan i dag? Skall vi inte vänta, som vi tidigare varit överens om, till slutet av augusti?

Det är två frågor vi diskuterat under den gångna krisveckan. Den första gällde observatörerna. När vi träffades den

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

berömda onsdagen var det tre saker som var avgörande, åtminstone för oss. Man räknade med dels att de amerikanska trupperna skulle besätta de libanesiska gränserna, dels risken för öppna krigshandlingar och dels svårigheter eller helt enkelt livsfara för de svenska FN-observatörerna. Vi kom då överens om att FN-observatörerna tills vidare borde inställa sin verksamhet. Då frågar man: Varför begärde vi inte en ny överläggning redan på torsdagen? Herr talman! Under onsdagen och torsdagen fick regeringen påstötningar både av generalsekreteraren och av den svenske ambassadören om den situation som förelåg. Ingenting av detta meddelades oss. Det var dessa påstötningar som gav en ny bild av läget och visade att de farhågor vi utgick från på onsdagen i verkligheten inte existerade. Det är helt naturligt att om vi verkligen hade fått dessa informationer hade vi önskat att man skulle taga frågan om resolutionens framläggande under omprövning. Detta desto hellre som det var vi som begärde, att observatörerna skulle läggas i beredskap, inte återkallas, vilket för övrigt var en ståndpunkt som regeringen drev t. o. m. på fredagen efter den påtalade onsdagen.

Den andra frågan vi diskuterat under veckan är toppmötet. För vår del har vi frågat oss: Varför kunde inte hans excellens utrikesministern nöja sig med att hålla ett tal, som inte skulle innehålla det som stod i demarschen utan ge uttryck för vår allmänna oro för läget, vår önskan om en lösning inom ramen för FN, deklarerar vår beredvillighet att efter måttet av våra krafter bidra till en sådan lösning? Bakom ett sådant framträdande hade det varit möjligt att samla hela den svenska nationen och alla de politiska partierna. Det hade aldrig blivit en kontroversiell fråga. Varför i all världens dar kunde man inte då ha nöjt sig med detta från regeringens sida?!

Utrikesministern citerade ett utta-

lande av Canadas premiärminister. Jag kunde inte följa med exakt men det var en formulering i detta uttalande, som slog mig. Det hette där att Sovjetunionens inbjudan var så provocerande att den frestade till förkastande. Eftersom nu herr utrikesministern med såvitt jag förstår sympati citerade yttrandet tillåter jag mig fråga: Gillar utrikesministern också den delen därav?

Med anledning av vad utrikesministern sade om min brist på självständighet därför att jag ogillade att Sverige kom att rösta med Sovjetunionen när det gällde resolutionsfrågan om observatörerna, vill jag framhålla följande. Det var olyckligt att vi lade fram resolutionen. Det innebar ett försvagande av FN. Jag liksom många andra tvivlar på Sovjetunionens goda vilja att arbeta efter de grundsatser som bär upp hela arbetet inom FN. Att vi i detta läge kom på Sovjetunionens sida förstärkte intrycket av att vi inte helhjärtat ställde oss bakom FN. Diskussionen gällde inte alls huruvida $2 \times 2 = 4$. Hade den gällt det, då hade vi mycket väl kunnat rösta med Sovjetunionen. Diskussionen gällde att vi skulle ge ett intryck av att hävda att $2 \times 2 = 5$ genom att ställa oss på samma linje som Sovjetunionen, och det ville jag inte vara med om.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**:

Herr talman! Herr Hjalmarson förvanskade mitt uttalande beträffande den erbjudna alliansen. När herr Hjalmarson talade om Sveriges engagemang och om vår plikt att engagera oss, tolkade jag detta så att vi enligt herr Hjalmarsons mening borde förklara oss beredda att gå ut och försvara Israel, för den händelse det skulle uppstå konflikt där. Och på det svarade jag, att vi inte är någon stormakt, och att vi därför inte bör utlova några allianser på det sätt herr Hjalmarson enligt min tolkning hade gjort.

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Beträffande mitt citat av den kanadensiske premiärministern, var den enda del därav som herr Hjalmarson gillade, av följande lydelse:

»Mycket av det språk vari Sovjets inbjudan är klädd, är så provocerande i tonen att det fogar en ny komplicerande faktor till ett redan mycket allvarligt ögonblick i världens händelser genom att fresta till förkastande av inbjudningen på den grund att den inte skulle vara äkta.»

Det var alltså något annat än vad herr Hjalmarson ville göra gällande. Uttalandet i denna del riktade sig, och med allt fog, mot tonfallen i det ryska brevet.

Med anledning av talet om att vi kommer i dåligt sällskap om vi röstar på samma sida som Sovjet vill jag framhålla, att herr Hjalmarson ju inte kan komma ifrån att han både i sina uttalanden i radio och i annat sammanhang just betonat att vi kommer i dåligt sällskap och att detta vore ett skäl för att vi inte bort rösta på det sätt vi gjorde.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Endast några korta observationer. Enligt min mening skedde det en hel del under den torsdag, som bland andra herr Hedlund här talade om, bl. a. att reaktionen från Hammar-skjöld och andra tydligen var av sådan art, att den svenska regeringen enligt min uppfattning haft anledning att ta hänsyn därtill om man velat befrämja FN:s arbetsmöjligheter. Regeringen tog inte någon kontakt med oppositionen för informationer i detta avseende. Vi kan ju inte varannan timme springa och fråga utrikesministern vad som skett, utan om regeringen, som i övrigt varit angelägen att hålla kontakt med oppositionen, eftersträvat enighet och samförstånd i denna fråga, tycker jag det varit naturligt att regeringen upplyst oppositionen om det i viss mån nya lä-

get. Herr Hedlund fann att läget ändrat sig några dagar senare men inte just vid detta tillfälle. Tydligt hade herr Hedlund inte tagit närmare kontakt med sin partikollega herr Wahlund innan han yttrade sig på denna punkt. Om herr Hedlund, som tyvärr inte befinner sig i kammaren just nu, läst igenom herr Jarrings yttrande på torsdagen, tror jag att han skulle ha funnit att det på ett onödigt sätt band hela frågan om observatörernas verksamhet till spørsmålet om de amerikanska truppers närvaro i Libanon över huvud taget eller en plan för deras tillbakadragande och att det inte, som herr Hedlund tycks mena, bara angav något exempel.

Om regeringens åtgärd att skicka noter endast till västmakterna, vilket innebär en uppenbar påtryckning på dem, säger utrikesminister Undén att det bara var en rutinemässig lösning av en formfråga. Men, herr utrikesminister, vi måste räkna med de psykologiska realiteterna. När det kommit ett ryskt förslag av denna art, med starkt propagandamässiga inslag, och den svenska regeringen bara informerar andra makter om sin uppfattning, så ger det intrycket av en sådan ensidighet som herr Hedlund påtalade. På denna punkt är alltså oppositionens företrädare hitintills fullständigt överens. Det gäller f. ö. bara frågan om en toppkonferens eller ej. Vi får ingen toppkonferens om en sida vidhåller sådana krav på förutsättningar för konferensens inkallande, att den andra sidan inte kan acceptera dem. Det blir då kanske inte någon konferens. USA och Storbritannien tycks nu hålla på att det skall vara en konferens inom FN:s ram, och det förefaller som om Chrustjev retirerat och nu närmast står avböjande till en konferens inom FN:s ram. När Chrustjev utnyttjar denna nya attityd till en rad propagandaframstötter, är den svenska regeringen då fortfarande nöjd med ståndpunkten att det som behövdes var

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

en påtryckning på västmakterna allena att inte säga nej till en konferens? Hade det inte varit möjligt, herr utrikesminister, att regeringen kunnat göra en allmän framställning rörande önskvärdheten av en toppkonferens utan någon speciell adress, så att regeringen i detta läge kanske haft möjlighet att utöva en viss påtryckning på den part som tycks ställa sig negativ till en konferens inom FN:s ram? Om Ryssland vidhåller den negativa inställningen till en konferens inom FN:s ram, vilka slutsatser kommer den svenska regeringen att dra av detta?

Utrikesministern slutade med att såsom en huvudpunkt ange, att vi håller på FN. Jag tror visst att utrikesministern ärligt menar vad han här säger, men jag kan ju inte finna att den attityd, som den svenska regeringen intog när den drev frågan om observatörerna i sin resolution, mot råd bl. a. från generalsekreteraren, var en attityd som underlättade FN:s verksamhet. Snarare har den väl motsatt verkan.

Till sist en fråga, herr talman! Har utrikesministern något att säga om de tidigare framförda synpunkterna, att en varaktig och tillfredsställande lösning av mellerstaösternkrisen endast är tänkbar om Israels integritet och oberoende tryggas, och kan man förvänta att hänsyn härtill kommer att vara ett inslag i den svenska regeringens verksamhet under den närmaste framtiden?

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**:

Herr talman! Det är mycket motvilligt jag går in på det samtal jag hade med generalsekreteraren, ty jag känner hans önskan att hans uttalanden till en delegat skall behandlas med diskretion och icke senare publiceras. Samtalet ägde dessutom rum på förnatten, tio minuter före det sammanträde med säkerhetsrådet, där denna fråga skulle behand-

las. Jag vill emellertid omtala att han ringde till mig för att få 24 timmars uppskov med framläggandet av den svenska resolutionen. Detta uppskov beviljades. Hans motiv för att Sverige skulle dröja med framläggandet av sin resolution var, såvitt jag förstod, att han fruktade att Sveriges uppfattning, att observatörerna inte borde fungera i Libanon medan utländska trupper var stationerade där, skulle kunna sprida sig så att det kunde bli svårt att värva nya kontingenter observatörer i Libanon. Det var alltså ett mycket speciellt motiv, som hade ganska litet sammanhang med de överväganden vi hade här hemma.

Jag har väldigt svårt att förstå herr Ohlins resonemang om formen för den aktion, genom vilken vi ville främja en överläggning mellan stormakterna. Det verkar på mig så till den grad krystat och konstlat, att jag inte riktigt uppfattar herr Ohlins skäl för detta resonemang. Han tycker att vi hade kunnat säga samma sak i ett offentligt uttalande, ty då hade det inte blivit denna ensidighet. Hade det hållits ett offentligt tal mot bakgrunden av det av Ryssland väckta förslaget om en toppkonferens, hade det väl i lika hög grad uppfattats som ensidigt, eftersom anledningen till talet hade varit detta förslag om en toppkonferens. Herr Ohlins benägenhet att efterrationalisera och säga, att vi borde ha tagit hänsyn till en massa faktorer, som blivit uppenbara först sedan utvecklingen gått på det och det sättet, är ett nytt försök att vrida tiden tillbaka, något som jag inte tror är möjligt.

Herr **HJALMARSON** (h) kort genmäle:

Herr talman! Mitt inlägg beträffande Israel äsyftade vårt handlingssätt i FN. Inte annat än jag kan förstå måste det vara ett gemensamt intresse för oss alla, som håller på FN:s inställning i denna fråga — FN har ju varit med om att

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

skapa Israel — att finna en form för att säga ifrån att vi inte kan släppa Israel, att vi inte kan tolerera att detta lilla land kommer att förintas och att detta måste vara en av förutsättningarna för FN:s aktiva medverkan för en lösning i fredliga former av krisen i Mellersta Östern. Detta har självfallet inte ett dugg med frågan om alliansfriheten att skaffa.

Vi kan emellertid inte behandla den svenska utrikespolitiken i ett krisläge utan att ta upp själva krisläget till behandling. Svensk utrikespolitik kan med andra ord inte väsentligen bli en serie juridiska bedömningar, där vår utrikesledning ofta synes agera utan hänsyn till vad som händer och sker och till vad som kan hända i världen.

Självfallet hade jag ett syfte med det inlägg i radion, som herr utrikesministern berörde, nämligen att efter måttet av min förmåga söka sätta in den svenska utrikespolitiken i dess verkliga sammanhang. Om det, herr talman, strider mot alliansfrihetens heliga principer att klargöra, att det verkliga hotet mot friheten i världen och mot de små ländernas möjligheter att existera är den kommunistiska aggressionen, att klargöra vår samhörighet med de stora demokratierna och vårt faktiska utrikes- och försvarspolitiska beroende av de insatser i fredens och frihetens tjänst som de stora demokratierna gör, ja, herr talman, då är jag inte alliansfri, och jag undrar hur många svenskar utanför det kommunistiska partiet som egentligen är det!

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast göra en sammanfattning på två punkter.

Under den torsdag som här diskuteras beslöt regeringen att driva sitt resolutionsförslag och att låta Jarring göra ett uttalande, vilket band fast den svenska ståndpunkten på ett onödigt hårt sätt vid frågan om de amerikanska

truppernas närvaro i Libanon eller en plan för deras tillbakadragande. Det skulle ha varit i bättre överensstämmelse med regeringens hållning följande måndag, om man på torsdagen handlat på det sätt jag här förordat.

Även herr Hedlund har ju — lägg märke till det, herr utrikesminister! — framhållit att det hade varit högst angeläget att man hade upplyst hur det kommer sig att den svenska regeringen på måndagen handlade på ett sätt som inte helt överensstämde med tidigare handlande.

Ensidigheten i den svenska påtryckningen framgår väl klart, när utrikesministern säger, att det inte skulle ha varit någon mening med ett svenskt uttalande, om västmakterna redan bestämt sig. Utrikesministern skjuter alltså åt sidan hela denna problematik, att man — om alla stormakter talar för en toppkonferens, men några vill ha den inom FN:s ram och andra utom FN:s ram — borde förvänta sig, att den svenska regeringen står på deras sida, som vill ha konferensen inom FN och försöker utöva påtryckning på dem som vill ha konferensen utanför FN:s ram. I detta läge befinner sig nu inte regeringen. Detta är inte någon efterrationalisering av mig, utan det är bara uttryck för vad nog alla i denna kammare mycket väl insåg, nämligen att Chrustjavs uppläggning var sådan, att man kunde befara att han skulle komma att ställa vissa speciella villkor och vissa speciella förutsättningar för en toppkonferens. Som jag ser det, kan det bli en angelägen uppgift för alla goda krafter att försöka arbeta för att det verkligen blir en toppkonferens och att inte det enda resultatet blir, att man på rysk sida ställer upp sådana villkor, att det endast blir fråga om en fortsatt propaganda av den sort, som vi kan läsa om i dagens morgontidningar i redogörelserna för det nya brev som Chrustjev skrivit. Enligt min uppfattning skulle Sverige här göra en bättre insats, om vi

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

konsekvent arbetade för att ingen stormakt ställer upp sådana villkor, att det inte kan bli någon toppkonferens inom FN:s ram.

sanktioner eller militära ingripanden i Mellersta Östern. Jag är inte beredd att på stående fot ge några förklaringar av den sorten.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**:

Herr talman! Jag vill först säga att svenska regeringen hade precis samma uppfattning som Canadas premiärminister. Vi var inte så där förfärligt ängsliga att ta ståndpunkt till modaliteterna: var månne detta förslag exakt det som västmakterna kunde anta eller inte? Det var inte vår sak. Vi ville göra en opinionsyttring till förmån för en överläggning mellan stormakterna. Detta var precis samma tanke som Canadas premiärminister hade, och inte vill väl herr Ohlin karakterisera honom såsom ensidig och utan sinne för den skillnad det är om man vänder sig till den ena sidan och inte till den andra.

Jag glömde att svara på herr Ohlins frågor om Israel. Jag vill då säga att ingen kan väl missta sig på svenska regeringens intresse för Israel och dess framtid. Vi har givit ett officiellt uttryck för detta för inte länge sedan, när vi lämnade ett extra, nytt bidrag till palestinaflyktingarna. Det var på svenskt förslag som de nordiska länderna till detta meddelande om anslaget fogade en skrivelse till generalsekreteraren som gick ut på att konflikten mellan Israel och arabländerna måste lösas. Vidare underströk vi särskilt vikten av en verklig ekonomisk hjälp till Israel. Däremot talade vi naturligtvis inte i mer eller mindre suddiga ordalag om militära engagemang för Israel.

Jag tror att detta slag av hjälp är vad som kan lösa Israels problem och inte patetiska uttalanden om att om Israels integritet är i fara, så är detta också vår sak, etc. Jag vågar inte som representant för svenska regeringen göra några som helst uttalanden om hur vi kommer att ställa oss om det blir fråga om

Herr **WAHLUND** (cp):

Herr talman! Herr Ohlin åberopade mig i sin näst föregående replik; jag skulle sitta inne med en del upplysningar som herr Hedlund inte fått del av. Jag förmodar att herr Ohlin åsyftar vad som hände på fredagen efter den mångomtalade torsdagen vid det sammanträde, som ägde rum med statsministern och utrikesministern och där jag representerade centerpartiet, då herr Hedlund inte hade tillfälle närvara. Jag har givit herr Hedlund en detaljerad redogörelse för vad som då skedde och för de upplysningar vi då fick, inklusive torsdagserefenheterna. För att det inte skall uppstå något missförstånd vill jag säga att jag i detalj delar den uppfattning som herr Hedlund givit uttryck för beträffande de utrikespolitiska händelser, som ägt rum under de senaste veckorna. På grund av vad herr Ohlin anförde, herr talman, vill jag i fortsättningen uppehålla mig något utförligare än jag annars skulle ha gjort vid enskildheterna i den svenska utrikespolitiken under den senaste tiden.

För att få en bakgrund skulle jag först vilja säga något om den diskussion som vi hittills fört i denna kammare. Den ter sig, trots den debatt som senast utspunnit sig här, som en västanfläkt i jämförelse med vad man fått läsa i tidningarna på sista tiden. En utländsk betraktare, som endast skulle hämta sin kunskap om svensk utrikespolitik från svensk tidningspress under denna tid, skulle tro att det råder djupa motsättningar mellan de demokratiska partierna här i landet. Men det är så, herr Hagberg, att de fyra demokratiska partierna är överens i det väsentliga då det gäller utrikespolitiken. Vi är överens om grundritningarna till denna svenska

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

utrikespolitik och om mycket mer. Vi är överens om den alliansfria linjen — jag skulle vilja kalla den en alliansfrihetens linje. Vi är överens om att vi vill vara fria från stormaktskonstellationer, att vi i varje situation vill handla så som vi anser bäst gagna vårt land. Vi är överens om att vår politik skall väcka det förtroendet utåt att man vet, att skulle det uppkomma en krigisk konflikt här uppe, skall vi i Sverige försöka med alla våra resurser att behålla vår neutralitet. Det är dock detta som är det väsentliga och kanske inte så mycket de ting som vi diskuterar här i dag.

Herr Ohlin säger — jag skall citera honom ordagrant — att Sverige skall inte försöka spela en mer framträdande roll än vad som är berättigat. Jag håller med om det. Och jag håller med herr Ohlin när han häromdagen deklarerade, att vi i vårt land har ett förtroendekapital internationellt. Vi har ett förtroendekapital därigenom att vi har upprätt återhållsamt och objektivt i det internationella umgänget. Jag håller också med herr Ohlin om att vi skall vara försiktiga med detta förtroendekapital, men det betyder inte att vi i varje situation skall underlåta att handla.

Jag tror det är viktigt, när man bedömer vad som skett under den senaste tiden, att man — såsom utrikesministern sade för en kort stund sedan — tänker på tidsföljden, att man försöker att se på vad som skett inte med tanke på dagens läge utan med hänsyn till den situation som man befann sig i, då man fattade ifrågavarande beslut. Vi får då tänka oss tillbaka till hurudan miljön var för halvannan vecka sedan eller kanske för ett par veckor sedan. Dramatiska händelser hade kommit i snabb följd: statsvälvningen i Irak, kungamordet, de amerikanska styrkornas landsättning i Libanon, de engelska truppernas landsättning i Jordanien, samtidigt som det förekom stora truppkoncentrationer längs Sovjets gräns mot Turkiet och Iran och även truppkoncentrationer

i Bulgarien — manövrer kallade man det — med bistånd av sovjetflyg. Det var vid det laget som Nasser gjorde sitt snabbesök i Moskva, och det var då som både Chrustjev och Nasser, liksom nu och intensivare än nu, förde ett mycket hotfullt språk, på samma gång som framstående amerikanska politici sade, att interventionen i Libanon vore bara en halvmesyr, man måste fortsätta och göra det hela färdigt — man syftade klart på att intervensera i Irak.

Sådan var situationen, och dessutom såg man i engelska och amerikanska tidningar uppgifter om att Turkiet ämnade intervensera i Irak, uppgifter som sedan endels har blivit bekräftade.

Det var alltså i den miljön som vi möttes, när vi resonerade om dessa ting. Även den mest sangviniske fredsoptimist måste vid det laget säga sig, att läget var farligt. Det kunde bli en konflikt i Mellersta Östern — detta låg klart inom möjligheternas gränser — och det var risk för att vad som skedde där nere kunde bli luntan som tände en världsbrand.

Det var i den situationen som regeringen kallade representanter för de tre demokratiska partierna utanför regeringen till allvarligt rådslag, och alla — det har också betygats här i dag — var överens om att något skulle göras. Låt mig först ta problemet om en toppkonferens!

Vi var alla överens om nödvändigheten av att Sverige på något sätt skulle ge uttryck för sin oro och för sin önskan att det skulle komma till stånd inte krigiska förvecklingar utan resonemang på högsta stormaktsnivå. Så såg vi saken, och vad som här i dag diskuteras — det skall slås fast — är modaliteterna. Man kan anse de där modaliteterna som mer eller mindre viktiga, men i det huvudsakliga, i det substantiella, är vi överens.

Här har sagts av både herr Hjalmarson och herr Ohlin, då det gäller den svenska manifestationen angående en

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

toppkonferens: Skulle det inte ha kunnat gå till så, att utrikesministern eller statsministern eller någon annan hållit ett anförande, som sedan citerats i pressen? Javisst, visst var det en möjlig väg. Men åtminstone vi ansåg, att varför skulle man inte också denna gång kunna gå fram som vanligt och använda de gängse diplomatiska kanalerna? Vi ansåg detta vara det rimliga, och i en sådan åtgärd ligger i och för sig inget uppseendeväckande. Det väsentliga var ju manifestationens innehåll, och mot det har vi praktiskt taget inte hört någon kritik.

Så långt om den not som skickades västerut — med kopior för kännedom österut. Herr Hedlund sade nyss, att det riktiga varit att noten gått också till Sovjet. Ja, det anser vi. Men — och jag vet att herr Hedlund har samma inställning som jag — vi vill inte driva denna sak med någon särskild emfas. Vi har aldrig kommit med något yrkande i detta sammanhang vid partiöverläggningarna. Vi skulle ha haft möjligheter att göra det, men vi gjorde det inte. Det bör emellertid sägas ifrån, att dessa ting diskuterades över huvud taget inte vid överläggningarna.

Detta om toppkonferensen.

Så var det Libanon-affären. Där har ju herr Hedlund tidigare mycket utförligt redogjort för vår inställning. Det var ju så till en början, att vi var fullständigt överens även här. Jag var själv inte med vid underhandlingarna i denna fråga. Men Libanons regering hade ju klagat över att rebellerna i Libanon ville störta den sittande regeringen. Detta utgjorde ingen anledning för FN att ingripa, men den libanesiska regeringen sade också, att här smugglades det vapen över landets gränser, och menade, att en intervention av främmande makt förelåg. Detta gjorde situationen annorlunda. Då hade ju FN verkligen ett ärende i Libanon, och den svenska resolutionen om FN:s observations-

grupp framlades inom säkerhetsrådet och antogs.

Så långt var allt gott och väl. Som vi hörde av utrikesministern nyss fick FN underrättelser från den observationsgrupp som skickats till Libanon, att nu förekom ingen vapensmuggling längre. Man hade anledning tro, att sådan förekomst tidigare, och det betyder, att observationsgruppen gjort nytta.

Men så kom den amerikanska interventionen, och då ansåg vi nog alla — det vågar jag gott säga — att det var självklart, att denna observationsgrupp inte hade utrymme för sin verksamhet, när trupper landsattes i Libanon. Sluttet på det hela blev att observationsgruppen förpuppades. Man ville vänta och se. Jag tycker att det inte var något orimligt. Det har stått i tidningarna att Sverige har ändrat ståndpunkt. Det är alldeles klart att i vissa lägen är en sådan observationsgrupp önskvärd i andra lägen icke. Det är inte mer med den saken! För att slippa upprepningar skall jag beträffande Libanon-frågan inskränka mig till att instämma i vad herr Hedlund nyss har anfört.

Jag vill inte alls här göra gällande, att högerns och folkpartiets kritik inskränker sig till sådana här modaliteter. Det är alldeles klart att de båda partierna har vissa principiella skäl för sin inställning. Ett skäl är att Sverige skall vara återhållsamt i sin politik. Det är tillfredsställande att man säger detta. Man har många gånger kritiserat särskilt FN-delegationen, därför att den så sällan uppträder i generalförsamlingen och därför att den så ofta avstår vid omröstningar. Vi kan nu i enighet konstatera att det är förenligt med Sveriges ställning som neutral stat och som liten makt att föra en försiktig politik.

En underton i herrar Hjalmarsons och Ohlins anföranden har varit att vi inte skall uppträda på ett sätt som kan uppfattas som aggressivt väster ut; vi skall tänka på den amerikanska opinionen, menar man. Farhågorna härvidlag

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

är enligt min mening överdrivna. Jag tror att vi svenskar står ganska väl till boks där ute. Herr Hjalmarson citerade en artikel i New York Times. Jag tror jag har läst den artikeln. Om det är samma artikel som jag tänker på, så var uttalandena där inte alls aggressiva mot Sverige.

I Förenta staterna tänker man inte så mycket på vårt lilla land, även om vårt land stått i förgrunden i diskussionen de båda senaste veckorna. När man där ute talar om Sverige, gör man det med respekt. Det står alldeles klart för mig efter resonemang, år efter år, med människor där. Respekt är det rätta ordet. Jag vet mycket väl, att när Sverige vägrade gå in i Atlantpakten, kunde man märka en viss reservation där ute, men den gick snart över. Nu säger man, att man uppskattar Sveriges uppträdande såsom en neutral nation, och vad man framför allt uppskattar, är att vi bygger upp ett starkt försvar. Det gör inte alla atlantpaksstaterna i den utsträckning man skulle önska, säger man. Genom att vi bygger upp ett starkt försvar väcker vi respekt västerut och även österut, och det är ju precis det som är meningen.

Herr Hjalmarson tecknade bakgrunden till vad som händer i Främre Orienten på ett alldeles riktigt sätt. Han talade om oljeintressena, men han sade också, att det är en annan sak som kanske är mer väsentlig, nämligen dessa länders strategiska läge. Det är riktigt. Själv menar jag med det strategiska läget inte bara det geografiska utan också det psykologiska, alltså frågan om arabstaternas inställning till Öst och till Väst.

Herr Hjalmarson talar om dessa länders nationalism. Skall vi inte hellre säga deras önskan till självbestämmanderätt? Det är klart att detta är en mycket väsentlig ingrediens i deras politik. Ifrågavarande nationers önskan om självbestämmanderätt är fullt förklarlig, även om man ibland tycker, att deras

ledare inte just är några lämpliga exponenter för vad de påläder för.

Det finns emellertid en annan sak som också är väsentlig. Herr Hjalmarson nämnde den bara i form av ett adjektiv. Det är dessa länders ytterligt låga levnadsstandard. Världssvälten och världsnöden har större pådrivande verkan i internationell politik än många tror och kommer att få ännu större betydelse i framtiden. En sak, herr talman, som jag tycker bör understrykas i en sådan här debatt, är, att vi måste intressera oss för det som sker beträffande dessa folks materiella utveckling. Då tänker jag inte bara på Främre Orienten utan på alla de länder som vi brukar beteckna som underutvecklade.

Vi skall göra klart för oss att världen har blivit liten genom kommunikationernas utveckling och att vi har fått folken där nere till våra grannar. Den saken är säker, att vi inte får sitta här i det långa loppet vid våra köttgrytor medan halva jordens befolkning svälter, d. v. s. inte får tillräckligt med mat för att upprätthålla en rimlig hälsostandard. Här uppe, däremot, har vi ju ibland bekymmer för hur vi skall få avsättning för våra jordbruksprodukter.

En sak är, eller borde vara, mer framträdande i vår motivbild än faran för framtida krigiska förvecklingar, nämligen de humanitära skälen. Sverige har praktiskt taget aldrig varit kolonialmakt med den belastning detta innebär, och det är få länder i världen där människovärdet sätts så högt som i vårt land. Vi ser på människor där söderut inte som orientaler eller negrer eller dylikt, vi ser på dem som medmänniskor som lider nöd och som vi bör hjälpa. Vi bör kanske tänka på den saken litet mer än vad vi gör, också då vi har att behandla propositioner och motioner angående den internationella sociala hjälpen här i riksdagen.

Jag har velat säga detta till sist, herr talman! Vi talar om Öst och Väst, men det finns ett problem Syd, som kommer

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

att bli alltmer viktigt i internationell politik, ett problem Syd, av vilket vad som sker där nere i Främre Orienten bara utgör ett symtom och en detalj.

Under detta anförande återtog herr förste vice talmannen förhandlingarnas ledning.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Under debatten hittills har några gånger figurerat frågan om kontakten mellan utrikesledningen, partierna och partiledarna. Det finns en annan kontakt som inte är mindre viktig, nämligen den mellan utrikesledningen å ena sidan samt pressen och allmänheten å den andra. Jag har begärt ordet för att begagna detta tillfälle, som jag faktiskt länge har väntat på, att få fästa utrikesministerns uppmärksamhet på den mycket bristfälliga informationstjänst, som inte minst under kritiska veckor som de senaste tillhandahållits från utrikesledningens sida för att hålla allmänheten å jour med svenska ståndpunktstaganen. Jag skall alltså inte gå in på den sakfråga, som här tidigare behandlats, utan begränsa mig till denna del med bara några korta randanteckningar.

Efter den senaste veckan borde enighet råda om att inte allt är bra som det är beträffande handläggningen av informationsärendena. Jag skall inte i detalj rekapitulera hur man har gått till väga, men jag vill konstatera att efter den presskonferens, som hölls på midnatten fredagen den 18 juli och som enligt många närvarandes uppfattning gav alltför litet, har utrikesministerns radioekon i främsta rummet haft till uppgift att klarlägga utrikesledningens syn på saken delvis i polemik mot pressen, däremot mindre att ge objektiv information. Jag vill också konstatera att det tisdagssammanträde inom utrikesutskottet, som blev mörklagt så effektivt att vi väl inte här i riksdagen sedan krigets slut har varit med om

något liknande, avskärmade inte bara allmänheten och pressen utan även riksdagsgrupperna och riksdagsgruppernas förtroenderåd från varje besked. Detta gällde inte bara den tidsperiod under vilken jag kan förstå att utrikesministern var mån om att ingenting skulle komma ut, utan det gällde även senare. Beviset för hur meningslös den hårda sekretessen var fick man så i tre av Stockholms morgontidningar på onsdagsmorgonen, där man kunde läsa relativt fylliga redogörelser för vad som hade förevarit. Ingen av oss i denna kammare, som icke tillhör utrikesutskottet, hade dessförinnan såvitt jag förstår någon i varje fall konkret bild av vad som hade hänt, men dessa tre tidningar gav denna information. Och att allmänheten under dessa dagar relativt kontinuerligt kunde följa vad som skedde berodde helt och hållet på den mycket skickliga — det måste väl även utrikesministern medge — nyhetstjänst, som utövades av dessa tidningar. Allmänheten och riksdagen hölls under rättade inte tack vare utan trots informationstjänsten i utrikesdepartementet.

Jag tror man kan konstatera, att sekretessen från utrikesledningens sida och den offentlighet, som pressen trots sekretessen lyckades ge åt vad som skedde, har kastat något av ett lätt löje över sekretessträvandena, och jag tror att det därför är nödvändigt att ganska grundligt ompröva vad som här har skett. Det finns ju tidningar utanför Stockholm med en läsecrets, som har precis samma rätt till information som dessa tre stockholmstidningars läsare.

Jag skulle alltså vilja hemställa till utrikesministern — det är f. ö. ett gammalt önskemål — att man på nytt tar upp frågan om en effektiv gränsdragning mellan vad som är offentligt och vad som måste vara sekret. Gränsen för det offentliga bör i enlighet med vår här i landet sedan gammalt generösa offentlighetsprincip dras så vid som möjligt. Det skulle kunna göras genom

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

den mycket skickligt skötta pressbyrån inom utrikesdepartementet. Även sakkunnigt folk inom pressens egna led skulle kunna stå till tjänst med goda råd. Man har nu faktiskt — och får alltmör, om nuvarande förhållanden fortsätter — svårt att respektera även sådant som det kan vara legitimt för utrikesledningen att vilja ha sekretessbelagt. Jag är den förste att förstå, att dylikt kan förekomma, men det är just bristen på nyansering vid gränsdragningen som utgör risken.

Jag skulle, herr talman, vilja tillägga, att det är en slående kontrast mellan vad som skedde i Sverige den tisdag jag här talat om och vad som inträffade i England samma eftermiddag, nämligen utrikesdebatten i underhuset, där utrikesminister Selwyn Lloyd inför hela landet gav en, såvitt man kan läsa i svenska tidningar, på relevanta och viktiga punkter förvånansvärt uttömmande redogörelse både för krisens förlopp och för det engelska ställningstagandet. Jag vill inte påstå, att man borde ha gjort något liknande i Sverige just då; jag undviker här att uttala mig exakt, eftersom jag inte följt händelseutvecklingen bakom kulisserna, men jag måste konstatera, att det är märkligt att man i England var mån om att hålla allmänheten informerad om händelseförloppets olika detaljer, medan man i Sverige samma dag så effektivt att det nästan är exempellöst införde praktiskt taget total sekretess.

Detta vittnar om en skillnad i själva sättet att se på förhållandet till allmänheten. I England uppfattas god kontakt som en tillgång, men i Sverige har man en känsla av att utrikesledningen finner den störande och vill meddela endast vad som är alldeles oundgängligt. Jag skall inte tala om riksdagen i detta sammanhang; vi diskuterar denna kris i dag, precis åtta dagar efter den stora debatten i brittiska underhuset.

Jag vill också tillägga, herr talman, om utrikesministern möjligen anför att

partiledarna har hållits informerade, att man inte ur allmän synpunkt kan betrakta kontakten med partiledarna som ett substitut för kontakten med allmänheten. Det är ju offentlighetsprincipen bakom stängda dörrar för partiledarna. Jag begär inte, herr talman, att utrikesministern — lika litet som någon annan — skall vara färdig här i dag att säga hur denna informationstjänst skall organiseras, men jag begär att han skall på allvar intressera sig för att få en bättre ordning till stånd. Jag tror, att det är ett intresse inte minst för utrikesledningen att få en intimare, mjukare och bättre kontakt mellan denna och den stora allmänheten.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**:

Herr talman! Jag känner mig fullständigt oskyldig i fråga om vad som skedde i utrikesutskottet. Herr Ståhl skall inte rikta sig mot mig; jag får inte tala om vad som skett där, men vill herr Ståhl ha sådana upplysningar som må vara tillåtliga får han vända sig till sin partivän ordföranden i utskottet och få besked. Jag har inte att svara för vad som skedde i detta avseende i utrikesutskottet.

Inom utrikesdepartementet får man naturligtvis hålla sig till vad man själv gör. I detta fall har alla inlägg i New York tillställts pressen vid samma tidpunkt som de gjorts där ute. Däremot är det klart, att pressbyrån inte kan förse de svenska tidningarna med material utifrån, som det är deras egen sak att skaffa sig.

Slutligen vill jag bara göra den lilla anmärkningen, att jag inte är så imponerad av vad herr Ståhl kallar det skickliga reportage som skett, då vissa medarbetare i några tidningar lyckats få fram vad som förekommit i utrikesnämnd och utrikesutskott. Detta grun-

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

dar sig tydligen på privata samtal med en hel rad ledamöter, varvid man fått fram litet här och litet där och av detta pussel gjort något som får någon mening. Vanligen är det stora och grova fel i dessa reportage. Jag har över huvud taget ingen beundran för den sortens nyhetstjänst.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först säga till utrikesministern, att jag hoppas att han inte fått det intrycket av mitt inlägg här, att jag på något sätt var ledsen över att jag inte fått personlig information från utrikesutskottet. Utrikesministern råder mig att vända mig till ordföranden i utskottet, men det torde vara ett dåligt råd, eftersom samtliga ledamöter av utrikesutskottet torde vara ålagda samma sekretess.

Det skulle emellertid göra mig ledsen, om utrikesministern i sin ovilja mot att ordna den informationstjänst, som jag här har talat om, av olust inför dessa reportage eller med andra förövändningar försöker att undandra sig det väsentliga i saken, nämligen att förbättra kontakten mellan utrikesledningen och allmänheten. Den måste gå genom pressen, och jag tycker att det borde vara möjligt att utbygga den väg som utrikesledningen då och då använder, nämligen presskonferenserna och i övrigt meddelanden till pressen. Jag vet, att excellensen Undén inom sitt departement har medarbetare, som på denna punkt kan stå till tjänst med mycket goda råd hur man skall gå till väga. Jag tillåter mig uttala en förhoppning om åtgärder och resultat.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena UNDEN:

Herr talman! Med hänsyn till kammararens ledamöter — herr Ståhl för sin del känner till saken — vill jag komplettera mitt förra anförande med att säga, att det hålles regelbundna presskonferenser var fjortonde dag under

sådana tider då det inte är allmän semester.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Jag skall inledningsvis anknyta till de synpunkter som här anförts av herr Ståhl, när han som publicist och kanhända också i egenskap av nyss avgående ordförande i Publicistklubben klandrat den bristande kontakten mellan utrikesdepartementet och pressen. Jag har inte några noggrannare informationer just om den saken, men jag har tidigare hört denna kritik framföras, och jag skulle vilja instämma med herr Ståhl, när han begär en bättre sakens ordning. För min del skall jag här säga några ord om regeringens kontakt med riksdagen i denna fråga, eftersom jag ju inte kan tala som publicist utan enbart som ledamot av denna kammarare.

Även om man kanske kan anse att det nått och jämnt har upprätthållits de kontakter som våra grundlagar föreskriver, har jag ändå då det gäller den speciella fråga som vi i dag diskuterar ett intryck att det inte varit så helt med nyhetsförmedlingen från regeringens sida till riksdagen. Hur ter sig den kronologiska ordningen? Jo, först sammankallades partiledarna till en konferens med regeringen, och det har uppenbarligen sedan hållits flera konferenser. Därefter kom tydligen ett sammanträde i utrikesutskottet, där utrikesministern lämnade ett meddelande. Ett par dagar därefter hölls den i grundlagen föreskrivna rådpägningen mellan av riksdagen utsedda representanter och Konungen om dessa mycket viktiga angelägenheter.

De anmärkningar, som jag har att göra mot detta förfaringsätt och den tendens detta uttrycker, är tvåfaldiga. Den ena är den att partiledarkonferenser, hur viktiga och nödvändiga de än må anses vara, icke kan ersätta en bredare kontakt med riksdagen. Jag skulle vilja tillägga att det förefaller som om det så småningom utbildat sig en praxis

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

att enbart eller i första hand höra partiledarna med uteslutande av övriga riksdagens ledamöter. Det har, såsom här-omdagen påpekades i dechargede-
batten, förekommit vissa oroväckande ten-
denser, i det att sådana partiledarkon-
ferenser fattat mycket vittgående beslut
om finansiering av den svenska för-
svarsbördan och träffat ur grundlags-
synpunkt tvivelaktiga avgöranden be-
trräffande sockerskatten som gjorts re-
troaktivt.

Här har vi nu ett nytt exempel på att
regeringen ansett dessa faktakter med
enbart partiledarna tillräckliga. Vi hål-
ler tydligen på att här i landet få en par-
tiledardemokrati, något som inte är all-
deles lyckligt och som nog skulle för-
tjäna synas i sömmarna. Detta sagt med
allt erkännande självfallet av den kun-
skap och skicklighet som våra parti-
ledare besitter.

Vad den andra anmärkningen gäller,
kontakten med utrikesutskottet och ut-
rikesnämnden — vilket som bekant är
precis samma personer — kanske man
till nöds kan säga att sammankallandet
av utrikesutskottet formellt skedde in-
nan regeringen hade fattat sitt beslut i
den andra av de här diskuterade frå-
gorna, nämligen om noten till olika län-
der angående en toppkonferens. I reali-
teten var dock frågan avgjord redan
ett par dagar tidigare, på söndagen. Och
vad utrikesnämnden hade att göra på
torsdagen var ju bara att ta del av ett
meddelande från regeringen, ett medde-
lande om vars innehåll man inte kunde
vara helt okunnig, eftersom man redan
hade kunnat läsa en del därom i tid-
ningarna. Utrikesnämnden hade alltså
bara att godkänna eller förkasta det som
regeringen kom med.

Det vore önskvärt att rådplägningen
inom utrikesnämnden kunde ske —
såsom faktiskt också tidigare har varit
fallet — på ett stadium då de reella av-
görandena ännu inte träffats. Jag är na-
turligtvis fullt på det klara med att rege-
ringen skall vara fullständigt obunden

vid sitt slutliga ställningstagande. Det
kan här bara röra sig om en mer kon-
sultativ verksamhet från riksdagsrepre-
santanternas sida.

Denna riksdagsdebatt kommer också,
såsom även påpekats av herr Ståhl, på
ett rätt sent stadium. Vår enda uppgift
här är att till debatt uppta de olika åtgär-
der som regeringen närmast är an-
svarig för. Vi kan inte nämnvärt påverka
utvecklingen av de frågor som här
står i förgrunden.

Jag vill härefter beröra det som enligt
min uppfattning är debattens huvud-
ämne, nämligen de båda åtgärder som
regeringen företagit och som blivit före-
mål för, låt mig säga ganska skiftande
bedömningar. Den första frågan gäller
bibehållandet av FN:s observatörsgrupp
i Libanon även efter den amerikanska
landstigningen. Trots den enighet, som
gjort sig gällande vid partiledaröver-
läggningarna och tydligen även senare
inom utrikesutskottet, tillåter jag mig
ifrågasätta det sakligt befogade i rege-
ringens åtgärd att lämna de instruk-
tioner som man gjorde till Sveriges stän-
dige representant i Förenta Nationerna
och just nu dess representant i säker-
hetsrådet. Jag är nämligen inte över-
tygad om att det var befogat eller nöd-
vändigt att i dagens läge — även med
tanke på den amerikanska landstig-
ningen — kalla tillbaka dessa observa-
törer. Jag håller före att de mycket väl
hade kunnat fullgöra sin viktiga uppgift
även vid sidan av de amerikanska trup-
perna.

Regeringen har här lämnat en utför-
lig motivering till sitt ställningstagande.
Man ansåg kvarstannandet onödigt, ja,
i viss mån också skadligt. Man befarade
friktioner mellan observatörsgruppen
och dessa främmande trupper, och man
befarade också — och här talade man
direkt i FN:s anda, menade man — att
närvaron av observatörsgruppen skulle
ge en FN-sanktion åt hela denna ame-
rikanska landstigning, som företagits på
begäran av den libanesiska regeringen.

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

Jag tror emellertid att det fanns skäl som talade för att dessa observatörer skulle kvarstanna. Jag tror inte på att konflikter behövde bli nödvändiga. Utan tvivel kunde dessa båda organ ha samarbetat ganska friktionsfritt.

Motiveringen för observatörernas tillkallande anges ju i det statsutskottsutlåtande som vi formellt här har att diskutera. De skulle skickas till Libanon för att tillse att någon infiltration eller tillförsel av vapen eller annan materiel icke förekom. Bakgrunden var helt enkelt den, att en motståndsrörelse uppstått i Libanon. Till att börja med var det väl alldeles uppenbart medborgare i det egna landet som stod för denna motståndsrörelse. Denna hade i huvudsak att arbeta med strejker och andra åtgärder för att påverka regeringen — framför allt med tanke på det kommande presidentvalet. Så småningom utvecklade sig läget till en mera väpnad konflikt. Dessa rebeller fick vapen, som otvivelaktigt måste ha kommit utifrån. Jag tror knappast det råder någon som helst tvekan om att det här verkligen rör sig om en vapentransport över gränserna. Det är väl knappast möjligt att dessa rebellstyrkor skulle ha kunnat hålla sig i trim så länge som de gjort utan främmande vapenunderstöd.

När man konstaterade detta och när Libanon anförde klagomål så skickade ju säkerhetsrådet också dessa observatörer, som säkerligen i fortsättningen kommer att behöva vara kvar och säkerligen också bör förstärkas betydligt. Jag hyser den uppfattningen att det kanske t. o. m. mycket snart bör röra sig om en verklig FN-styrka av typen internationell polis, som har att upprätthålla ordningen.

Dessutom har vi en annan ganska viktig synpunkt att ta hänsyn till. Dessa observatörer, som kommer från olika länder, kan inte vara särskilt förtrogna med de speciella geografiska förhållandena eller språket där nere i dessa för dem främmande områden. Det har visat sig

i början av observatörernas verksamhet att de hade vissa svårigheter att nå kontakt med de personer som de skulle ha kontakt med, och detta framför allt på grund av språksvårigheterna. Det vore då lämpligt om observatörerna finge tillfälle att kvarstanna för att ytterligare vidga sina erfarenheter och inhämta de nödiga kunskaperna för ett fortsatt fullföljande av sina uppdrag.

Jag skall så säga ett par ord om själva proceduren och om den resolution, som lades fram i säkerhetsrådet. Från mina utgångspunkter anser jag dem vara obefogade och onödiga. Vi hade inte behövt hamna i den situationen. Skulle man ha gjort någonting skulle det möjligen — med hänvisning till § 51 eller något liknande — ha räckt med en deklaration i säkerhetsrådet av herr Jarring. När resolutionen sedan var framlagd och det stod klart att den sovjetryske delegaten var den enda som stödde den, hade det varit angeläget för Sverige att ta tillbaka resolutionen.

Herr Hedlund, som yttrade sig här i debatten, talade på ett sätt som antydde, att en tillbakatagen resolution skulle vara någonting främmande för sedvänjorna på internationella konferenser. Så är visst inte förhållandet. Det händer många gånger att resolutionsförslag läggs fram som man efter närmare övervägande av alla möjliga olika skäl inte finner det vara lämpligt att fullfölja. Det hade inte på något sätt väckt uppseende om man före omröstningen hade tagit tillbaka denna resolution om observatörer. Detta var så mycket mera angeläget som resolutionen endast kunde påräkna stöd från Ryssland.

Hans excellens utrikesministern har här ironiserat en smula mot föregående talare som uttryckte en oro över vårt sällskap med ryssarna. Jag skulle här vilja göra den nyanseringen att det i och för sig inte var det faktum, att vi stod på samma sida som ryssarna i denna fråga, som var olustigt. Saken var den att ryssarna var de enda som stödde den

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

svenska uppfattningen. Det är ju en viss skillnad. Det gör att jag inte tycker att man här kan åberopa den gamla, ofta citerade, satsen om att $2 \times 2 = 4$. Det faktum att de enda som stödde detta förslag just var ryssarna väckte uppseende och åtskillig olust både inom och utom landet.

Den andra frågan som också debatterats här rör sig om den not, som avgivits av svenska regeringen till olika länder i anslutning till Chrustjevs förslag till en toppkonferens. Jag medger gärna att när man vid radioapparaterna hörde detta förslag refereras, återgivet i den mycket friserade form det hade, sade man sig litet vagt att detta just är det vi väntat på, ett utmärkt uppslag för att bevara världsfreden. Detta vore en ny form för sammankomst mellan dem som makten hava. Litet mera betänksam blev man onekligen när man så småningom — dessa dokument fick naturligtvis regeringen tillgång till redan på ett tidigt stadium — fick läsa de mycket egenartade motiveringar som åtföljde noterna till de olika länderna.

Man torde mycket sällan i det diplomatiska umgänget finna ett språk sådant som i dessa noter, där allt möjligt blandas, oförtäckt hot, prålände med den egna styrkan, misstänkliggöranden och grova anklagelser mot namngivna ämbetsmän, framför allt i Förenta staterna, och tendentiös historieskrivning. Detta gäller i synnerhet noten till den franske konseljpresidenten. I allt detta inströs en smula överlägsna och skenbart välvilliga och älskvärda omdömen om i varje fall en del av dessa adressater. Västmakterna som ju är väl förtrogna med propagandasmycket med de ryska aktionerna, bör ju — det kan man inte förtänka dem — ha blivit ganska betänksamma när de hade tillfälle att in extenso läsa hela detta ackompanjement till ryssarnas sakförslag.

Den anmärkning jag i främsta rummet riktar mot regeringen i detta sammanhang är att den inte tillräckligt

betonade FN:s roll i sammanhanget och inte klarare gav uttryck för den meningen att en dylik konferens skall äga rum under FN:s egid. Jag är fullt medveten om att, sannolikt efter påpekande från ett par av oppositionens ledare, några meningar av denna art kom med, fastän de inte fanns i den ursprungliga editionen, men denna synpunkt underströks inte tillräckligt, och man laboretrade till och med med tanken på konferenser vid sidan om FN. Det är inte Sveriges sak att påpeka något sådant. Det framhålles ständigt att anslutningen till FN-politiken är en av hörnstenarna i vår utrikespolitik. Det finns så många krafter bland stormakterna som säkert i kritiska situationer är beredda att ta kontakt vid sidan av FN att det måste anses opåkallat att ett land som vårt gör ett sådant påpekande.

Vad regeringen här vidtagit har kritiserats inte bara här i landet utan också i andra länder, i världspressen och av andra observatörer. Ett helhjärtat bifall har utrikesministern under dagens debatt bara fått från kommunistledaren herr Hagberg, som i mycket svassande ordalag berömde utrikesministern för hans ställningstaganden. När herr Undén alltså dansar sin björndans på storteatern, finns det en som ropar »Bravo, excellent, bravissimo» — jag syftar på den kända fabeldikten av Anna Maria Lenngren — och denne ende är kommunistledaren i Sverige. Annars har ju de svenska åtgärderna vållat ganska oförtäckt kritik litet varstans i världen. Detta tycker jag är en mycket allvarlig sak. Jag var i tillfälle att höra hur man på engelskt håll hade reagerat mot de svenska åtgärderna. En vän till mig hade fått sig meddelat från en person där ute en spydig fråga, om Sverige nu hade anslutit sig till ett svensk-afro-asiatiskt block, en blockbildning där förutom Sverige, Nassers Egypten, Ghana och Indonesien vore anslutna. Det är betecknande för dessa observationer, som icke kom från pres-

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

sen — det var faktiskt en person som tillhör det engelska foreign office som hade ställt den relaterade frågan — att de framförs i denna ironiska, lätt nedlåtande ton.

Kritiken har varit hård också i de andra skandinaviska länderna, något som också berörts här under debatten. Över huvud taget är Sveriges good will just nu inte anmärkningsvärt stor. Det är att beklaga och det ger denna fråga ett större perspektiv. I vårt läge är det ju önskvärt att vi inom ramen för vår alliansfria politik vidtar åtgärder som är ägnade att skapa respekt för vår hållning, inte att ådra oss löje. Vi lyckades göra detta under andra världskriget, då vi förde en utrikespolitik som möjliggjorde den för oss livsviktiga lejdbåts-trafiken. Det bör vara ett rättesnöre för den svenska politiken i fortsättningen att vi skall uppträda så att vi inte ådrar oss onödigt kritik från dem vi eljest brukar räkna till våra vänner.

Herr talman! Jag skall sluta med detta. Händelseförloppet kommer säkert att utveckla sig vår bön förutan. Att situationen är allvarlig lär väl ingen människa bestrida. Jag tror inte att det som just nu händer i Främre Orienten skulle leda till allvarliga krigiska konflikter. Det är väl möjligt att det sker uppgörelser kompromissvägen, men sådana uppgörelser efterlämnar ofta en bismak som inte ter sig alltför angenäm för oss. När man skall kompromissa mellan företrädare för diktaturstater och demokratier, måste det alltid vid avgörandena vidlåda någonting som inte passar och inte stämmer med våra tänkesätt, som ju utgör en bekännelse till vad man i allmänhet kallar för de västerländska idealen.

Jag finner anledning att framföra en reflexion om en sak som glädjande nog har berörts flera gånger i denna debatt. Det är anledning att befara, att en mera långsiktig uppgörelse om de politiska förhållandena i Främre Orienten kommer att hårt drabba ett land som vi inte

minst av känsloskäl är starkt bundna till, nämligen det lilla Israel, som ju såsom har påpekats tidigare kan komma i kläm mellan olika intressen, dels stormakterna och dels den arabiska nationalismen. Det är angeläget att vi på vårt håll intar en sådan ståndpunkt, att vi begagnar det inflytande, som vi till äventyrs kan ha, för att tillförsäkra Israel en tryggad plats i nationernas samliv och se till att detta lilla tappra land, som har haft att kämpa med så oerhörda svårigheter, får en möjlighet att fortleva.

Med dessa ord, i vilka jag vill sammanfatta det mera positiva i denna debatt, det som jag tycker vi borde kunna vara eniga om, vill jag uttrycka en förhoppning att regeringen skall finna det vara angeläget att med alla de medel som den har till sitt förfogande ingripa i antydd riktning.

Herr DICKSON (h):

Jag är rädd, herr talman, att jag av omständigheterna tvingas göra någonting mycket fullt, nämligen att tala mer till läktarna än till kammaren, eftersom kammaren tydligen är i minoritet i lokalen för ögonblicket.

Jag har suttit på olika platser här och lyssnat till vad som har sagts, och jag har frågat mig, vart man vill komma med en sådan här debatt. Tonen är ju den traditionsenliga, den som har blivit den vanliga här i riksdagen genom åren, men om man nu är av olika åsikter och skall försöka övertyga den andra parten, så gör man väl inte det effektivast genom att domdera och höja rösten. Går det till så i riksdagsmännens familjer när man resonerar om saker och ting? Jag är ju inte bekant i alla familjerna, men jag tvivlar på att det är på det sättet. Skulle vi kunna få en litet mindre arrogant ton här i kammaren, skulle vi komma betydligt längre.

Jag skall försöka hålla mig på oavbetad mark så mycket som möjligt, men

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

jag skall understryka vad herr Wahlund sade i slutet av sitt anförande, där han var inne på vår hjälp till underutvecklade länder. Den hjälpen går ju ut i olika former, men jag skall speciellt nämna den form som består i att vi tar emot gäster från andra länder, framför allt studerande vid våra högskolor. Detta görs över hela västerlandet, och jag misstänker att de allra flesta människor inbillar sig, att vi därmed gör en väldig insats för mänskligheten.

Jag läste för några dagar sedan en artikel i Aftonbladet — en tidning vars sanningsenlighet ibland kan dras i tvivelsmål men som jag i detta fall kan sätta tilltro till, då jag känner den rapporterende journalisten. Han hade varit i förbindelse med en del utländska studenter som njuter gästfrihet och allt möjligt annat här i Sverige. Rubriken handlade om att det supas och dansas i svenskt studentliv. En av studenterna som hade studerat även på andra sidan järnridån hade sagt, att på de platserna lär man sig politik och ideologi, men här bara supas och dansas det.

Det var väl ett överdrivet uttryck, men det ligger säkerligen någonting i det. Jag vill understryka vilken fara som ligger i att det sprides gift ifrån vårt land och ut till dessa andra länder, som i många fall lever på en moraliskt högre nivå än vi gör.

Jag träffade häromdagen en asiat i ledande ställning och han sade ungefär så här: Vi vill inte ha kommunism, vi tycker inte om den, men vi är inte så rädda för kommunismen som för »västerlandets vanor och civilisation», som han uttryckte sig.

Jag tror att vi skall tänka på det där ibland. Vi bör också tänka på att vi här i västerlandet sannerligen inte har anledning att slå oss för vårt bröst för vad vi exporterar till den övriga världen. Vi kan t. ex. se på de båda världskrigen — det är en europeisk vara. Det finns inte en söderhavsö som inte blivit fördärvad genom direkt eller indirekt eu-

ropeisk påverkan, t. ex. av soldater, som lever sitt tämligen fördomsfria liv när de vet att de några dagar senare kanske skall dö. Det är inte alltid så roligt för invånarna i de orter eller på de öar där detta sker.

Men, herr talman, det är kanske nog härom — det blir bara en antydning, men det kunde och borde hållas långa föredrag om den här saken. Jag skall nu bara säga ett par ord om toppkonferensen och vad därmed sammanhänger.

Jag har en delvis annan mening än den som kommit till uttryck om regeringens initiativ: Varför skall inte Sverige ta initiativ? Sveriges röst skall höras också ibland, när anledning finnes. Det är roligt att höra Sveriges röst, såsom Sven Backlund brukade säga — jag menar Sven Backlund d. ä. Detta har nu skett, och det måste väl ha någon avsikt utöver nöjet att skriva ett brev och känna att man har gjort någonting. Avsikten har naturligtvis varit att man inom regeringen och även inom oppositionen tycker att en toppkonferens vore bra, men vad vill man egentligen att toppkonferensen skall göra? Har man inga direktiv därvidlag eller litar man helt och hållet på att dessa höga toppfigurer har en lösning till hands, som skall göra att det blir en överenskommelse mellan de olika parterna? Parterna är ju världskommunismen å ena sidan och de olika västerlandsindividerna å den andra.

Vad är det sålunda västerlandet vill? Har det ett program, har det en ideologi att sätta emot, eller vill vi bara vara i fred och göra vad vi vill, precis som förut? Det har sagts förut här i kammaren, att många människor tror att vi har fred i nuvarande stund, och det har också understrukits att det har vi inte. Det pågår ett ideologiskt krig hela tiden. Vi är så ovana vid att tänka ideologiskt här i västerlandet, att vi tror att allting måste gå till på det konventionella sättet med kanoner och annat som överbefälhavaren som sitter

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

därruppe på läktaren har hand om, men i verkligheten kan ju krig föras på annat sätt också, och det är vad man håller på med nu.

Vi får komma ihåg att i en ideologiskt tänkande stat sker ingenting, säges ingenting och skrives ingenting som inte tjänar ideologins syften. Det skickas inte en balettflicka till Sydamerika, skickas inte en professor att hålla föredrag någonstans i Västeuropa utan att det har det syfte som denna ideologi siktar till, nämligen att världskommunismen skall ta hand om världen i dess helhet.

Det är av detta skäl som jag inte helt delar den uppfattning som här har pläderats för, att det är likgiltigt om vi stannar ensamma tillsammans med Sovjetunionen i en omröstning. Det är inte säkert att det *måste* vara fel, men vår uppmärksamhet borde väckas om en sådan situation inträffar. Sovjetunionen ställer sig inte där den ställer sig om det inte gagnar dess syften. Jag tror att vi kan vara säkra på att det förhåller sig på det sättet.

Ja, herr talman, jag vet att det är flera som skall upp i den här talarstolen efter mig, och jag skall nog inte förlänga debatten så mycket.

Jag är skeptisk till de resultat, som kan nås på en toppkonferens, därför att ideologiskt fullkomligt otränade statschefer kommer att råka tillsammans med en ideologiskt fulltränad person, som vet vad han vill, vilket motparten icke kommer att veta. Och jag fruktar att resultatet bara blir att kommunismen tar ytterligare ett litet steg mot väster. Men vi skulle kunna mota detta genom att själva skaffa oss någonting att samla oss omkring, genom att verkligen se till att västerlandet också får en ideologi, som är värd att kämpa för och att leva för.

Kammaren är inte så värst intresserad av sådant här, det vet jag. Herr Lundberg vet jag är det, och det finns kanske en och annan till. Vi måste

emellertid ta upp denna fråga på allvar någon gång och få den genomdebatterad, så att vi vet vad det är vi vill och vart vi strävar. Det duger inte att bara säga att det är någonting som vi inte vill ha, utan vi måste tala om vad det är vi vill ha, annars drar vi hela tiden det kortaste strået.

Kommunisterna här i landet är ju så få, men kammen växer på dem, och det begriper jag. Tittar vi på vad som skett under efterkrigsperioden, är det inte så få steg världskommunismen har tagit. Och den kommer att fortsätta, om vi inte rycker upp oss. Läget är alltså tämligen allvarligt.

Nu vet kammaren att jag är litet belastad med en lära som kallas »moralisk upprustning», och därför kanske det inte alldeles förvånar om jag säger, att finge man de här toppgubbarna samlade nere i Caux med öppna sinnen och redo att resonera i en annan atmosfär än den vanliga, skulle man kanske kunna lösa hela konflikten på fyra och en halv timme eller något sådant. Alltsammans beror ju på hur människor ställer sig, vilka beslut de vill fatta. Kan man få dem allesamman att fatta riktiga beslut, kommer också lösningen att bli god.

Men lösningen ligger inte i den kommunistiska världsideolegien. Målet för kommunismen sådant det en gång skisserades kanske var vackert, och det är väl det som gör, att så pass många ännu håller fast vid det. Men min tro är att man aldrig kan nå ett fullgott resultat med dåliga medel, och att de medel som används inom världskommunismen är dåliga tror jag inte det är många som vill bestrida.

Med detta, herr talman, skall jag sluta detta inlägg i utrikesdebatten av i dag, och jag hoppas att vad jag har sagt kan ha sått något frö hos någon av de närvarande.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):
Herr talman! Här pågår utan tvivel

Svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon

en debatt och en opinionsbildning i utrikespolitiska frågor som är världsomspännande. Vad som sägs även i ett litet lands parlament är naturligtvis ett bidrag — även om det är ett litet sådant — till denna debatt, och det är därför kanske inte alldeles betydelselöst vad som här säges. Man får många gånger ett intensivt intryck av hur angelägna de folk är, som hamnar i en svårartad kris, att få kontakt med världsoinionen. Det visar ju att denna i och för sig är en makt av betydelse.

I debatten i dag har från samtliga demokratiska partier deklarerats ett klart intresse för Israel, den nya demokratiska staten i Mellersta Östern, och det är glädjande att opinionen är sådan i vårt land. Det är också av allra största betydelse att denna stat får leva vidare. Det skulle för västerländskt tänkesätt och för allt det vi sätter värde på vara en katastrof, om detta försök att lösa det judiska folkets problem skulle misslyckas. Men vi har naturligtvis anledning att vara intresserade även av vad som i övrigt sker i Mellersta Östern.

För Europa och för den demokratiska världen skulle det betyda en verklig olycka om Mellersta Östern kom under ryskt inflytande, med de materiella tillgångar och den strategiska betydelse denna del av världen har — för att inte tala om vad det skulle betyda för utvecklingen för de breda lagren i berörda länder.

Förra gången vi diskuterade Mellersta Östern-frågan här i kammaren var den 20 mars 1957, alltså för ett och ett tredjedels år sedan. Då hade vi bakom oss som ämne för överläggningen den kris, som började i slutet på oktober 1956 och som vid debatttillfället nätt och jämt var avslutad. Jag skall inte här uppta tiden med att rekapitulera vad som den gången förekom, men jag tror det finns anledning att på en punkt återknyta till händelseförloppet då. När Israel till sist gav efter för påtryckningarna från För-

enta Nationerna och stormakterna och drog tillbaka sina trupper från Ghazaområdet, så skedde det efter ett direkt amerikanskt ingripande. Det viktigaste var kanske ett brev från president Eisenhower till Ben Gurion, i vilket den amerikanske presidenten lovade att Förenta staterna skulle verka för att de förhoppningar på vilka Israel baserade sin eftergift inte skulle visa sig vara ogrundade. Man blev den gången en smula förbryllad, då den amerikanske chefsdelegaten i Förenta Nationerna dagen därpå — eller i varje fall i omedelbar anslutning till detta brev — inför den arabiska kritiken förklarade, att Amerika inte hade lovat Israel någonting. Man ställde sig med all rätt frågande till vad det var som egentligen här skedde.

I debatten den 20 mars i fjol yttrade jag följande: »Det är ännu för tidigt att dra några definitiva slutsatser, men så mycket kan redan nu sägas att USA:s nuvarande regering har mycket ogjort, många 'förhoppningar' och 'förväntningar' att infria, om inte slutintrycket skall bli att här bedrivits ett föraktligt dubbelspel med ett litet demokratiskt folks öde som insats.

Det är förmodligen ingen mer än jag själv som nu kommer ihåg dessa ord, men då det nu har gått över ett år sedan dess, kan jag i alla fall för egen del ha ett visst behov av att konstatera, att man från amerikanskt håll faktiskt har gjort en hel del. Vad som sedan hänt visar att det inte bara var tomma ord i Eisenhowers budskap till Ben Gurion. Amerika baserade sin sjätte flotta i östra Medelhavet, och man har vid flera tillfällen gripit in i enlighet med Eisenhower-doktrinen. Man har gjort det även nu på begäran av Libanons regering.

Utrikesministern har här framhållit, och jag tror det är värdefullt att det stryks under, att det är i full överensstämmelse med folkrådet att en stat agerar på det sätt Amerika här gjort, även om det inte kan ske i Förenta

Försvarets utformning på längre sikt

Nationernas namn eller i dess regi. Och med tanke på det ytterst labila tillståndet i Transjordanien — inbördeskriget i Libanon och revolutionen i Irak — kan man ju fråga sig hurudant läget i dag skulle ha varit, om Amerika inte hade ingripit. Transjordaniens geografi är ju numera sådan att även gamla Jerusalem hör dit tillsammans med hela det gamla Samarien med dess långa, krokiga gränser mot den israeliska republiken. Om Förenade arabrepubliken utan vidare hade kunnat ansluta även Libanon och Transjordanien, så är det svårt att förstå hur detta skulle ha kunnat resultera i annat än en katastrof för Israel — och detta gäller för övrigt inte bara Israel.

Herr Dickson talade här om ideologier. Jag skall inte ta upp detta stora ämne, men det kan vara skäl att erinra om att det är inom den israeliska republiken som vi har det judiska folket.

De bortåt ett par hundratusen araber, som finns i denna republik, är i huvudsak kristna. I Libanon är ungefär halva befolkningen kristen, och dessutom finns det en betydande grupp druser. Det är alltså i dessa två länder, Israel och Libanon, vi har en *icke* mohammedansk befolkning, och från strategisk synpunkt är det av betydelse att det också är dessa länder som har kusten mot Medelhavet från Turkiet till Ghaza.

När jag här tagit till orda är det framför allt en sak jag tycker mig ha behov av att få säga, nämligen att sådant läget nu är för västerlandet, för demokratien och för frihetsvärdena, så är det ofrånkomligt att det måste ske en hel del utanför FN:s ram. Där finns ju de stora demokratiernas militärmakt och deras allianssystem. Inom FN:s ram finns alla de världsomspännande motsättningarna men mycket litet av resurser att reda upp någonting. Att därför proklamera och oupphörligen slå fast, att allt skall ske inom FN:s ram, förefaller mig vara att göra en rad problem helt olösliga från västerländsk synpunkt. Sedan är

det en annan sak, att FN inte kan ta ansvaret för stormakternas handlingar; man kan ju ändå ibland vara glad för vad de gör.

Jag tror alltså att det från allmän opinionsbildande synpunkt är ogynnsamt om man oupphörligen hamrar in i det allmänna medvetandet, att allting skall lösas inom FN:s ram, detta av den enkla anledningen att FN inte kan lösa så förfärligt många problem, med ett säkerhetsråd, som vilken stormakt som helst kan blockera genom sin vetorätt, och med en generalförsamling, där majoritetsförhållandena är ytterst komplicerade och osäkra och ofta oförmånliga från västerländsk synpunkt.

Överläggningen var härmed slutad. Utskottets hemställan bifölles.

§ 8**Anslag under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr B 53, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen B gjorda framställningar rörande vissa anslag för budgetåret 1958/59 under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr B 1 under fjärde huvudtiteln (bilaga 6) och under kapitalbudgeten (bilaga 26), under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollen över försvarsärenden för den 6 juni 1958, framlagt vissa förslag; utredningen i ärendet hade intagits i det vid propositionen nr 110 till innevarande års förra riksdag fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 14 mars 1958.

Punkten 1**Försvarets utformning på längre sikt**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 1) att dels godkänna i propositionen 1958:110 under punkten 1 an-

givna riktlinjer för försvarets utformning inom en kostnadsram av 2 700 miljoner kronor för försvarets driftbudget för budgetåret 1958/59, dels ock för nämnda budgetår medgiva, att därest av beredskapsskäl värnpliktiga skulle in-kallas till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda reservationsanslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Armén: Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande överskridas. Kungl. Maj:t hade bl. a. föreslagit avbeställning av de utav 1956 års riksdag beslutade jagarna Lappland och Värmland samt minfartyget Älvsborg.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft ett antal motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Gunnar Berg* (I: B 16) och den andra inom andra kammaren av herr *Andersson* i Ronneby (II: B 17), hade hemställts, att byggandet av jagarna Lappland och Värmland måtte fullföljas i enlighet med 1956 års riksdagsbeslut.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Gunnar Berg m. fl.* (I: B 17) och den andra inom kammaren av herr *Andersson* i Ronneby *m. fl.* (II: B 27), hade hemställts, att riksdagen vid behandling av propositionen nr 110 måtte besluta att marinens anslagsram i avvaktan på 1960 års flottplan angäves till en ungefärlig nivå av, i stället för av Kungl. Maj:t föreslagna 420 miljoner kronor, 450 miljoner kronor för att underlätta marinens materiella nyinriktning och möjliggöra att av riksdagen tidigare beslutade fartygsbyggen fullföljdes, så att den effekt kunde utvinnas vid marinen

Försvarets utformning på längre sikt

som försvarsberedningen avsett, *alternativt* dels uttala, att marinens andel av försvarets anslag i avvaktan på 1960 års flottplan icke ytterligare skulle minskas utan för budgetåret 1959/60 angivas till minst samma belopp som för budgetåret 1958/59, eller 420 miljoner kronor, dels besluta att eventuella avbeställningskostnader för under byggnad varande minfartyg och jagare icke skulle belasta marinens anslag.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Dahl m. fl.* (I: B 103) och den andra inom andra kammaren av herr *Åkerström m. fl.* (II: B 87), hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 110 måtte dels besluta att en parlamentarisk utredning snarast skulle tillsättas med uppgift att utreda och framlägga förslag om en successiv avrustning ävensom förslag om ökade insatser för internationell hjälpverksamhet och formerna härför, dels i princip uttala sig mot att atomvapen införlivades med det svenska försvaret, dels ock uttala att försvarets driftbudget för de närmaste åren icke finge överstiga 2 500 miljoner kronor ävensom att kapitalbudgetens slutsumma under samma tid icke finge överstiga i propositionen upptagna belopp.

I en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: B 1) hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen i anslutning till Kungl. Maj:ts proposition 1958: 110 angående vissa organisations- och anslagsfrågor rörande försvaret och för att få ett för överkomliga ekonomiska kostnader och med hänsyn till personella avvägningar även vid en krigssituation funktionsdugligt försvar måtte besluta dels att, med beaktande av de synpunkter i fråga om målsättning, ekonomi, industriella, personella, organisatoriska m. fl. problem som i motionen anförts och i avvaktan på resultatet av delutredningar i försvarsfrågan, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en

Försvarets utformning på längre sikt

skyndsam, allsidig och grundlig utredning, som kunde läggas till grund för ett riksdagens beslut i fråga om organisations- och anslagsfrågor och att i avvaktan på resultatet av densamma ge Kungl. Maj:t i uppdrag att efter samråd med försvarsledningen m. fl. och med beaktande av i samband därmed uppkomna problem påbörja den nödvändiga krympning av försvarsorganisationen, som i propositionen förutsattes, dels att kostnaderna för försvaret skulle begränsas och för budgetåret 1958/59 inte finge överskrida 2 500 miljoner kronor samt att Kungl. Maj:t och försvarsledningen inom ramen för detta anslag finge i uppdrag att göra de omräkningar mellan de olika vapenslagen, som det krympta anslaget förutsatte, dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade, att tjänstgöringen för armén, marinen och flygvapnet tilldelade värnpliktiga — utom till befälstjänst och liknande uttagna — tills vidare begränsades till sex månader, dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att repetitionsövningar tills vidare endast skulle äga rum med värnpliktiga krigsplacerade vid förband tillhörande fälthären och motsvarande vid kustartilleriet och endast om förbandet skulle delta i krigsförbandsvisa övningar och vore utrustat med modern, krigsduglig materiel.

I en inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* väckt motion (II: B 88) hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en allsidig utredning av ett neutralitetsförsvaret i huvudsaklig överensstämmelse med de grundlinjer som i motionen skisserats.

I en inom andra kammaren av herr *Henning Nilsson* i Gävle m. fl. väckt motion (II: B 90) hade bl. a. hemställts, att riksdagen måtte besluta inställa repetitionsövningarna för hösten 1958 och våren 1959.

I en inom andra kammaren av herr

Johansson i Stockholm m. fl. väckt motion (II: B 92) hade hemställts, att riksdagen för sin del beslutade uttala sig för att frågan om det svenska försvarets utrustning med kärnvapen bleve föremål för allmän folkomröstning enligt 49 § 2 mom. regeringsformen samt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag och bestämmelser för en sådan folkomröstning och om tidpunkten för densamma.

Utskottet hemställde

I. att motionerna I: B 16 och II: B 17 icke måtte av riksdagen bifallas,

II. att motionerna I: B 17 och II: B 27 icke måtte av riksdagen bifallas,

III. att motionerna I: B 53 och II: B 55 icke måtte av riksdagen bifallas.

IV. att motionerna I: B 103 och II: B 87, såvitt nu vore i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas,

V. att motionen II: B 1, såvitt nu vore i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas,

VI. att motionen II: B 82 icke måtte av riksdagen bifallas,

VII. att motionen II: B 88 icke måtte av riksdagen bifallas,

VIII. att motionen II: B 90, såvitt nu vore i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas,

IX. att motionen II: B 92 icke måtte av riksdagen bifallas,

X. att motionen II: B 195 icke måtte av riksdagen bifallas,

XI. att riksdagen måtte godkänna av utskottet angivna riktlinjer för försvarets utformning,

XII. att riksdagen måtte för budgetåret 1958/59 medgiva, att därest av beredskapskäl värnpliktiga skulle inkallas till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda reservationsanslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Armén: Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt

Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m., måtte enligt Kungl. Maj:ts bestämmande få överskridas.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Boman, Rikard Svensson* och *Söderberg*, vilka ansett att utskottet bort under I hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: B 16 och II: B 17, besluta, att byggandet av jagarna Lappland och Värmland skulle fullföljas i enlighet med 1956 års riksdagsbeslut ävensom bemyndiga Kungl. Maj:t dels att fördela härför erforderliga kostnader proportionellt på de tre försvarsgrenarnas materielanslag, dels ock att lämna marinförvaltningen härför behövt beställningsbemyndigande;

b) av herr *Åkerström*, som ansett att utskottet bort under IV hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: B 103 och II: B 87, såvitt nu vore i fråga,

a) besluta att en parlamentarisk utredning snarast skulle tillsättas med uppgift att utreda och framlägga förslag om en successiv avrustning ävensom förslag om ökade insatser för internationell hjälpverksamhet och formerna härför;

b) i princip uttala sig mot att atomvapen införlivades med det svenska försvaret;

c) uttala att försvarets driftbudget för de närmaste åren icke finge överstiga en summa av 2 500 miljoner kronor ävensom att kapitalbudgetens slutsumma under samma tid icke finge överstiga i propositionen upptagna belopp;

c) av herr *Rubbestad*,

d) av herr *Svensson* i Stenkyrka,

e) av herr *Karlsson* i Olofström, och

f) av fru *Thorsson*,

de fyra sistnämnda utan angivna yrkanden.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Det statsutskottsutlåtande i försvarsfrågan som vi nu går att

Försvarets utformning på längre sikt

behandla bygger i allt väsentligt dels på försvarsberedningens förslag rörande de allmänna riktlinjerna för krigsmaktens fortsatta utveckling, dels på den samförståndslösning, som har överenskomits mellan de fyra demokratiska partierna. Personligen är jag övertygad om att den enighet kring försvarsfrågan, som kunnat åstadkommas, är synnerligen värdefull ur många synpunkter, inte minst därigenom att den manifesterar vår vilja att så långt det i vår förmåga står värna vår frihet och vårt oberoende, och därigenom att den utgör en fortsatt grund för vår alliansfria utrikespolitik. Inom statsutskottets första avdelning har vi därför vinnlagt oss om att i allt väsentligt bibehålla denna enighet, och det är med tillfredsställelse jag konstaterar att detta varit möjligt. Jag tror mig även våga göra det konstaterandet, att även om det fogats reservationer till statsutskottets nu föreliggande utlåtande, så är enigheten även där förefintlig, i varje fall i huvudsak, då det alltså gäller frågan att vi skall ha ett försvar.

Det är i och för sig inte ägnat att förvåna, att den stora kostnadssumma på 2 700 miljoner kronor för nästa budgetår, som det nu föreliggande förslaget innebär, inger människorna ute i landet ekonomiska betänkligheter, icke minst med hänsyn till den agitation som bedrivs för begränsning av statens utgifter och nedskärning av skatterna. Därvid kan man givetvis inte undgå att ta med i beräkningen också de stora summor militärutgifterna slukar, och det ligger i sakens natur att dessa inte kan få vara tabu för besparingsåtgärder.

Försvarsberedningens arbete har emellertid, det vill jag understryka, gått ut på att få det mesta möjliga för de pengar som nu anslås till försvaret. Det är också rätt betecknande att man, trots att kostnaderna ökar, måste vidtaga ganska långtgående inskränkningar i försvarets organisation för att kunna följa med i den tekniska utvecklingen. Det är denna hektiska utveckling på det tekniska om-

Försvarets utformning på längre sikt

rådet som gör försvarsfrågan så besvärlig, framför allt för en liten nation som vår, om man skall söka följa med och skaffa försvaret erforderlig modern materiel på olika områden. Som exempel härpå behöver man endast erinra om att de moderna flygplanen nu kostar omkring tre gånger så mycket som för endast några år sedan. Om man ser på marinens materiel, finner man förhållandet vara ungefär detsamma. Om vi här i riksdagen under krigsåren ansåg 75 miljoner kronor för en kryssare vara oerhörda pengar, så kostar en modern jagare i dag åtskilligt mer. Förhållandet är utan tvekan enahanda beträffande arméns materiel. Dessutom måste vi försöka hänga med när det gäller forskningen och utvecklingen av ny materiel, t. ex. robotar, som ju enligt rådande uppfattning inom några få år kan komma att ersätta våra nuvarande flygplan. Utskottet understryker angelägenheten av att arbetet med utveckling och anskaffning av robotvapen intensifieras så att de snarast möjligt kan tillföras krigsmakten. Det är därför inte ägnat att förvåna att kostnaderna stiger så kraftigt som de gör, men det medför svåra avvägningsproblem. Det måste avgöras varifrån pengarna skall skaffas, och andra angelägna samhälleliga uppgifter får inte eftersättas på grund av att försvarsutgifterna tillåtes utgöra för stor andel av statens utgifter. Denna avvägning är mycket svår men måste dock göras.

Jag anser alltså att den överenskommelse i försvarsfrågan som nu har träffats och den avvägning med anledning därav som skett i det av statsutskottsmajoriteten tillstyrka förslaget är en kompromiss som kan godtas. Men jag skulle vilja understryka vad utskottet framhållit, nämligen att det inte är fråga om en ny försvarsordning, utan om en plan av principiell struktur, och att man genom det föreliggande förslaget inte binder sig för en under lång tid framåt låst försvarsorganisation.

Försvarsfrågan har en benägenhet att återkomma med jämna mellanrum, och däråt är väl ingenting att göra. Vad man kan beklaga är, att försvaret för varje gång frågan återkommer tenderar att bli allt dyrare. Men det sammanhänger med saker och ting, varåt vi i vårt lilla land ingenting kan göra. Vi kan beklaga att världen och människorna är så oförnuftiga, att man skall få lov att offra så stora belopp på improduktiva ändamål, men av ren självbevaringsdrift tvingas även vi att se om vårt hus.

Det är med stor tillfredsställelse vi kan konstatera att svensk utrikespolitik, som tidigare i dag framhållits, oförtrutet söker verka för samförstånd och avspänning i världspolitiken och därmed för en förnuftigare ordning i världen även när det gäller rustningskostnaderna.

Det är också allmänt känt och erkänt, att vad vi med våra försvarsanordningar eftersträvar endast är att vi skall få leva i fred i vårt hörn av världen. Men för att vi skall få göra det, måste vi ha ett försvar, som följer med i den tekniska utvecklingen och är så modernt som möjligt. För att åstadkomma detta och ändå hålla kostnaderna inom rimliga gränser har det varit nödvändigt att skära ned organisationen. Annars skulle vi ha fått ännu högre kostnader än vad som nu är fallet. Problemet med vår hittillsvarande organisation och de låsta kostnaderna har varit, att den undan för undan har urholkats på grund av att den inte kunnat förses med den nödvändiga moderna och tekniska materielen.

När man talar om modern teknisk materiel för försvarsorganisationen, kommer man lätt över på frågan om vi skall ha atomvapen eller inte. Överbefälhavaren har uttalat, att alla militära synpunkter entydigt och starkt talar för anskaffning av atomvapen, så länge man måste räkna med att en angripare kan komma att använda sådana. Men det är utan tvivel också riktigt som departe-

mentschefen anfört, att atomvapenfrågan har många andra aspekter. Den reaktion mot att även vi skulle begagna oss av detta djävulska förintelsevapen, vilken finns inom stora delar av vårt folk, är fullt begriplig och förstälilig. Det finns därför ingen anledning att driva fram frågan till ett avgörande nu, då, vad vi än skulle ha beslutat i dag, situationen är sådan, att vi själva inte kan framställa atomvapen och ej heller kan skaffa dem utifrån. De tekniska förutsättningarna är sådana, att ett uppskov med ställningstagandet kan ske. Skulle jag i dag med nuvarande förutsättningar ha tvingats att ta ställning, hade jag röstat emot atomvapen.

Däremot finner jag det ganska naturligt att medel ställs till förfogande för studium av atomvapnens verkningar, så att vi kan utveckla ett skydd mot sådana vapen. Första avdelningen och statsutskottsmajoriteten ansluter sig därför till departementschefens uttalande, att denna forskning är av stor betydelse men att det självfallet inte är fråga om en forskning med direkt sikte på konstruktion av atomvapen. Ett sådant arbete kommer icke att ske utan att riksdagen fattat beslut härom, säger departementschefen. Detta uttalande innebär klara verba på denna punkt, och till detta har vi i avdelningen och utskottet anslutit oss. Mer behöver inte sägas på denna punkt än att här ingenting sker förrän riksdagen har beslutat.

För att återgå till kostnaderna vill jag nämna, att man för att undvika de stora eftersläpningar, som under senare år uppkommit på grund av prisstegringarna på den alltmer tekniska materielen, nu föreslår att en kostnadsstegring på 2,5 procent får ske. För budgetåret 1958/59 är denna kostnadsstegring inräknad i de 2 700 miljonerna. Utskottet förutsätter att nämnda anslagsstegring är genomsnittligt beräknad.

Ett av de svårare problemen har varit avvägningen av kostnadssumman 2 700 miljoner mellan de olika försvars-

Försvarets utformning på längre sikt

grenarna. Problemet har givetvis inte blivit lättare därigenom att man trots kostnadsökningen måste skära ned organisationen. Enligt det nu tillstyrkta förslaget fördelas kostnadssumman med 989 miljoner på armén, 420 miljoner på marinen och 1 102 miljoner på flygvapnet, varjämte omkring 189 miljoner avses för gemensamma ändamål.

Detta innebär begränsningar i samtliga vapengrenars organisation, begränsningar som åtminstone som jag ser det har drabbat marinen särskilt starkt. I det av överbefälhavaren framlagda alternativet Adam var dock minskningen ändå större för marinen, varför redan i försvarsberedningen uttalades att det skulle bli möjligt att uppnå en högre effekt för marinen än vad som förutsattes i nämnda alternativ. Särskilt var det angeläget, att effekten vid kustartilleriet inte nedginge på ett sådant sätt, att målsättningen för invasionsförsvaret allvarligt påverkades. Detta uttalande har utskottet anslutit sig till.

I det nu framlagda förslaget har också departementschefen räknat upp marinens andel från 400 miljoner till 420 miljoner för det påbörjade budgetåret, och för budgetåret 1959/60 innebär förslaget en uppräknig av marinens anslag från 365 miljoner till 400 miljoner jämfört med alternativet Adam. Detta innebär alltså en avsevärd uppräknig för marinens del för nämnda budgetår och bör ge en betydligt större effekt.

Den fastställda ramen för marinen medger ändock inte fullföljande av det av 1956 års riksdag fattade beslutet om byggandet av jagarna Lappland och Värmland och minfartyget Älvsborg. Chefen för marinen har framhållit, att ett fullföljande av dessa fartygsbyggen skulle medföra en så stor belastning på det reducerade fartygsbyggnadsanslaget, att oproportionerligt litet utrymme skulle erhållas för andra nödvändiga utbyggnader för marinen. Inom avdelningen och utskottets majoritet har vi därför kommit till den uppfattningen,

Försvarets utformning på längre sikt

att det inom ramen för de 2 700 miljoner, som försvarsuppgörelsen innebär, inte finns utrymme för ett fullföljande av dessa fartygsbyggen. Beslut måste därför nu fattas om avbeställning av de båda jagarna. I och för sig är det beklagligt, att avbeställningskostnaderna kommer att uppgå till avsevärda belopp. För förra budgetåret har utbetalts drygt 29 miljoner och för innevarande budgetår kommer ytterligare omkring 23 miljoner att behöva utbetalas.

Nu är ju den materiel som får betalas trots avbeställningen inte helt värdelös utan kan nyttiggöras i viss utsträckning. Enligt skrivelse från marinförvaltningen kan materiel med ett beställningsvärde av i runt tal 40,5 miljoner ur teknisk synpunkt finna användning. Men det framhålles vidare, att för att kunna utnyttja materiel för cirka 30,2 miljoner erfordras avsevärda belopp för moderniseringar, installationer etc., för vilket ändamål medel ej kunnat inrymmas i nu förordade kostnadsramar.

Utskottet understryker också vikten av att intensifiera ansträngningar görs för att åstadkomma en försäljning eller överlåtelse av materielen i fråga. Inkomster som kan komma att uppstå härigenom bör tillföras fartygsbyggnadsanslaget. Vi framhåller från avdelningens och utskottets sida, att dessa avbeställningskostnader måste rymmas inom den för fjärde huvudtiteln förordade kostnadsramen. Om, vilket väl är att befara, inkomsterna från försäljningen av materiel till de beställda jagarna och försäljningen av äldre fartygsmateriel m. m. inte förslår för att täcka kostnaderna, har utskottet pekat på det belopp av 68 miljoner kronor som finns upptaget under flygmaterielanslaget och är avsett att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att utnyttjas endast om och i den mån inträffade pris- och lönehöjningar kan befaras föranleda förseening av flygmaterielanskaffningar. Beloppet är också avsett att utgöra en re-

serv för att möta eventuellt kommande ökning av lönekostnaderna.

Vi säger alltså från utskottets sida, att om de 68 miljonerna inte skulle gå åt för dessa ändamål, kan de användas för bestridande av avbeställningskostnader för jagarna. Skulle medlen ändå inte förslå för att täcka kostnaderna för avbeställningen, kan det, som vi inom utskottets majoritet ansett, inte vara rimligt, att kostnaderna skall bäras av marinen ensam, utan då får frågan om kostnadstäckningen och fördelningen ånyo underställas riksdagen. Men vi understryker, som jag förut sade, att kostnaderna skall rymmas inom den av försvarsberedningen angivna totala kostnadsramen.

Vad beträffar den begränsning av fredsorganisationen, som blir en följd av den kostnadsram som föreslagits, har vi inom avdelningen inte ansett oss ha haft tillräckligt med tid till förfogande under sommarriksdagen för att ta ställning till de indragningar eller sammanslagningar av förband och utbildningsanstalter, som föreslagits av departementschefen. Jag behöver väl knappast särskilt understryka att tiden har varit ytterst knapp för att ta ställning till detta omfattande och genomgripande förslag rörande försvarets organisation och utformning. Vi föreslår därför att med prövningen av dessa frågor får anstå till höstsessionen. Det gäller hithörande spörsmål för samtliga tre försvarsgrenar. Vi har också inhämtat att detta inte innebär någon försening av försvarsomläggningens tidtabellsenliga genomförande. Utskottet understryker dock redan nu angelägenheten av att fredsorganisationen så nedskäres, att den endast motsvarar vad som är oundgängligen nödvändigt för att vidmakt hålla den reducerade krigsorganisationen.

Det står därför klart, säger utskottet, att organisationsförändringar i *minst* den av departementschefen angivna omfattningen måste genomföras. Det måste

anses synnerligen angeläget att den kostnadsram, som nu uppdragits för försvaret, också visar sig hålla. Ansträngningarna måste därför inriktas på att alla möjligheter till besparingar tillvaratages och att resurserna och de anvisade medlen användes på det mest ändamålsenliga sättet.

Trots att jag är stark anhängare av besparingar skulle jag ändå här gärna vilja framhålla, att jag liksom de andra inom avdelningen och utskottet har haft sympati för de motioner som framförts om en höjning av bland annat de värnpliktigas penningbidrag. Det har dock inte varit möjligt, att därvidlag gå motionärerna till mötes, ty de har föreslagit, att pengarna skulle tas av arméns tygmateriel, vilket vi inte ansett tillrädligt. Utskottet har i stället uttalat sig för önskvärdheten av att departementschefen för nästa års riksdag framlägger förslag på den punkten.

Det är klart att, som jag inledningsvis framhöll, ett belopp på 2 700 miljoner för de flesta framstår som oerhört mycket pengar. Men trots detta visar det sig ändå nödvändigt att icke oväsentligt skära ned vår militära organisation. Det är vidare klart att det kan föreligga olika meningar om hur stort beloppet i fråga oundgängligen bör vara. Men att ytterligare väsentligt skära ned detta belopp är säkerligen inte tillrädligt. Det måste betyda, med hänsyn till att det är den tekniska materielen som kostar de stora pengarna, att man skulle skära ner synnerligen kraftigt på organisationen. Man kan konstatera att även om ett par reservanter i statsutskottet vill gå ned till 2 500 miljoner på driftbudgeten, blir ändå inte skillnaden i pengar alltför betydande. Men jag skall gärna erkänna att 200 miljoner är mycket pengar, även om man ser beloppet i relation till de 2 700 miljonerna. Skillnaden är dock knappast av avgörande betydelse. Frågan är om inte ett tillstyrkan- de av det lägre beloppet måste innebära den mycket allvarliga åtgärd som består

Försvarets utformning på längre sikt

i en ytterligare kraftig beskärning av den organisation, som redan har måst skäras ned på det sätt jag här erinrat om.

Att söka bibehålla en stor organisation utan att förse den med modern materiel kan absolut inte vara tillrädligt. Det är därför i nuvarande läge säkerligen det klokaste att hålla fast vid den överenskommelse, som har träffats mellan de fyra demokratiska partierna rörande försvarets utformning och kostnaderna härför under de närmaste tre, fyra åren. Vi har varit eniga härom inom statsutskottets första avdelning, och denna vår ståndpunkt biträdades också av utskottets majoritet. Personligen är jag övertygad om att inte minst i nuvarande världsläge en enighet i försvarsfrågan innebär en värdefull manifestation utåt som tecken på att vi vill värna vår frihet och vårt oberoende. Denna enighet innebär samtidigt att vi helhjärtat hoppas på och arbetar för en förnuftigare ordning i umgänget mellan nationerna och folken, så att man skall kunna gå mot en minskning av militärutgifterna.

Jag är fullt medveten om att detta inte är tillrädligt i nuvarande läge, men ansträngningarna måste ändå på längre sikt inriktas mot detta mål. Som jag förut sagt vet jag, att vi efter måttet av våra krafter verkar härför, även om våra insatser som en liten nation inte kan eller får övervärderas. Jag skulle också vilja understryka vad jag inledningsvis framhöll, att uppräkningsfrågan av försvarskostnaderna med 400 miljoner medfört extra punktskatter på detta belopp och att redan den tidigare utgiftssumman var så stor, att man inte kommer förbi den, när man talar om statsutgifter eller skatter.

Herr talman! Jag är övertygad om att det beslut som vi nu går att fatta i försvarsfrågan är nödvändigt och riktigt. Jag är också övertygad om att den enighet som åstadkommit mellan partierna i försvarsfrågan är av största be-

Försvarets utformning på längre sikt

tydelse, och det är därför, herr talman, som jag yrkar bifall till statsutskottets förslag, vilket i allt väsentligt bygger på denna överenskommelse.

Herr andre vice talmannen tog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Liksom herr Thapper vill jag erinra om att världsläget, som vi nyss har diskuterat här, med den kris som arabvärlden genomgår och som vidgat klyftan mellan stormakterna och samtidigt utgjort en fara för de små ländernas fred, att hela denna situation är en allvarlig bakgrund till det försvarsbeslut vi nu skall fatta. Det har påmint oss om den för oss alla från andra världskriget kända erfarenheten, att vårt bästa bidrag till både vår egen och omvärldens fred och säkerhet är att genom ett för våra förhållanden relativt starkt försvar söka hålla oss utanför konflikter och ett storkrigs oönskvärdiga fasor. Att ge avkall på motståndskraft och därmed vår egen säkerhet skulle i nuvarande labila världsläge öka otryggheten såväl för oss själva som i viss mån för omvärlden. Insikten här om är en förklaring till att det statsutskottsutlåtande, som här föreligger, samlat en större enighet inom statsutskottet än, såvitt jag kan erinra mig, något försvarsbetänkande under de senaste åren.

Man får inte förbise det grundläggande faktum att ett litet land, som liksom vårt är inriktat endast på eget försvar, genom att söka värna sin egen fred bidrar till den allmänna säkerheten — jag är angelägen att understryka detta. Nedrustning och avrustning är naturligtvis mål som vi skall se fram emot, men vi lämnar intet bidrag till nedrustning och säkerhet genom att i ett labilt världsläge riskera vår egen säkerhet. Det går inte att i ett sådant världsläge upphöja eller nedsänka, vilket man vill kalla det, det pacifistiska

idealet till praktisk politik. När andra världskriget bröt ut, krävde hela vårt folk inte uppgivelse utan motstånd och försvar mot det nazistiska barbariet. Herr Sköld i denna kammare har i artiklar i Morgon-Tidningen verkningsfullt skildrat sina erfarenheter därvidlag från krigets första skede, då mödrarna krävde fullgoda vapen åt sina söner som skulle ut. En statsledning som av än så ideella bevekelsegrunder i fred ödelade eller underminerade vår förmåga att försvara oss i händelse av krig skulle dömas av folket för att ha svikit sin viktigaste plikt.

Hur kan vi då — mot denna allmänna bakgrund — i dag fatta ett beslut, som i varje fall delvis kan sägas innebära en nedrustning? Innebörden av det förslag som föreligger kan kanske kortast och enklast uttryckas så, att vi nu över hela linjen som utslagsgivande genomför den princip, som hittills gällt för flyget och marinen, nämligen att kvaliteten, slagkraften, vapensystemen skall vara avgörande för kvantiteten, organisationen, personaltillgången. Den osynliga krigsorganisationen skall konstituera fredsförbandens omfattning. Vid sidan därom får ingenting onödigt finnas.

Bestämmande för krigsorganisationen är självfallet i främsta rummet behovet, vårt försvars förmåga att värna landet, hålla det utanför ett angrepp, ge ryggrad och eftertryck åt vår utrikespolitiska strävan att föra en alliansfri och även i övrigt självständig utrikespolitik. Det bör inte fördöljas, att erfarenheterna från närmast Norge och Danmark tyder på att även vi, om vi frånträdde vår alliansfrihet och inlemmade oss i Atlantpakten, inte minst genom fördelaktiga materielleveranser skulle kunna upprätthålla ett lika starkt eller kanske starkare försvar till lägre kostnad än nu. Men vi har valt att betala vad alliansfriheten kostar. Om denna fråga lämnas utanför dagens debatt, beror det sålunda ingalunda därpå att

den förbisetts eller negligerats. Orsaken är, att en omprövning av alliansfriheten inte är och inte i detta sammanhang har varit aktuell.

Däremot har självfallet kostnadsfaktorn, avvägningen av utgifterna för försvaret gentemot andra statsutgifter, varit i hög grad betydelsefull. Den har i inte ringa mån begränsat vad önskan om försvarseffekt i och för sig skulle ha bjudit. Det bör även här i kammaren påminnas om och understrykas, att ingen av våra militära myndigheter velat rekommendera eller påtaga sig ansvaret för det försvar på 2,7 miljarder, som här föreligger till beslut. Det är därför de politiska instanserna, i sista hand riksdagen, som bär ansvaret för vad som nu bestämmes. Försvarets män får göra det bästa möjliga av de resurser som ställes till deras disposition, och det är min övertygelse att de kommer att göra det. Nya tekniska resurser ställs till förfogande, vi får bättre möjligheter att följa med i den snabba utvecklingen. Genom de utfästa kompensationserna för såväl teknisk utveckling som stigande priser — herr Thapper har berört innebörden av de dubbla kompensationserna — skapas en relativ garanti mot den urholkning av organisationen, som ägt rum genom de nominellt oförändrade anslagen under flera av de senaste åren. Det är givet, att dessa kompensationsutfästelser i hög grad underlättat för både de politiska och militära instanserna att nu acceptera den nerbantade organisationen. Jag vill använda detta tillfälle att påminna finansministern om hans förpliktelse att i denna del infria de utfästelser som han medverkat till att ge. Han har nämligen redan från början tagit med i beräkningen detta dubbla system av kompensationer. Om de utfästelserna inte infrias, blir det försvar vi i dag beslutar i längden inte en förbättring utan snarare en försämring av det gamla.

I reservationerna av herr Åkerström hävdas, att det nya försvaret blir allt-

Försvarets utformning på längre sikt

för kostsamt för vårt folkhushåll. Jag håller med herr Thapper om att skillnaden inte är av avgörande betydelse. Det står emellertid fast, och jag vill gärna understryka det, att i förhållande till vårt lands nationalprodukt är vårt försvar bland de billigaste i med Sverige jämförbara länder.

Vidare vill jag i viss motsättning mot herr Thapper säga, att skillnaden mellan kostnaden under det nyss avslutade budgetåret för det nuvarande försvarsprovisoriet och den organisation, som vi här går att ta ställning till, är ganska liten. Den belöper sig i runt tal till 100 miljoner kronor, eftersom försvarets kostnader under det senast avslutade budgetåret icke uppgick till det nominella beloppet 2 240 miljoner, utan budgetutfallet rörde sig om ungefär 2 600 miljoner. Ökningen är alltså i runt tal 100 miljoner, vilket utgör icke fullt 4 procent. Där finns det alltså inte något starkt ekonomiskt motiv för det yrkande herr Åkerström ställde. Om man däremot rent allmänt anser att försvaret bör förbilligas, att världsläget och andra förhållanden möjliggör en sådan beskärning som herr Åkerström här yrkar, så bör detta sägas. Motiveringen från reservanternas sida är i den delen knapphändig.

Men om man går på den linjen, måste nog ifrån utskottets sida invändas, att försvarseffekten nedgår med det flerdubbla jämfört med besparingen. Var och en, som något studerat de lägre ÖB-alternativen Bertil, Cesar och David, har måst konstatera att det just är topp- eller marginalkostnaderna som ger effekten, helt enkelt därför att de fasta kostnaderna är stora vid försvaret liksom vid alla andra omfattande organisationer. Toppkostnaderna är mycket svåra att beskära, eftersom en relativt liten beskärning av toppen tar bort en så betydande del av den försvarseffekt vi behöver uppnå. Den som kräver mer långtgående prutningar närmar sig den gräns där meningen, effekten, innebör-

Försvarets utformning på längre sikt

den av de återstående beloppen löper risk att förlora i verklig betydelse.

I debatten om kostnaderna för effektivt utnyttjande och största möjliga effekt har — även från militärt håll — med styrka hävdats att den försvarsplan, som här föreligger, är ofullständig, när icke kärnvapen med deras stridseffekt infogas häri. Jag utgår ifrån att ingen bestrider det faktum — ty det är ett faktum — att även i vårt försvar faktiska atomvapen, som det här endast kan bli fråga om, skulle på ett högst betydelsefullt sätt öka dess slagkraft. Detta faktum bör vi godta, oavsett om vi sedan av andra skäl är emot kärnvapen eller ställer oss avvaktande. Faktum bör man icke bestrida.

Då man på sina håll, bland annat i vissa motioner, redan nu är färdig att ta ställning mot atomvapen i det svenska försvaret, är det alltså andra skäl än försvarspolitiska som har fått fälla avgörandet. Utskottet har i likhet med departementschefen, som herr Thapper här har anfört, och liksom den enhälliga försvarsberedningen icke funnit anledning att ta ställning till denna svårlösta och säkerligen också ganska upprivande fråga. Det är nämligen så — och här instämmer jag med herr Thapper — att våra tekniska resurser för närvarande befinner sig på ett sådant stadium, att ett beslut i dag i atomvapenfrågan skulle varken påskynda eller fördröja utvecklingen på detta område. Enda utvägen vore i så fall att söka köpa atomvapen utifrån, en utväg som icke torde stå öppen ens teoretiskt, än mindre i praktiken. Att riksdagen i sinom tid skall ta ställning till och ansvar för eventuell tillverkning av kärnvapen här hemma, har varit en självklarhet även för utskottet. Under sådana förhållanden är det både principiellt och praktiskt betingat att inte nu söka forcera fram ett beslut eller ta upp en debatt i den frågan. Jag har undertecknat utskottsutlåtandet, och jag ger även på den punkten helt min anslutning åt vad

utskottsutlåtandet innebär. Åtskilliga erfarenheter, både här hemifrån och kanske framför allt från det internationella nedrustningsarbetet, behöver avvaktas innan vi är färdiga att ta ställning.

Anskaffningen av utskjutningsanordningar, som också har förts in i debatten om atomvapen, är — det vill jag säga som en ren upplysning — en annan sak, som i och för sig är oberoende av ett beslut om atomvapen. I den motion, som är framförd av fru Thorsson, har uppgivits att inköp utifrån av sådana utskjutningsanordningar i många fall skulle ställa sig mycket dyrbara, så dyrbara att de som konsekvens skulle framtvinga anskaffning av atomvapen. Om man undantager långdistansrobotar, strategiska vapen, som för vårt vidkommande, såvitt vi nu kan överblicka, icke vare sig nu eller under överskådlig tid kan ifrågakomma och som verkligen är dyrbara utskjutningsanordningar, så är uppgiften om att dessa anordningar skulle vara mycket kostnadskrävande icke riktig.

Då utskottet liksom försvarsministern och beredningen ställt atomfrågan på framtiden har det ingalunda berott på någon önskan att mörklägga eller någon ovilja mot att ta ställning, utan det har helt och hållet skett av det skälet, att vi inte vill binda vår handlingsfrihet förrän beslut är påkallat och olika erfarenheter som behöver komma in i bilden, bl. a. synpunkter på smärre staters innehav av atomvapen, kan bedömas. Vårt land kan ju inte på detta område i längden komma att inta någon särställning. Även med hänsyn därtill ansluter jag mig till uppfattningen, att frågan om atomvapen för dagen icke är mogen för sin lösning.

Även om det, såsom jag nyss sökte framhålla, är ostridigt att kärnvapen skulle i hög grad stärka också vårt försvar, är det uppenbart att även s. k. konventionella vapen av modern typ representerar en höggradig effekt. Under två världskrig har ett sådant för-

svar av s. k. konventionell typ, givetvis i förening med andra lyckliga omständigheter, tjänat syftet att bevara Sveriges fred. Det vore även i det nya läget oriktigt och riskabelt att så hårt betona kärnvapnens omistlighet att varje annan form av försvar komme att framstå som relativt värdelös och därför också som kanske relativt meningslös.

Jag är angelägen om att betona detta för att det inte i skuggan av atomvapendebatten skall insmyga sig en känsla av misströstan då det gäller det konventionella försvaret. Jag skulle också vilja framhålla att under den tid, som återstår tills vi måste ta ställning till kärnvapenfrågan, det är av stor vikt med en saklig och såvitt möjligt lidelsefri diskussion, som i debatten för in vederhäftiga element, till upplysning för dem som har att bedöma denna mycket svåra fråga. Hittills har det kastats fram påstående och motpåstående, som inte har gjort det möjligt för den stora allmänheten att få en verkligt saklig vägledning.

Om jag därefter ett ögonblick får uppehålla mig vid den avvägning som inom kostnadsramen gjorts mellan de olika försvarsgrenarna, så vill jag betona att denna tar sikte på en relativt kort period, tre å fyra år, och att den även ur våra synpunkter, som har undertecknat utskottsmajoritetens utlåtande, naturligtvis kan diskuteras. Jag skulle i detta sammanhang vilja understryka, att det enligt min tanke är både naturligt och av stort värde för försvarsdebatten, att försvarsgrenscheferna vid denna avvägning framfört olika åsikter. Inom tidigare försvarsberedningar, där även jag varit ledamot, har man snarast känt det som en brist att de militära cheferna på ett tidigt stadium avböjt att deklarerera olika åsikter. Nu har de framfört sådana åsikter, och detta har i vissa fall renderat dem klander för att de alltför öppet och frankt deklarerat sina meningar. Jag anser denna kritik alltigenom oriktig. Enligt

Försvarets utformning på längre sikt

min uppfattning har debatten inte minst på militärt håll bidragit till en ökad upplysning och större känsla av ansvar för försvarsfrågan.

Denna interna avvägningsfråga, om jag så får kalla den, har — det vill jag intyga — ägnats mycket allvarligt övervägande inom statsutskottets första avdelning, och det är klart att i synnerhet marinens nedkrympta kostnadsandel ingivit oss bekymmer. Man känner sig osäker om vart flygets fortsatta utveckling till någon form av robotvapen kommer att leda, när de bemannade flygplanens epok inom överskådlig tid lider mot sitt slut. Osäker känner man sig också inför den bedömningen, att övervattensfartygen, det moderna luftförsvaret till trots, skulle bli lättfångna offer för flygets attacker. Ovissheten på detta område torde vara den djupaste anledningen till flottans nuvarande kris. Man vet icke hur mycket man vågar satsa på dyrbara övervattensfartyg.

Även tesen om det korta kriget och nödvändigheten av ett avsevärt förstärkt luftförsvar har naturligtvis bidragit till att frågan om invasionsförsvar och importskyddet, sjöfartsskyddet, i någon mån skjutits i bakgrunden.

Det är denna ovisshet, kännetecknande för dagens läge även i flera andra länder, och en nyansering över huvudet taget av de synpunkter, jag här sökt referera, som förklarar att utskottet i fråga om marinen gått försiktigare fram än vad både ÖB och departementschefen gjort. Det är inte betydelselöst att marinen får hjälp med de dryga avbeställningskostnaderna och att riksdagen utfäster sig, att marinen i sista hand skall kunna återkomma med frågan om dessa kostnader.

Det är inte heller utan betydelse att marinchefen nu i anledning av utskottets skrivning är mindre bunden än tidigare vid en fix summa, då han om något år skall presentera sin efter den krympta anslagsramen avpassade materielplan. Från utomstående håll har re-

Försvarets utformning på längre sikt

kommenderats att avbeställningskostnaderna skulle täckas genom medel utanför 2,7-miljardersramen. Inom statsutskottet vet vi vad det vill säga att i den situation som vi nu befinner oss anvisa nya miljoner, och därför har vi visligen avstått ifrån att lyda råd av detta slag.

Marinens utveckling, inte minst med hänsyn till sjöfartsskyddet, finns det anledning för försvarsministern att i fortsättningen noggrant följa. Det är inte säkert att någon människa kan förutsäga hur kort eller hur långt ett krig kan bli, om det nu skulle komma, och därför är det inte heller säkert att vi kan undvara en import liksom inte heller en export av ganska betydande omfattning, vilket självfallet framtvingar ganska betydande resurser till skydd för sådan sjöfart.

I samband med marinens nya ställning har Karlskrona stad och hela Blekinge kommit in i akuta bekymmer, som vi fått oss utförligt förelagda inom utskottets första avdelning. Jag vill tillåta mig att här understryka som min personliga åsikt, att kronan genom sina omfattande företag i Karlskrona, som nu är flerhundraåriga, gentemot denna stad har särskilda förpliktelser. Om nu genom den förändring av det försvarspolitiska läget som framtvings genom den tekniska utvecklingen även de ekonomiska betingelserna förändras för Karlskrona, måste man från statsmakternas sida uppmärksamma detta och försöka hålla Karlskrona stad så skadeslös som det är möjligt på den civila sidan för de förluster, som staden av mycket att döma kan tvingas göra på den militära.

Betydligt mindre är de svårigheter, som kommer att drabba de samhällen som beröres av de aviserade förbandsindragningarna — eller kanske snarare förbandsförändringarna — inom armén och flygvapnet, men naturligtvis kommer också dessa att bli kännbara. När vi i utskottet har avböjt att nu ta ställ-

ning till Kungl. Maj:ts förslag i den delen utan skjutit dem till hösten, beror det därpå, att vi inom avdelningen under senare år har måst uppleva flera krossade illusioner beträffande indragning av förband än statsrådet, som är ganska ny i tjänsten, har hunnit med. Det är sannolikt av den anledningen han har haft lättare att ansluta sig till de av de militära myndigheterna framlagda förslagen än vi haft inom utskottet. De informationer som vi inhämtat har visat, att uppgift i många fall står emot uppgift. Därför har vi sagt oss, att eftersom ingen förhållning sker och eftersom vi dessutom förbundit oss att iaktta de kostnadsbeskränningar, som departementschefen föreslagit, har vi tid på oss att i höst mera grundligt än under den korta sessionen nu i sommar sätta oss in i konsekvenserna av de föreslagna förändringarna och kan alltså skjuta dem till denna tidpunkt, en anordning som — det utgår jag ifrån — militärerna skall uppskatta.

Herr talman! Av hela den mängd av betydelsefulla frågor som vi har framfört oss — jag kan t. ex. nämna fortifikationens omorganisation och en rad djupt ingripande reformer beträffande olika kårer på försvarets område o. s. v. — skall jag bara uppehålla mig ett ögonblick vid ytterligare en, nämligen den i utsikt ställda och delvis redan påbörjade utredningen om försvarets högsta ledning. Den har föranlett en motion här i kammaren, som jag anser vara av betydelse. Om ett krig nu skulle bryta ut, blir det både globalt och totalt på ett helt annat sätt än även andra världskriget. Den ene medborgaren blir lika berörd av ett krig som den andre. Att dra upp gränser och göra graderingar av riskerna för den som står vid fronten och den som är hemma torde inte längre vara möjligt. Jag tror också, att den gamla gränsdragningen mellan olika försvarsgrenar ganska hastigt går emot en uppluckring och att vi tvingas fram till ett enhetligt bedöman-

de på annat sätt än hittills. I ett sådant radikalt förändrat läge måste, såvitt jag förstår, försvarets ledning få en annan sammansättning och även i långa stycken förändrade funktioner. Därför framstår det för mig som ytterst angeläget, att den utredning om den högsta ledningen som departementschefen ställt i utsikt tillsättes och bedrivs med största möjliga kraft, grundlighet och skyndsamhet. Den måste vara så sammansatt, att den äger hela folkets och samtliga försvarsgrenars oinskränkta förtroende.

Herr talman! Det är klart att det förslag till förändringar och omläggningar av vårt försvar som föreligger är behäftat med brister och svagheter. Den nya ordningen är ingalunda färdig men den innebär början till en avsevärd förbättring jämfört med vårt nuvarande provisorium.

För mig är det ett gott tecken, att de demokratiska partierna även nu har kunnat samla sig till en enhällig lösning. Reservanterna är få och representerar ingen utbredd riksdagsopinion. Det är ett faktum, herr talman, att gan-

ska väsentliga meningsskiljaktigheter döljer sig under formuleringarna, men man har funnit det bättre att ge avkall på sina egna särmeningar än att fatta beslut i oenighet. Den samling från samtliga de demokratiska partiernas sida, som det föreliggande utskottsutlåtandet representerar, är också en god början för den nya försvarsordning som vi går att besluta.

Jag ber att med hänvisning till vad jag här har anfört, som inte på någon väsentlig punkt innebär avvikelse från utskottets uppfattning, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.03.

In fidem

Gunnar Britth

Tisdagen den 29 juli

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Anslag under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder

Punkten 1 (Forts.)

Försvarets utformning på längre sikt

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande statsut-

skottets utlåtande nr B 53, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen B gjorda framställningar rörande vissa anslag för budgetåret 1958/59 under fjärde huvudtiteln och under försvarets fonder jämte i ämnet väckta motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades enligt förut gjord anteckning ordet till

Herr HECKSCHER (h), som yttrade:
Herr talman! Det hade ju varit naturligt, om statsutskottets och avdelningens ordförande hade lagt fram sin syn på

Försvarets utformning på längre sikt

försvarsfrågan här i dag. Omständigheterna har gjort att han inte har möjlighet att tala i kammaren, och det har därför fallit på min lott att försöka att åtminstone i någon mån träda in i den lucka, som därmed har uppstått.

Jag kanske till att börja med får säga att för oss inom högerpartiet har försvarsfrågan en alldeles särskild betydelse. Sedan mycket lång tid tillbaka har uppfattningen i försvarsfrågan för oss framstått som kanske det allra starkaste bindemedlet, och vi har försökt arbeta för ett starkt försvar under många årtionden. Om vi går litet längre tillbaka, var högern under långa tider så gott som ensam om att principiellt förordade och praktiskt arbeta för ett starkt svenskt försvar. På den tiden, på 1920-talet och i början av 1930-talet, rönt vi i försvarsfrågan ganska liten förståelse från andra håll. Det var åren efter det första världskriget, och man kunde då inte finna något större intresse för försvarsfrågor i allmänhet.

Vi befinner oss nu 13 år efter det andra världskrigets slut. Går vi tillbaka i tiden och tänker efter hur det var 13 år efter det första världskrigets slut, minns vi att år 1932 utomordentligt starka krafter krävde en isolerad svensk avrustning. Nu tror jag inte alls, att detta berodde på någon brist på nationell känsla hos andra meningsriktningar, utan det berodde på en rad andra omständigheter. Dels berodde det kanske på en ganska optimistisk tro på att världsfreden skulle kunna bevaras genom det gamla Nationernas Förbund, dels berodde det på en misströstan om att ett litet land som Sverige över huvud taget skulle kunna utträta något med ett militärt försvar, dels slutligen berodde det kanske också på att andra partiets uppfattning i andra frågor än försvarsfrågan influerade på deras ställningstagande i den frågan.

Hos dessa andra riktningar inträdde så småningom en ändrad inställning, men man kan inte säga att detta skedde

förrän efter nationalsocialismens seger i Tyskland och sedermera under det andra världskriget. Då fick man på alla håll en stark känsla av vad det betydde att ha ett starkt försvar och vad det skulle betyda att vara utan ett sådant försvar. Vi fick mot slutet av 1930-talet och framför allt under kriget en enighet i försvarsfrågan, som jag tror har betytt oerhört mycket för att över huvud taget förbättra den politiska atmosfären i vårt land. Försvarsfrågan är ju en av de frågor, där man inte kan komma ifrån ett känslomässigt engagemang, där man inte kan resonera enbart på grundval av rent principiella resonemang och praktiska synpunkter, där värderingar av olika slag alltid måste spela en ganska stor roll.

Jag tror att de där åren under andra världskriget har vi all anledning att komma ihåg i det här sammanhanget. Vi börjar kanske glömma dem, men det finns säkerligen många i denna kammare som minns hur man som beredskapsman kände sig under de där åren. Jag tror att det finns skäl att erinra sig vissa lärdomar som vi drog under det andra världskriget, när vi nu 13 år efter detta krigs slut ånyo har att ta ställning till försvarsfrågan.

Först och främst bör vi erinra oss, att trots de förbättringar i försvaret som man hade fattat beslut om 1936 och 1938 var det svenska försvaret, när det andra världskriget bröt ut 1939, ändå helt otillräckligt för de uppgifter som förelåg och i själva verket var det — det vet man nu efteråt — delvis lyckliga tillfälligheter som gjorde att detta svaga försvar inte ställdes på prov, som det inte hade kunnat klara.

Men det var inte bara tillfälligheter. Försvarets svaghet inverkade också på hela landets politik under kriget. Den eftergiftspolitik gentemot tyskarna, som vi under den tiden sörjde över och som kanske de som var tvungna att ta ansvaret inte sörjde minst över, den politiken orsakades i huvudsak av att de

svenska försvarskrafterna var så svaga. Men trots denna svaghet hos försvaret var ändå själva dess existens och kanske framför allt andra länders föreställningar om att vi hade ett användbart försvar en huvudorsak till att vi trots allt lyckades hålla oss utanför kriget. Med ökad styrka hos våra försvarskrafter blev också förutsättningarna för en självständig svensk politik under krigsåren större och större, så att vi mot slutet av kriget, då beslutet om försvarets stärkande hade slagit igenom, verkligen hade helt andra möjligheter än exempelvis på sommaren 1940 att själva bestämma över våra öden.

Också här har man kanske anledning att formulera några tankar om försvarets uppgift, och jag ber, herr talman, att få stryka under en sak i detta sammanhang: försvaret är icke något självändamål, det existerar inte för sin egen skull. Tvärtom är det så, att mellanfolklig avspänning och en därmed sammanhängande internationell nedrustning är någonting, som i allra högsta grad ligger i Sveriges intresse och som alla meningsriktningar i Sverige i dag önskar. I atombombens värld kan ingen som är vid sina sinnens fulla bruk önska att ett krig skall bryta ut, och jag skulle vilja tillägga, att erfarenheterna från det andra världskriget visar, att till och med ett krig utan atombomber är någonting så ohylligt, att man inte kan se några som helst positiva drag hos det.

Men nu har vi inte fått den här internationella avspänningen och avrustningen. I brist på det kan vi icke undvara ett fredsbevarande svenskt försvar. Ingen kan misstänka vårt land för att ha annat än fredliga avsikter, men om Sverige skulle bli ett militärt tomrum, så innebär detta, hur fredliga våra avsikter än är, en ökad fara för att vi kan komma att dras in i krig. Försvarets uppgift är att se till att det kostar mer än det smakar att anfalla oss. Ett starkt svenskt försvar har som huvudsaklig uppgift att icke behöva användas.

Försvarets utformning på längre sikt

Ger det utrikespolitiska läget i världen anledning till optimism eller till pessimism? Departementschefen har redan i ett anförande i första kammaren sagt ifrån, att han inte ser någon egentlig grund till optimism i dagens läge. Visserligen förs det en internationell jämviktspolitik som på sätt och vis verkar fredsbevarande, men jämvikten är så osäker och balansen så labil, att det finns stora risker för att man kan råka ut för en ny världsbrand.

Vi kan t. ex. bara tänka oss en sådan sak som att det förtryckta folket låt oss säga i Östtyskland inte i längden står ut med förtrycket. Vi har inte lov att på deras bekostnad göra anspråk på att få leva i lugn och ro. Samtidigt är dock jämvikten så osäker, att varje förändring som rubbar den kan ge en stormakt anledning att tillgripa åtgärder som för fram till ett nytt världskrig.

I själva verket är det t. o. m. så, att ett s. k. småkrig av den typ som har varit aktuell nu ett par gånger i Främre Orienten medför en risk för utvidgning, så att man i vissa ögonblick inte vet, om inte ett tredje världskrig ånyo kan vara förestående. Vi kan alltså inte vara alltför optimistiska. Vi kan inte räkna med att den internationella situationen är sådan, att vi kan undvara ett verkligt, kraftfullt svenskt försvar.

Dessutom ställer vår alliansfria utrikespolitik alldeles särskilda krav — det har för övrigt departementschefen flera gånger framhävt i propositionen. Bland annat har han pekat på att andra länder såsom Danmark och Norge får en hel del av sin materiel utifrån. Det får inte vi. Vi som skall föra en alliansfri politik måste själva betala varje öre av vad vårt försvar kostar.

Den alliansfria utrikespolitiken, vilken vi såsom herr Hjalmarson på förmiddagen i dag framhöll alla är ense om, kan inte upprätthållas annat än med en tillräcklig militär styrka. Om försvaret försvagas alltför mycket, kan vi bli tvungna att ställa oss under någon an-

Försvarets utformning på längre sikt

nans paraply, och det kan hända att vi inte längre kan föra en självständig och alliansfri politik. Den utrikespolitiska enigheten och den försvarspolitiska enigheten är därför mycket nära sammanknutna under de förhållanden, i vilka vi för närvarande lever.

Mot bakgrunden av detta skall man också se de stora utgifterna för försvaret. De är stora. Om man gör en jämförelse mellan de siffror som diskuterades 1936 och de siffror som diskuteras i dag, finner man, även om man tar hänsyn till penningvärdets förändringar, att vi nu rör oss med belopp av en helt annan storleksordning än tidigare. Det beror delvis på de omständigheter jag nu har talat om, men det beror också på att själva försvarskrafterna har blivit alltmera tekniskt betonade, mer mekaniserade och därmed också dyrare, samtidigt som den mänskliga insatsens betydelse alltjämt står kvar.

Under sådana förhållanden spelar de stora utgifterna för materieländamål en mycket större roll än tidigare, och under sådana förhållanden spelar också planläggning på lång sikt en mycket större roll än tidigare. Jag vill peka på en siffra som departementschefen anför. Han talar om att man räknar med att det i genomsnitt tar sju år från den tidpunkt då materiel har beställts till den tidpunkt då man kan ta den i bruk. Det är ett mycket långt tidsintervall, och det betyder att man måste träffa sina avgöranden sju år i förväg och därefter är bunden vid dessa avgöranden.

Det sägs ibland i försvarsdebatten, att de belopp som här anges inte kan vara bindande för framtiden och att man får göra en nedskärning om det statsfinansiella läget försämras. Vi måste ha klart för oss vad något sådant skulle innebära. Det innebär antingen att man inte kan betala räkningen för det man har beställt sju år tidigare och skall erlagga likvid för i dag eller också att man inte kan skaffa sig just de allra modernaste sakerna, varigenom försva-

rets kvalitet sjunker i högre grad än som svarar mot den kvantitativa nedskärningen, uttryckt i pengar.

Den tanke som har framförts av både försvarsberedningen, departementschefen och utskottet, att försvarets huvudtitel nu måste få kompensation för de fortgående kostnadsökningarna, är därför av grundläggande betydelse. Vi kan över huvud taget inte genomföra en försvarslösning, om vi inte accepterar den. På vilken nivå vi än sätter försvarskostnaderna måste vi alltid räkna med att en sådan kompensation skall utgå, om vi skall kunna genomföra det som vi har tänkt oss. Detta har hittills inte skett. Vi har varit i det läget, som kammarerna vet, att vi ibland inte har kunnat betala våra räkningar och att försvarets kvalitet ibland har sjunkit mycket mera än beloppen, just därför att man inte har givit någon kompensation för kostnadsökningarna. Det har alltså betytt att utgifter, som man verkställt tidigare, i viss utsträckning kommit att bli bortkastade, därför att man inte haft råd att fullfölja arbetet enligt de ursprungliga planerna.

Samtidigt är det emellertid klart, att största möjliga rörlighet är önskvärd. Tekniken utvecklar sig oerhört snabbt, och det är angeläget att man inte binder sig mera än som är absolut nödvändigt, så att man inte hindras att anpassa sig efter de tekniska förändringar som inträder. Låt mig bara peka på en enda sak, nämligen robotvapens utveckling. Den kan medföra att hela det nuvarande flygvapnet så småningom kan komma att framstå som omodernt, därför att man där rör sig med obemannade i stället för med bemannade luftfarkoster.

Jag skall i det sammanhanget ta upp frågan om kärnvapnen, som ju är ett av grundproblemen för den framtida utvecklingen av försvaret. Departementschefen understryker vilken roll kärnvapnen numera spelar, internationellt sett, i den moderna krigstekniken. Vilka

är konsekvenserna för Sverige av den förändringen? Inom högerpartiet har vi där en bestämd ståndpunkt i princip. Kärnvapnen är ett ohyggligt stridsmedel. Deras användning i ett storkrig kan under vissa omständigheter komma att få verkligt förödande konsekvenser för mänsklighetens utveckling. Detta behöver kanske inte ske. Det beror på vilka begränsningar, vilken självbehärskning som kan komma i fråga. Men det är utomordentligt angeläget att man genom internationell samverkan försöker få bort kärnvapnen. Denna internationella samverkan gäller inte enbart frågan om användning av kärnvapen utan den måste också onödiggöra användning av kärnvapen och därför sträcka sig till hela frågan om avrustning. En sådan uppgörelse är i hög grad önskvärd, och Sverige bör om möjligt medverka till en sådan.

Det beror emellertid, herr talman, självfallet inte annat än i utomordentligt liten grad på oss, om detta kommer att lyckas eller inte. Det är andra som träffar de avgörandena, och vi måste realistiskt dra konsekvenserna av det läge, i vilket vi befinner oss och där faktiskt möjligheten att kärnvapen kommer att användas i kommande storkrig ligger utomordentligt nära. Vissa av de konsekvenserna ligger utanför ramen för de frågor, som vi i dag diskuterar. De ligger på civillförsvarets område. Det är hela frågan om utrymningsplanläggning och vad därmed sammanhänger. I den frågan tror jag inte att det finns några motsättningar. Men frågorna är oerhört svårlösta och kommer naturligtvis att ställa mycket stora krav på svenska folkets disciplin, om vi kommer i det läge att vi skall genomföra en sådan utrymning till försvar mot kärnvapenansfall.

I övrigt kan man dock inte komma ifrån, att kärnvapnens ställning och betydelse måste ses från samma synpunkt som försvarsfrågan över huvud taget. Vi vill upprätthålla ett starkt för-

Försvarets utformning på längre sikt

svar, och vi har då inte möjlighet att ensidigt avsäga oss bruket av stridsmedel, som en angripare kan förväntas använda för att betvinga oss. Den slutsatsen har nyligen också dragits av en annan neutral småstat, Schweiz, och där har man såvitt jag kan förstå dragit slutsatsen under mycket hög grad av politisk enighet. I Sverige har vi för närvarande inte den enigheten. Här råder delade meningar. Dessutom är det så, att av tekniska skäl är atomvapenfrågan inte omedelbart aktuell för vårt land just för närvarande.

Vi har därför, samtidigt som vi vidhåller vår uppfattning i denna fråga, gått med på att avgörandet skall skjutas på framtiden. Vi har inget intresse av att driva fram en känslobetonad debatt i denna fråga, innan det är nödvändigt. Ett sakligt meningsutbyte, som äger rum under andra omständigheter än under trycket av att man måste besluta i morgon och som är utan partipolitisk innebörd, kan kanske föra oss ett steg närmare den enighet, som är mycket önskvärd i en fråga av denna typ, även om den kanske inte alltid kan uppnås. Jag vill understryka vad herr Ståhl sade i samma fråga — jag tror att han har rätt däri — att det finns inget skäl att driva fram en sådan debatt just nu. Vi har alla skäl att som försvarsberedningen, Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit uppskjuta avgörandet av denna fråga till ett senare tillfälle.

I en motion av fru Thorsson och många medmotionärer sägs, att det skall vara fråga om »ett uppskov i alla avseenden». Uttrycket är en smula dunkelt, men ett ganska långt stycke kan jag gå med på detta. Vi bör i dag inte göra någonting, som kan binda statsmakterna i denna fråga. Det innebär, att man inte skall göra någonting och inte tillåta att någonting göres, som ställer statsmakterna inför ett fullbordat faktum och tvingar dem att träffa ett positivt avgörande. Men det innebär

Försvarets utformning på längre sikt

självfallet också, att ingenting skall underlåtas som kan göra det möjligt för statsmakterna att träffa ett positivt avgörande, om detta skulle vara det beslut som man kommer till. Ett uppskov i alla avseenden betyder, att frågan hålls fullständigt öppen och att man skall ha lika stora möjligheter att träffa ett avgörande i den ena riktningen som i den andra riktningen när den dagen kommer. Jag tror att det finns stora möjligheter för att göra detta. Det finns exempelvis på forskningens område stora möjligheter att bedriva en forskning, som å ena sidan kan vara nyttig, om vi skulle bestämma oss för att skaffa atomvapen, men å andra sidan inte binder oss, om beslutet blir att vi inte skall ha atomvapen. Det är den tanken, som ligger bakom både departementschefens och utskottets yttranden i denna fråga så som jag har förstått dem.

Det är klart att försvarsfrågans lösning, som vi nu skall besluta om, måste innebära en kompromiss. Det gör ju lösningar också på andra områden. Såväl försvarsberedningen som departementschefen — och herr Thapper här i kammaren — har ju också hävdat, att det föreliggande förslaget i viss mån innebär en nedskärning av vårt hittillsvarande försvar. Det är mycket viktigt att ha fått fastställt, att det trots kostnadsökningarna ändå är fråga om nedskärning. Samtidigt har man dock eftersträvat en kvalitetsförbättring och en modernisering. Vi skall med andra ord skaffa oss ett litet men effektivt försvar.

Ur högerpartiets synpunkt hade det emellertid varit önskvärt, om vi hade kunnat gå ett steg längre. Lösningen är inte på alla punkter idealisk, och vi tror att man skulle ha kunnat gå med på ett ännu starkare försvar än det föreslagna. De uppgifter departementschefen därvid lämnat om förhållandet till nationalprodukten är i det sammanhanget intressanta. Han säger »Försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukt, skatter och statsutgifter har därför icke

oväsentligt sjunkit.» Vi menar att denna andel kanske inte hade behövt sjunka på sätt som skett. Politiken är emellertid det möjligas konst, och det är meningslöst att föra demonstrationspolitik i en fråga av så stor betydelse som denna. Vi kan därför gärna erkänna, att det har gjorts mycket stora och väsentliga eftergifter och att det har visats en mycket påtaglig vilja till samförstånd från den andra sidan. Vi är också beredda att i det hänseendet dra vårt strå till stacken.

Det har i försvarsdebatten talats ganska mycket om att vi här bara har en partiledaruppgörelse, och att viktiga grupper har ställts utanför. Försvarsberedningen har emellertid arbetat under ganska lång tid, och den har innefattat en ganska fyllig representation för de politiska riktningarna. När en uppgörelse i sista omgången träffades mellan partiledarna, hade den väl närmast karaktären av en sådan kontakt, som alltid måste skapas i det avgörande skedet av en utredning. Ingenting har hemlighållits, ingenting har bundits och ingenting har man smusslat med i denna fråga. Den träffade uppgörelsen är enligt vårt sätt att se bindande. Den kan man inte ändra på åt något håll utan att riva upp själva grunden för enigheten.

Men utskottet har funnit en punkt, där man har ansett sig kunna gå ifrån förslaget, nämligen när det gällt benämningen på den fond, som skall skapas efter försäljningen av pansarskeppet Sverige. Utskottet har beslutat, att den fonden inte får heta »Pansarskeppet Sveriges minnesfond», utan den skall kallas »Flottans ungdomsfond». Herr Skoglund i Doverstorp och jag har avgivit en blank reservation på den punkten. Vi tycker att ändringen är småsint kläffingrighet, men jag försäkrar att det inte betyder att försvarsuppgörelsen är bruten därför att man gjort den omotiverade ändringen. Utskottsmajoriteten har troligen bara känt en oemotståndlig

längtan att på någon punkt avvika från propositionen, och så har den ändringen kommit till.

Den träffade uppgörelsen omfattar emellertid inte bara kostnadsramen utan också avvägningen inom denna kostnadsram. Även i tidigare försvarsdebatter har avvägningen mellan försvarsgrenarna spelat en mycket stor roll, men särskilt nu när försvaret har blivit så oerhört tekniskt komplicerat har denna avvägning blivit nästan omöjlig att göra för en lekman. I första hand måste avvägningen göras av de militära myndigheterna själva, och jag vill uttala den förhoppningen, att diskussionen härom militärerna emellan skall fortgå på sådant sätt och i sådan riktning, att man så småningom når fram till både större enighet och större entydighet vid bedömningen av avvägningsfrågorna.

Striden om denna avvägning hänförs sig till den s. k. motsättningen mellan försvarsgrenarna. Jag undrar emellertid om man inte på längre sikt kan säga, att själva begreppet försvarsgrenar har förlorat huvuddelen av sin praktiska betydelse. Om man t. ex. ser på robotvapnen, så är det inte lätt att säga att sådana vapen ombord på ett fartyg hör till en försvarsgren, samma vapen på land däremot hör till en annan försvarsgren och robotvapen som användes i flygplan tillhör en tredje försvarsgren. Man har ju ändå i ganska hög grad gemensamma drag i robotvapnens användning. Teknikens utveckling löser till stor del upp skillnaden mellan försvarsgrenarna. Det är mycket glädjande att departementschefen i sitt yttrande gång på gång i stället för ordet försvarsgren använder begreppet försvarsfunktion. Han rör sig med uttrycket olika försvarsfunktioner — och de är betydligt fler än tre.

Personligen — och jag talar här utslutande för mig själv — skulle jag gärna ha sett att fartygs- och kustbase-erade stridskrafter hade fått ett något

Försvarets utformning på längre sikt

större utrymme, men jag kan inte säga att jag som lekman skulle ha kunnat påvisa vilken minskning som man inom ramen för den hårda rationaliseringen på alla områden skulle ha behövt göra härför. Och politiskt är det som vi vet ogörligt att vidga den totala ramen.

Som tidigare framhållits har utskottet dock på sätt och vis gått ifrån propositionen på en punkt, nämligen när det gäller förbandsindragningarna. Hela den frågan har skjutits upp, därför att man inte har haft tillräckligt med tid. Det bör dock understrykas, att vi inte kommer ifrån de obehagliga avgöranden som förbandsindragningarna innebär. Det är kanske bra att vi får hämta krafter under sommaren, innan vi ger oss in på dessa obehagliga saker, men vi kommer inte ifrån, att vissa orter och bygder måste underkasta sig de konsekvenser, som minskningarna i den totala organisationen innebär.

Till slut bara ett par ord om ytterligare en punkt, nämligen om försvarets ledning. Vad jag nyss sagt om försvarsgrenarna och försvarsfunktionerna innebär väl också, att själva ledningen av försvarsmakten efter hand måste få en annan karaktär än den hittills haft. Det finns ett växande behov av samordning i både tekniskt och operativt hänseende, och det gäller inte bara det militära försvaret utan också totalförsvaret. Man kommer självfallet inte inom överskådlig framtid därhän, att man har en militär ledning för totalförsvaret — det är kanske inte ens önskvärt att få det — men frågan om det militära försvarets högsta ledning och frågan om en samordning inom det totala försvarets högsta ledning måste båda lösas inom den närmaste tiden. Utskottet har här ytterligare understrukit vad departementschefen sagt på denna punkt, och jag kanske får tillägga att detta är ett område där också riksdagen kan ha särskild anledning att göra sin mening gällande.

Herr talman! Med stöd av vad jag här

Försvarets utformning på längre sikt

anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess utlåtande nr B 53.

Vidare anförde:

Herr SVENSSON i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Även om jag inte tillhör statsutskottets första avdelning må det dock tillåtas mig att här anföra några allmänna synpunkter på den fråga vi nu har att behandla.

Försvarsberedningen har fastslagit, att vårt utrikes- och militärpolitiska läge alltjämt nödvändiggör ett starkt försvar, och detta understrykes ytterligare av det dramatiska händelseförlopp, som under den allra senaste tiden utspelats och alltjämt utspelas. Det är det starkast tänkbara argumentet i nuläget för bibehållandet och vidmakthållandet av ett effektivt försvar i vårt land. Vi för en alliansfri utrikespolitik, och några intressemötsättningar av allvarlig natur finns inte mellan vårt land och något annat land. Detta utgör likväl inte någon garanti för att vi får leva i fred om en ny allmän världskonflikt skulle utbryta. När en stormakt ser sina livsintressen hotade kan hänsynen till ett litet och fredligt folk få vika för tillgodoseendet av dessa intressen. Den enda chansen för ett land som vårt att undgå indragning i en militär konflikt är att landet håller en så pass stark försvarsmakt, att en presumtiv angripande tvekar att betala det pris som ett anfall mot landet skulle kosta.

Vi hoppas alla, att mänskligheten skall besparas den katastrof som ett tredje världskrig skulle utgöra. Det skulle emellertid vara oralistiskt och farligt att inrätta sig som om en ny världsbrand under alla förhållanden skulle kunna elimineras. Världen är fylld av politiskt sprängstoff, och det behövs inte någon alltför stor gnista för att en explosion skall ske. De olösta världspolitiska problem, som utgör ett

ständigt hot mot freden, är bekanta för oss alla. Det är onödigt att ingå härpå. Låt mig endast nämna frågan om Tysklands återförening, frågan om den fortsatta avvecklingen av kolonialväldena, den arabiska nationalismen och över huvud taget de nationalistiska strömningarna och aspirationerna hos Asiens och Afrikas folk.

Mot bakgrunden av detta farofyllda världspolitiska läge ter sig enigheten om vårt försvars framtida utformning mer nödvändig än någonsin. Vi kan också med tillfredsställelse konstatera, att försvarsfrågans behandling gått i enighetens och samarbetets tecken. Från meningsbrytningar i vissa detaljfrågor kan bortses i sammanhanget, eftersom de inte rubbar något väsentligt i denna bild av samverkan och enighet. Såväl inom försvarsberedningen som vid partiledarkonferenserna och i statsutskottets föreliggande betänkande understrykes ytterligare denna enighet om en så stark försvarsmakt som möjligt. Partipolitiska säraktioner har lyst med sin frånvaro, vilket måste betecknas som en betydande tillgång i det skärpta internationella läge som inträtt.

Den lösning av försvarsfrågan, som nu på grundval av regeringens proposition presenteras av statsutskottet, kan karakteriseras som ett principprogram med allmänna riktlinjer för försvarets utformning under de närmast framföriggande åren. En ram för försvarsplaneringen har dragits upp, och innehållet får utformas undan för undan med hänsyn till de krav, som det utrikespolitiska lägets skiftningar samt den tekniska och ekonomiska utvecklingen ställer. Någon upprustning av vår försvarsmakt innebär förslaget inte. Tvärtom kommer såväl fredsorganisationen som krigsorganisationen att krympas.

Med tanke på de ovissa och spända relationerna mellan stormaktsblocken och andra omständigheter, som utgör ett latent hot mot världsfreden, skulle

denna krympning av försvarets kvantitativa sida kunna inge bekymmer. Frågan kan emellertid inte betraktas enbart ur denna synvinkel. Man tvingas också att ta hänsyn till såväl vårt lands ekonomiska resurser som de personella resurser man ställer i försvarets tjänst. Genom den fantastiskt snabba utvecklingen på det tekniska området har materielen för försvaret — såväl vapen som annan materiel — blivit så komplicerad och så dyrbar, att det överstiger våra ekonomiska möjligheter att helt upprätthålla en så kvantitativt omfattande organisation som vi hittills haft. På grund av kostnadsstegringarna har det ju inte heller varit möjligt att i realiteten upprätthålla denna försvarsordning. Den har undan för undan urholkats.

Det moderna kriget är totalt, och därav följer också att försvaret måste bli totalt. Det kan inte längre omfatta endast den rent militära apparaten, utan hela näringslivet och våra kommunikationer måste i händelse av krig omställas, så att de gemensamt med den militära apparaten bildar en enhetlig organisation. Den personal, som kan avdelas för det rent militära försvaret, måste begränsas för att verksamheten bakom fronterna skall kunna ge det militära försvaret dess ryggrad och styrka. Kraven på utbildning för att kunna sköta och handha den komplicerade materielen måste också ställas mycket högt.

Vid beredningen av försvarsfrågan har man också tagit hänsyn till dessa faktorer. Den kvantitativa begränsningen av försvarsorganisationen har man så långt det varit möjligt sökt ersätta med en kvalitativ förstärkning. Man har försökt avväga försvarskostnaderna mot andra kostnader för statlig verksamhet, så att en rimlig balans i fredstid uppstår mellan anslagen till militära och civila ändamål. Vidare har man sökt utforma riktlinjerna för såväl fred- som krigsorganisationen för försvaret så, att

Försvarets utformning på längre sikt
största möjliga effektivitet kan utvinnas av försvaret i dess helhet.

Fredsorganisationens ändamål är ju att utbilda personal för tjänstgöring i krigstid, och dess utformning måste därför ske med hänsyn till detta ändamål. Ett fredsförband är i och för sig inte något självändamål, och därför måste fredsorganisationen ordnas rationellt, så att man med begränsade kostnader kan få bästa möjliga utbildningsresultat.

För en rationalisering av fredsorganisationen krävs nedläggning av vissa förband och sammanslagning av andra. För den personal, som är fast anställd vid förbanden, och för de orter, dit de är förlagda, kan känsliga problem av både personlig och ekonomisk natur uppstå. De i propositionen föreslagna omorganisationerna av fredsförbanden har uppskjutits för behandling vid höstens riksdag. Jag vill uttrycka den förhoppningen, att dessa frågor under tiden grundligt förberedes, så att de med rationaliseringen förknippade olägenheterna i största möjliga utsträckning mildras.

Beträffande avvägningen av anslagen mellan de olika försvarsgrenarna — armén, marinen och flyget — har det rått delade meningar. Denna fråga är naturligtvis mycket svår att bedöma, och för den som inte är militär fackman är det inte lätt att bilda sig en uppfattning om vilken avvägning som ur olika synpunkter är den lämpligaste.

Marinen har för nästa budgetår erhållit endast 420 miljoner kronor, medan armén får 989 miljoner och flygvapnet 1 102 miljoner kronor. Härtill kommer närmare ett par hundra miljoner kronor för gemensamma ändamål. Samma proportioner är avsedda att tillämpas även för kommande budgetår. Marinen får således vida mindre summor att röra sig med än de övriga vapenslagen, vilket naturligtvis för med sig en mycket stark begränsning av flottans fartygsbestånd och

Försvarets utformning på längre sikt

övrig materiel. Att såväl flygvapnet som armén måste vara relativt starkare än flottan är det väl ingen som vill ifrågasätta, men man måste dock ställa sig betänksam till den nedvärdering av flottans uppgifter i krig, som förslaget till försvarsreform innebär. Vårt land har mycket långa kuststräckor, och man kan ifrågasätta om flyget verkligen kan ersätta flottans bevaknings-, patrullerings- och konvojtjänst i den utsträckning som avses i förslaget. Jag vill i varje fall anmäla min tveksamhet i detta avseende.

Riktigheten av förslaget om avbeställning av de båda jagarna Lappland och Värmland kan också starkt ifrågasättas, icke endast därför att beslutet om deras byggande fattades så sent som 1956 och av experterna då ansågs som riktigt under så lång tid som kunde överblickas, utan också därför att denna bedömning inte heller senare bestritts. Skälet för avbeställningen är i stället de starkt nedskurna anslagen. Man tillåter emellertid genom dessa avbeställningar att de cirka 50 miljoner kronor som redan nedlagts på båtarna går till spillo. I reservation 1 a) framhålls med rätta: »Utvecklingen går visserligen hastigt på det militärtekniska området men det förefaller ändå egendomligt, att krigsfartyg, som år 1956 betraktades som oundgängligen nödvändiga för vårt försvar, redan år 1957 kunna föreslås obehövliga. Det bör väl ändå vara så, att dessa båda moderna jagare, om de få ingå i vår marin, innebära en väsentlig förstärkning av vårt kustförsvar och handelsskydd.»

Nu är det säkert många som hyser den meningen — det var den föregående talaren också inne på — att försvarsgrenstänkandet är föråldrat och att hela försvarsmakten organisatoriskt bör betraktas som en enhet och bör ställas under en mera enhetlig högsta ledning än som nu är fallet. Dessa problem skall vi emellertid inte ta ställning till i dag, eftersom frågan om försvarets högsta ledning befinner sig under utredning.

Men frågan är likväl av utomordentlig vikt, och då ett krig i våra dagar ställer stora anspråk på högsta försvarsledningen måste en samordning te sig ofrånkomlig.

Ännu en betydelsefull del av det samlade försvaret är civilförsvaret, som organisatoriskt inte räknas till det militära försvaret utan har förlagts under inrikesdepartementet. Detta är en organisationsform som bör upphöra, då det är angeläget att försvaret bildar en enhet. För att civilförsvaret skall kunna fylla sin uppgift krävs också med all säkerhet, att utbildad personal med lämplig materiel bildar stommen i det samma. Den hittillsvarande organisationen för det allmänna civilförsvaret, som bygger på kvinnornas, pojkmans och de överåriga människans insatser, håller inte vid en krigisk förveckling.

Jag vill slutligen understryka, att utskottet anslutit sig till propositionen om anskaffande av modern krigsmateriel och kraftig upprustning av försvarets forskningsanstalt. Vi måste följa med i den vapentekniska utvecklingen så långt våra ekonomiska och personella resurser medger, ty vi får inte tvingas att strida med omoderna vapen mot en väl utrustad fiendemakt. Den som inte accepterar detta tar på sig ett tungt ansvar, eftersom soldaterna skulle tvingas att kämpa med vapen som vore utan effekt mot tekniskt bättre rustade trupper.

Häri instämde herr *Rubbestad* (cp).

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Efter de kompletteringar som nu gjorts till utskottets utlåtande av dess ledamöter får åhöraren en känsla av att partiernas talesmän har ansett innehålllet så magert, att man måst komplettera det med känslomässiga vittnesbörd.

Försvarsfrågans utformning på längre sikt är en mycket allvarlig fråga för land och folk. Tyvärr synes huvud-

delen av vår militärledning — liksom även de politiker vi hört här i dag — trots detta leva kvar i den underliga föreställningen, att ett modernt försvar är parader, mannekänguppvisningar och en sysselsättningsorganisation. Politikerna synes främst tro att försvarsintresset ligger i antalet miljarder och en oformlig organisation i stället för i effektivitet och funktionskraft.

Herr Heckscher poängterade, att uppgörelsen mellan partiledarna träffats i enighet och att det enda man kunde tänka sig att ändra vore ett kommatecken eller ett namn, men ingenting därutöver kunde man göra. Ja, med en fri omskrivning av Parkinsons lag skulle man väl kunna säga, att när de sex inom partiledarkretsen fattat sina beslut, återstår föga för den nominella riksdagen eller vederbörande utskott att uträtta och att som följd därav upphör allt motstånd mot partiledarnas utvidgade befogenheter. Att utskottet och riksdagen behandlar försvarsfrågan betyder inte att mer tid går till spillo, eftersom hela behandlingen inom dessa instanser ändå är ren tidspillan.

Jag vill protestera emot att försvarsfrågan skall avgöras inom en inre cirkel, ty om vi skall tala om folk och försvar är det nödvändigt att riksdagen såväl som hela svenska folket får vara med om att bestämma försvarsprogrammet. Herr Ståhl spelade mycket på känsloträngarna. Såvitt jag kunde förstå låg det ingen som helst prövning av sakfrågan till grund för hans anförande. Vårt försvar kan inte byggas på känslor, det måste ha en reell bakgrund.

Jag vill bara konstatera, att vårt främsta försvar ligger i en åt alla håll konsekvent och realistisk neutralitetspolitik. Tyvärr finns en del ledande politiker, som i denna viktiga fråga inte förstår sitt ansvar gentemot Sverige utan som av taktiska och andra skäl genom lättsinniga talesätt urholkar omvärldens förtroende för denna

Försvarets utformning på längre sikt

hos den överväldigande delen av vårt folk grundmurade neutralitetsvilja. Dagens debatt har visat, att det är många frågetecken man kan sätta för de borgerligas neutralitetsvilja.

Jag tror vidare, att det är nödvändigt att vårt försvar anpassas efter vår begränsade folkmängd och vår industri. Samtidigt skall man komma ihåg att reformpolitiken är det kitt, som binder land och folk samman och tar sig uttryck i en positiv försvarsvilja. Hänsynen till dessa faktorer tvingar oss att planera en försvarsorganisation, som måste begränsas till omfånget men som skall vara så effektiv och funktionsduglig som möjligt.

Jag tror att svagheten hos alla våra försvarsplaner hittills främst legat däri, att vi stirrat oss blinda på kvantiteten i pengar och organisation. Detta har ständigt fört till att försvarets kostym blivit för stor. Vi måste göra klart för oss, att krig är omänsklig råhet och bryter alla gränser för förnuft, hänsyn och omdöme. Krig har aldrig varit och kan aldrig bli vare sig romantik eller hjältedåd. Här gäller det inte att försöka leva kvar i en gammal romantisk föreställningsvärld, utan det gäller att realistiskt bygga upp ett neutralitetsförsvar som håller, om olyckan skulle drabba vårt land.

I fred såväl som i krig kan en dålig planering och brist på hänsynstagande till de olika faktorerna leda till katastrof ekonomiskt och befolkningsmässigt. Låt mig bara konstatera som bakgrund, att första världskriget kostade cirka 10 miljoner i döda, andra världskriget cirka 55 miljoner döda. En generallöjtnant sade inför ett utskott i Amerika, att 110 bomber över USA skulle medföra att 70 miljoner människor dödades eller lemlästades.

Vi skall också komma ihåg, att Bikinibomben var 600 gånger kraftigare än Hiroshimabomben. Trestegsbomben U är 10 000 gånger kraftigare och den s. k. C-bomben, innehållande isotopen

Försvarets utformning på längre sikt

Kobolt 60, anses ensam kunna förinta hela mänskligheten, och den uppges kosta cirka 1 miljard.

Med robotvapnen kan man nu enligt uppgift nå vilken punkt som helst på jordklotet, och avståndet spelar ingen roll. En robot har den egenheten att den bryr sig varken om nationsgränser, luftvärn, flygplan, högtidliga talesätt e. d. Den tekniska utvecklingen har inneburit, att vid ett stormaktskrig kan Sovjet tvinga Amerika på knä utan att behöva landsätta en enda man på den amerikanska kontinenten, eller vice versa.

Någon har sagt att eftersom atom-åldern, med dess fruktansvärda atomvapen, är vetenskapens, matematikens och elektronhjärnornas tidsålder, är den också intellektets tidsålder. Om detta vore riktigt, ärade kammarledamöter, skulle det väl inte vara så, att freden behövede bygga på att stormakterna inför ett krigshot i ren rädsla för varandra skulle avstå från krigshandlingar, därför att de vet att båda parter har oerhörda stridsmedel till lands, till sjöss och i luften. Vi vet även att dessa stridsmedel kan utlösas på grund av en olyckshändelse med en radarskärm. Att de H-bombbärande flygplanen ständigt måste hållas i luften för att man inte skall riskera att de blir oskadliggjorda på marken vid ett överraskande anfall, visar även den oerhörda roll tidsfaktorn spelar, när man måste räkna i sekunder och minuter.

Oavsett om det gäller en stor eller liten nation är det nu på tiden att uppmärksamma, såsom någon sagt, att tapperhet är en soldatdygd, som raketkriget klarar sig utan — viktigare än tapperhet är det tekniska kunnandet. Både det interkontinentala raketkriget och den s. k. konventionella krigföringen är elektronhjärnornas krig. Överallt tvingas man till operationsanalyser. Den som räknar rätt har den teoretiska utsikten att vinna, och detta har inget som helst samband med arm- och benföring-

ar vid parader för riksdagsmän och andra. De ryska sputnikarna är resultatet av att man funnit lösningen på en invecklad räkneuppgift med många obekanta.

Det är alltså angeläget att konstatera, att atom- och raketvapnen är realiter. Jag vill också påpeka, att på grund av den ökade hastigheten hos bombplanen måste man numera följa dessa plan med jaktflyg, som dirigeras genom radar från marken. Markpersonalen följer bomplanen och ser även till att avskjutningen sker automatiskt utan pilotens medverkan — dennes enda uppgift är att ta ned planet.

Jag vill också erinra om att skall vi hygga upp ett atomförsvar, får vi räkna med att ett enda verktyg kan kosta över en halv miljard kronor.

Med anledning av allt detta skriver en amerikansk journalist, att endast Sovjet och USA i fortsättningen har de finansiella, vetenskapliga och tekniska förutsättningarna för ett allsidigt uppbyggt försvar. Men även för dessa stater blir frågan snart ett finansiellt problem till följd inte bara av att materielen är så dyrbar att framställa utan även därför att den har så kort livslängd. Vi bör därför ha klart för oss att militären och vetenskapen har gjort krig så farligt för alla parter och så ekonomiskt kostsamt, att man tvingas att välja mellan mänsklig förintelse eller fred. Tyvärr förefaller det som om de i Sverige arbetande experterna inte har beaktat denna utveckling. Jag kan nog utan att överdriva konstatera, att om vi skall kunna bygga upp ett funktionsdugligt försvar, måste vi ta hänsyn till den tekniska utvecklingen.

Vi inbjuds i dag att fatta beslut om att anslå en klumpsumma på 2,7 miljarder kronor till det militära försvaret och att sedan höja den summan med 2,5 procent om året, vartill kommer ökade lönekostnader och prisstegringar. Det är ungefär som att säga att nu anslår vi en summa pengar och nu

får ni försöka göra av med dem. Man borde väl gå den motsatta vägen. Jag vill erinra om att vi i dagens penningvärde 1925 gav ut 224 miljoner kronor till försvaret, 1936 370 miljoner kronor, 1947 1 613 miljoner kronor, och 1958 säger vi, att vi stannar vid 2 700 miljoner kronor. På kortare tid än fem år skall vi ha militäranslag på över 3 miljarder kronor, om nu beräkningarna håller.

Detta är emellertid inte hela kostnaden för vårt totala försvar. Vi bör lägga till kostnaderna för civilförsvaret, för industriförsvaret och för olika slag av subventioner och anslag till beredskap under andra huvudtitlar. Förslaget att bygga ut civilförsvaret bygger på Parkinsons lag, att man nu skall försöka ordna det så, att sju människor skall göra det som en har gjort förut och att dessa sju skall få mera att göra än vad den ende har gjort förut. Förvarsministern bör nog se till, att vi inte skapar ett civilförsvar, som både blir funktionsodugligt och ekonomiskt omöjligt för vårt land. Kostnaderna för vårt försvar utöver det militära försvaret går väl på ungefär 1 miljard kronor. Det innebär — det borde väl högern uppmärksamma — att cirka hälften eller kanske bortåt två tredjedelar av kronoskatten går åt till försvaret.

Jag vill säga, att det är angeläget för oss, som skall vara med och betala detta, att dessa pengar förbrukas på ett förnuftigt sätt, om man nu kan ta ordet förnuft i sin mun i fråga om försvar. De bör också användas på ett fredsbevarande sätt.

Förvarsberedningen, förvarsministern och nu också utskottet är eniga om att man i föreliggande förslag har dragit upp de allmänna riktlinjerna för krigsmaktens fortsatta utveckling. »Riktlinjerna skapar en fast grundval för planering på lång sikt inom krigsmakten», säger departementschefen. Jag tillåter mig att säga, att det enda vissa i allt det som här läggs fram är väl att varje grundval där saknas för riktlinjer till

Försvarets utformning på längre sikt

krigsmaktens framtida utformning. Jag skall ta några exempel.

Man tar inte ställning till frågan om vårt militära försvar skall beväpnas med kärnvapen eller inte. Det är en mycket viktig fråga. Man må vara hur oenig som helst vad angår spörsmålet om Sveriges försvar skall beväpnas med kärnvapen. Men både inom regering, riksdag och militärledning borde man dock kunna vara enig om att det är omöjligt att »dra upp de allmänna riktlinjerna för krigsmaktens fortsatta utveckling» utan att man först fattar beslut om huruvida denna krigsmakt skall beväpnas med kärnvapen eller inte. Av både organisatoriska och ekonomiska skäl är det en omöjlighet.

Personligen har jag den uppfattningen att kärnvapen icke i fråga om inhumanitet när det gäller att döda människor är något värre än konventionella vapen. Men det ohyggliga arv det lämnar till ungdomen, till framtiden i flera släktled, är av den arten, att varje förnuftig människa måste fråga sig: Kan det vara någon rim och reson i att vi skulle bygga upp ett kärnvapen för vårt vidkommande?

Marinen har berörts här och vi har fått höra en del vittnesbörd även om den. Jag har i min motion sökt visa hur frågan om marinen under de senaste 50 åren olöst flutit vidare på provisorier, kompromisser och totalt föråldrad, ofta från början misslyckad krigsmateriel. Nu inbjuds vi på nytt att anslå många hundra miljoner till en flotta, som ingen vet hur den skall se ut, enbart på löftet om en kommande okänd flottplan. I det sammanhanget inbjuds vi också att resa ett monument över det sista stora försöket att med utomparlamentariska medel sätta landets lagliga styrelse ur spel, pansarbåtsinsamlingen, bondetåget och borggårdskuppen. Något ljushuvud inom marinledningen hittade på att minnet av pansarbåtsinsamlingen borde hugfästas genom en donation till föreningen Sveriges flottas ma-

Försvarets utformning på längre sikt

ritima ungdomsstiftelse. När nu pansarbåten Sverige lyckligtvis skrotas ned lagom till 45-årsjubileet av borggårdskuppen borde inkomsterna av skrotförsäljningen anslås till en fond under marinförvaltningen för ändamål, som innebär maritim fostran av ungdomen. Det måste sägas att det nog är litet underligt att försvarsministern myntar en medalj »Med F-båten för fosterlandet» nu år 1958. Jag vill också säga ifrån, att jag kan förstå att herr Heckscher var känslig på detta område, ty den nye oppositionsledaren herr Hjalmarson anser väl att pansarbåtsinsamlingen med bondetåg och borggårdskupp skulle vara ett lämpligt monument att resa å det svenska försvaret. Men jag förstår inte hur andre oppositionsledaren herr Ohlin, som säger sig vara arvtagare till Karl Staaff och den svenska liberalismen, kan vara med i dansen kring pansarbåtsinsamlingen och nu vill vara med om att stryka ett streck över allt som skedde i samband med F-båten m. m. på Staaffs tid. Det är väl i alla fall att ta farväl av liberalismen på ett hårt sätt.

Herr Hedlund representerar ju numera centerpartiet, men nog skulle det vara intressant att få höra vad han tänker om teaterbönderna kring bondetåget och hur han för övrigt ser på denna underliga företeelse. Vi hade visst en grosshandlare och även några andra från Uppsala län som deltog i spektaklet. Vi får väl tro att i och med att herr Hedlund tar avstånd från namnet »bondeförbundet» till förmån för »centerpartiet» har han också liksom markerat att han inte var med på denna sak. Jag hoppas innerligt att riksdagen skall avstyra detta spektakel och att vi skall slippa undan ett sådant minne.

Sedan har vi frågan om försvarets fast anställda personal. Hur många miljarder vi än årligen anslår till försvaret så tjänar det litet till om vi inte kan skaffa en väl rekryterad och utbildad kår av militära yrkesmän, forskare och tekniker. Sedan mer än ett årtionde är det

omvittnat och genom flera utredningar bestyrkt, att särskilt inom armén officersrekryteringen kvalitativt och kvantitativt är otillfredsställande. Det är nu fem år sedan befälsutredningen avgav sitt betänkande. Däri klargjordes också att befälsorganisationen inom armén såväl i fred som i krig är föga rationell. På ansvarigt militärt håll har man upprepade gånger givit uttryck för tvivel på att det skall bli möjligt att rekrytera befattningar från bataljonschef och uppåt samt stabsbefattningar med kvalificerad personal. Åren går, miljarderna i försvarsanslag ökas ständigt, men frågan om kvalificerat militärt befäl, militära forskare och tekniker, kvarstår olöst.

I propositionen föreslås nu — som vanligt de sista åren — anslag till robotbyrån, men som nyhet också anslag till »anskaffning av ett mindre antal utländska robotar». Flygförvaltningen anmälde i sammanhanget, att förseningar i arbetet på robotbyrån uppkommit till följd av personalbrist och att dessa förseningar aktualiserat den föreslagna anskaffningen av utländska robotar. Jag skulle vilja fråga utskottet om det inte finns välgrundad anledning att anta, att arbetet på robotbyrån fullständigt havererat på grund av omöjligheten att rekrytera och behålla kvalificerad personal och att vi i själva verket nu är helt hänvisade till att försöka köpa robotvapen från utlandet.

Tyvärr anser jag mig också ha välgrundad anledning tro, att läget är liknande inom samtliga försvarsgrenar vad gäller kvalificerade officerare och tekniker. Det är bara det att man inom stora delar av det militära försvaret kan sysselsätta okvalificerad personal utan att tillståndet blir lika uppenbart som nu beträffande robotbyrån. Det märks när det inte kommer fram några robotar. Men om officerare och manskap åker omkring på skonare, pansarbåtar och motorfordon, som inte går att använda i krig, så väcker det tyvärr mindre uppseende.

I sammanhanget måste också understrykas att vi får den befälskår vi förtjänar. Om vi under högtidligt tal om landets totala försvar, den demokratiska enigheten och de nya allmänna riktlinjerna för krigsmaktens fortsatta utveckling fortsätter med ideliga provisorier och kompromisser, fortsätter med en krigsmakt som är en sysselsättningsorganisation i stället för ett realistiskt neutralitetsförsvar, då får vi också en befälskår som domineras av folk som leker med papper och ord i stället för att syssla med realiteter.

I en tidningsartikel helt nyligen berörde vår avgående ambassadör i Washington de krav som måste ställas på våra diplomaters utbildning och svårigheterna för dem att vinna befordran. Det är angeläget att inte försvaret kommer i samma besvärliga situation när det gäller personalrekryteringen. Det kan inte vara vettigt att det inom armén förra året fanns två majorer som var 40 år och ingen som var yngre. Det är nu alltför vanligt att en kapten några år före pensionsåldern 50 år befordras till major främst därför att han är hygglig och snäll och man vill att han på gamla dagar skall få ett erkännande.

Vi kan inte genom att anslå 3 miljarder om året köpa oss fria från ansvaret att ordna ett freds- och frihetsbefrämjande svenskt försvar. Det är vår skyldighet att ge försvarsmakten begripliga uppgifter och effektiva vapen, men detta räcker inte. Uppgifterna kan inte fullgöras och vapnen inte användas, om vi inte ser till att den militära ledningen ligger i händerna på en högtstående och väl utbildad kår av både officerare, tekniker och manskap. Med nuvarande arbetsordning och befodringsgång inom det militära kan vi inte lösa problemen, även om vi anslår 6 miljarder om året till försvaret.

Jag nämnde nyss att vi måste ge det militära försvaret begripliga uppgifter, och därmed är jag inne på frågan om vilka risker vårt land står inför och vil-

Försvarets utformning på längre sikt

ka uppgifter i anslutning därtill som ett svenskt militärt försvar rimligen kan åläggas.

Den vapentekniska utvecklingen, hitills med vätebomben som kronan på verket — snart buren runt hela vårt jordklot av interkontinentala raketer — gör att inte en gång en stormakt numera kan ordna ett »totalt» försvar, bara en total tillintetgörelse. En liten stat som vårt land kan inte hjälpa till vid en sådan total förstörelse, men den kan lika litet som en stormakt med militära medel skydda sig mot en sådan. Vår militära organisation kan därför aldrig åläggas uppgifterna att försvara och skydda oss för en mot oss riktad allvarlig kärnvapenaggression.

Från militärt håll har det sagts att vi kunde bli utsatta för ett isolerat angrepp ungefär av Koreatyp och med konventionella vapen, möjligen utökade med taktiska kärnvapen. Händelserna i Egypten för två år sedan och nu öster om Medelhavet har man i dag känsломässigt pekat på såsom varande exempel som vi måste ta hänsyn till. Jag tror inte att isolerade aktioner tillåtes att bli isolerade så särskilt länge, även om det militära motståndet i det för en aktion utsatta området är svagt eller obefintligt. Man kan därför våga anta att även ett mycket måttligt svenskt försvar skall avhålla från alla isolerade aggressioner i ett så relativt centralt beläget område som Skandinavien.

Råkar däremot vår världsdel ut för en storkonflikt — som nu endast kan tänkas med vätebomber inblandade — då kommer nog huvudmotståndarna att bli mycket hårt för att inte säga dödligt engagerade, och då behöver vi inte räkna med annat än neutralitetskränkningar eller diversionsmanövrer av mindre allvarligt slag. Naturligtvis bortser jag då från kärnvapenangrepp, men mot dem kan vi ju i alla fall inte militärt skydda oss.

Slutsatsen för vår del av dessa förutsättningar borde då bli att vi skall ha

Försvarets utformning på längre sikt

ett neutralitetsförsvar, av, låt mig säga brandkårstyp, som snabbt kan rycka ut, om något hotar eller händer, och som utesluter en inmarsch av samma typ som i Danmark och Ungern. Och bakom detta mera yrkesbetonade neutralitetsförsvar bör vi ha en organisation av partisantyp — för att återigen göra en jämförelse med brandförsvaret: vi skall ha högkvalificerade medborgarbrandkårer bakom yrkesbrandkåren.

Jag vill emellertid särskilt framhålla ÖB-studiens slutsats att ett storkrig synes mindre sannolikt så länge den nuvarande maktbalansen — jag tillägger: terrorbalansen — i världen består samt att Sverige, om storkriget trots allt kommer, har hyggliga möjligheter att inte bli indraget. Därför bör vi nu göra ett militärt stopp för att överväga vårt försvars framtida organisation och utrustning.

Det går inte längre att i teknikens tidevarv såsom här föreslås fortsätta på provisoriernas, halvmesyrenas och de halvhjärtade politiska kompromissernas väg. Jag vill erinra denna kammares ledamöter om att vi för två år sedan beslöt byggandet av två stora jagare och ett minfartyg. I dag kommer vi tydligen att stoppa dessa nu påbörjade byggen, trots att vi gör en mycket betydande ekonomisk förlust. Beslutet för två år sedan var just en halvhjärtad politisk och militär kompromiss. Jag tror, att det kan vara angeläget att säga ifrån, att vi innan vi binder oss för att bygga upp vårt försvar måste företa en realistisk prövning, inte minst ur teknisk synpunkt. I min motion till vårriksdagen har jag sökt att på grundval av äldre erfarenheter från vårt militära försvar realistiskt pröva de möjligheter vårt land har att bygga upp ett till omfånget nödvändigtvis begränsat men dock funktionsdugligt försvar till stöd för vår neutralitetspolitik och svarande mot de risker, som vi i utrikespolitiska avseenden rimligen kan ha att räkna med. Jag tror mig klart ha kunnat visa, att vår

nuvarande militära organisation är belastad med en massa tyngande och onödigt gods på grund av gammal slentrian och en mängd sakligt omotiverad, traditionell bråte. Det andra världskriget tog oss på sängen år 1939. Vi fick brådstörtat laga efter läglighet, och vi lyckades lotsa oss oskadda genom den onda tiden.

Vår utrikespolitik behöver inte ändras — den stora majoriteten av vårt folk sluter upp kring neutralitetspolitiken. Vår försvarsorganisation behöver däremot enligt min och mångas mening — och till de många hör ett stort antal yrkesmilitärer — omprövas och där efter nybyggas från grunden. Jag måste därför beklaga, att utskottet efter partiledarenigheten inte velat sakligt pröva de i motionen framförda synpunkterna. Jag kan för övrigt inte heller se att utskottet sökt pröva propositionen. Det synes mig som om det begränsat sin uppgift till att endast skriva om propositionen till ett utskottsutlåtande, med undantag för den del av propositionen där det föreslås rationaliseringar och besparingar i form av indragning av fredsförband.

Jag anser, att ett försvarsbeslut som skall bli något annat än ett provisorium måste bygga på en mycket grundlig utredning av våra ekonomiska, industriella, tekniska och vetenskapliga resurser. Jag har förut påpekat hur det förhåller sig med vårt befolkningsunderlag. Jag tror även, att vi skall ha klart för oss, att vi inte har råd att ha så mycket folk som möjligt i tjänst med vapen i hand utan att det tvärtom nu gäller att ta ut så litet folk som möjligt i militärtjänst. Förutsättningarna för ett framgångsrikt försvarskrig är nämligen numera att samhället bakom de väpnade styrkorna kan höja sin produktion till det yttersta. Vidare måste den största hänsyn tas till den ideologiska krigföring, som herr Dickson här förut har talat om och som vi endast kan försvara oss mot genom en beslutsamt fortsatt reformpolitik i

ekonomiskt, socialt och kulturellt hånseende. Det är litet värde med tillfällig enighet beträffande de militära anstalterna och anslagen, om det råder djupgående oenighet i fråga om reformviljan.

Det är sålunda en mycket villkorlig försvarsvilja som högern deklarerar. Jag kan inte förstå herr Heckschers uttalande på denna punkt, ty man kan inte komma bort från att högern vill ha stora anslag till den militära apparaten men samtidigt nedrusta den sociala och kulturella standarden eller genomdriva allsköns skattesänkningar för de ekonomiskt bärkraftiga och övervältra de ökade försvarskostnaderna på de ekonomiskt svaga. Om högern håller fast vid en sådan reaktionär politik och får de andra borgerliga partierna med sig, blir varje anslag till det militära en fullständig felinvestering, och vi kommer att på det ideologiska planet bli helt försvarslösa mot både kommunism, fascism och nationalsocialism.

Jag är också övertygad om att vår försvarsfråga kan få en vettig lösning endast genom en kraftfull samverkan mellan statsmakterna, militärerna, ledarna för industrien och huvudmännen för den vetenskapliga och tekniska forskningen i vårt land. Jag tror att vi endast på den vägen kan komma fram, och därför kommer jag, herr talman, till den uppfattningen, att vad vi behöver i dag är ett militärstopp — att vi sätter upp en anslagsgräns som man icke får överskrida för att därmed tvinga alla berörda parter till att sakligt begrunda försvarsfrågan — innan vi kan skapa ett bestående försvarsbeslut.

Jag har förut framhållit att det inte gäller att ta ut så många som möjligt till militärtjänst. När man möter argumentet, framfört av utskottet och andra, att vi är tvungna för konsekvensens skull att ta ut så många som möjligt till militärtjänst och att om vi avskiljer någon grupp från militärtjänst så skulle detta leda till orättvisor, vill jag erinra

Försvarets utformning på längre sikt

om att många familjer här i landet har fem pojkar, andra fem flickor, och andra har inga barn alls. Kan man då tala om rättvisa för dem som har fem pojkar? Vi bör sålunda inskränka försvarsövningarna till vad som motsvarar ett realistiskt behov och göra värnplikts-tiden kortare.

Jag har också föreslagit att vi skulle höja dagpenningen åt våra värnpliktiga. Utskottet har presterat en väldigt trevlig för att inte säga meningslös utredning och menar att vi inte har råd att ge mer än 22 öre mera. Anser vi att landet har råd att ha ett försvar och att vi kan tvinga ungdomen till att under en lång följd av månader under den mest kritiska delen av sitt liv ligga inne i militärtjänst, är det orimligt att säga att kostnaderna för detta skall övervältras på ungdomarna, deras föräldrar och andra.

Eftersom försvarsfrågan måste anses vara vida viktigare än tolkningen av deklARATIONER till främmande makter, har jag vågat ta kammarens tid i anspråk. Jag har gjort det därför att jag anser att ett bifall till den motion, nr B 1 i denna kammare som jag har väckt skulle innebära att vi verkligen försökte nå en vettig lösning. Det kan vi aldrig göra genom att några politiker sammanträffar och överenskommer om en summa pengar utan det måste ske efter realistisk prövning med hänsyn till svensk industris förmåga och med hänsyn till vad som fordras för att vi om olyckan kommer skall kunna ha ett försvar som kan fungera.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till min motion. Jag tror att om vi bifaller den kan vi göra det svenska försvaret den bästa tjänsten, ty den bygger på realistisk bedömning i stället för obestyrkta vittnesbörd.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Försvarets utformning på längre sikt

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Herr Thapper började med att säga att utskottets förslag om hur vårt försvar skall utformas de närmaste åren är ett resultat av försvarsberedningens arbete och enhälliga beslut. Det är väl dock i främsta rummet resultatet av uppgörelsen mellan partiledarna. Vad som efter den uppgörelsen beslöts i försvarsberedningen utmärker sig ju för god följsamhet till innebörden i den uppgörelsen.

Herr Heckscher berättade för lyssnarna om svenska folkets försvarsvilja i gångna tider och erinrade om att arbetarklassen och med dem likställda undan för undan hade fått ökad förståelse för nödvändigheten av ett starkt försvar. Jag anvisar, herr Heckscher, att betrakta som förklaring av detta förhållande det som sägs i en motion som vi tre ledamöter har väckt här i kammaren och som har fått numret B 87. Där sägs bl. a. i inledningen: »Inom arbetarklassen och med dem jämställda har försvarsviljan under de senaste årtionden stärkts, vilket sammanhänger med det demokratiska genombrottet i vårt land med åtföljande utbyggnad av den sociala omvårdnaden.» Nu är herr Heckscher en av dem som vill radikalt försämra denna sociala omvårdnad, som enligt mitt sätt att se i så hög grad har bidragit till den ökade förståelsen för försvaret.

Jag har ju varit i tillfälle att här i riksdagens andra kammare under snart 22 år votera om de olika förslag, som under dessa år lagts fram i försvarsfrågan. Under tiden före det sista världskriget och under detta krig har jag slängt samma argument omkring mig som här presenterats av bl. a. herr Heckscher och försvarsministern — och även utskottet — argument till försvar för de åtgärder man röstat för när det gällt vår värnkraft. Nu hör jag emellertid till dem som har den uppfattningen att dessa argument inte har samma tyngd som tidigare. Varför det? Jo, den

främsta anledningen är utvecklingen på anfallsvapnens område.

Jag har ju också haft nöjet att vara med i försvarsberedningen, även om jag inte varit med på slutet, vilket berott på mig själv. Jag har även där varit i tillfälle att ta del av de argument som den militära sakkunskapen har presterat för sin uppfattning om vad som är ett minimum för att vårt försvar skall kunna lösa sina uppgifter. Upplysningarna från denna sakkunskap har gått ut på att de förslag, som nu ligger på riksdagens bord, inte gör det möjligt för det svenska försvaret att — som det brukar heta — lösa sina uppgifter. Eftersom de uppgifter man uppställt är att försvaret skall vara fredsbevarande, verka avskräckande och hindra en annan stat att ge sig på oss så säger jag mig, att med de möjligheter som finns för dem som vill anfalla oss orkar vi inte med att skaffa oss ett försvar med denna avskräckande och fredsbevarande effekt. Jag tycker att det är mest realistiskt att konstatera detta faktum.

Om man ändå är med om att vi tills vidare bör kunna ha kvar ett visst mått av konventionellt försvar så gör man det utifrån den förhoppningen — vilken jag betraktar som rätt osannolik — att det krig som skulle komma att beröra Sverige skulle vara ett krig med konventionella vapen. Jag erkänner att i den situationen kunde ett försvar som kostar 2 500 miljoner kronor fylla en uppgift — en begränsad uppgift.

Jag har läst en del tidningsrubriker som satts över ledare som kommenterat detta förslag till försvarsorganisation under de närmaste åren. En tidning har skrivit »Ett starkt försvar», en annan »2 700 miljoner för ett svagt försvar». Säkert är det svagt och meningslöst om vi förutsätter, att den som angriper oss omedelbart tillgriper kärnvapen. Men i det förut tänkta fallet kan det möjligen fylla en viss funktion.

Kontentan av vad jag vill ha sagt är i första omgången det, att vi bör tänka om i försvarspolitiken med hänsyn till det som skett under de senaste åren beträffande anfallsvapnen. Jag tror inte längre på att det man här lägger fram har den fredsbevarande och avskräckande effekt, som man gör gällande. Jag har delvis samma åsikt som vissa personer som framträtt under senare tid — någon berättade för mig att försvarsministern i första kammaren kallat denna inställning för nypacifism. Denna nypacifism går ut på att vi skall behålla våra försvarskostnader på samma höjd och vi skall också behålla värnplikten, men vi skall sysselsätta de värnpliktiga med civila, nyttiga arbetsuppgifter till gagn för och främst till stöd för de länder som man i dagligt tal brukar benämna underutvecklade. Själv har jag den uppfattningen att det är alldeles uppenbart, att svensk hjälpverksamhet som bedrivits har haft sin stora betydelse. Denna verksamhet har även varit ett stöd för den alliansfria politiken. I konsekvens härmed tror jag på att man genom att utöka denna verksamhet skall få ett ökat stöd för denna politik. Om vi kan begränsa utgifterna för militära ändamål, ökas ju också våra förutsättningar härför; annars är det nog rätt svårt.

Därmed är vi inne på det påståendet som såväl regeringen som utskottet gör, att det försvarssystem som här föreslås är väl avvägt i förhållande till folkhushållets samlade resurser. Jag anser det vara skäl att erinra om att det här gäller de resurser som staten skaffar sig genom att dra in skatter av medborgarna. Det där talet om hur många procent av bruttonationalinkomsten som går till försvaret är rätt ointressant i sammanhanget — jag har tidigare gjort gällande att man bör uttrycka försvarskostnaderna t. ex. i procent av den skatt som tas ut av fysiska personer, vilket ger ett mer påtagligt besked om vilka summor det rör sig om.

Försvarets utformning på längre sikt

Flertalet i riksdagen och även i denna kammare har bundit sig för en hel del åtgärder på det sociala området vilka kräver stora pengar i framtiden. Här finns en automatik i utgiftsstegringen som icke är betydelselös, utan tvärtom är betydande. Vi har i vår motion i anslutning till talet om att en skälig andel av landets resurser skall tilldelas försvaret sagt, att vi inte kan finna avvägningen riktig. De åtaganden som föreslås i propositionen gör att andra angelägna behov måste efter sättas.

Man svarar nu att det inte är alldeles nödvändigt att de andra behoven efter sätts — i alla fall av tvång kan vi skaffa nya inkomster för staten. Ja, vi ställs säkert inför den uppgiften ganska snart, kanske redan nästa år, ty det förslag som föreligger innebär att vi skall fortsätta med utgiftsstegringen. I år föreslås t. ex. på kapitalbudgeten 114 miljoner kronor, men både Kungl. Maj:t och utskottet har bundit sig för ganska betydande ökningar. Det blir vidare ökningar för prisstegringar och lönestegringar som kan förekomma, och vi skall dessutom binda oss för att årligen anslå 2,5 procent mera för att, som det heter, följa med i den tekniska utvecklingen.

Jag hörde för en tid sedan en högerman, som skulle försvara högerns uppfattning beträffande bostadsförsörjningen, säga att han ville göra frågan till en statsfinansiell fråga. Jag säger på samma sätt, att jag har behov av att göra även försvarsfrågan till en statsfinansiell fråga. Är samtliga de som enligt uppgörelsen är beredda att ta ansvaret för de framtida utgifterna på detta område eniga om att ge stöd åt eventuella förslag från regeringen om nya inkomster åt staten? Det kan ha ett visst intresse att veta, hur man ställer sig härvidlag.

Vi kommer så återigen till frågan: Får vi ett starkt försvar genom de åtgärder som här föreslås? Jag hörde

Försvarets utformning på längre sikt

för någon timme sedan en professor i första kammaren säga, att det kan göras vissa invändningar mot påståendet, att det föreslagna systemet skulle innebära ett starkt försvar. Han kom omedelbart över till att försvaret inte kan bli starkt förrän vi med det införlivar kärnvapen. I dag, hörde jag, nöjde han sig med vad man kallar taktiska atomvapen, men jag har ju märkt att samme professor ändå inte är nöjd. Kanske är han å andra sidan konsekvent när han säger, att vi också, om det visar sig nödvändigt, skall skaffa oss vätevapen, som ju också är kärnvapen men har ännu mycket större effekt.

Jag har lagt märke till vad som har sagts och skrivits emellanåt om på vad sätt man skulle kunna tänka sig använda taktiska atomvapen här i landet. Man säger att dessa vapen förstärker den avskräckande effekten och därmed befrämjar freden. Jag hör till dem som har svårt att tro det. I vilken tänkt situation skall dessa taktiska atomvapen komma att användas?

En del av riksdagens ledamöter har fått en bok som propagerar för flygvapnet och enligt uppgift lämnar en mängd sakliga upplysningar. Det framgår att man i första hand tänker sig att vi själva skulle kunna tillverka detta taktiska atomvapen, som vi dock inte kan ha förrän tidigast om åtta år och sannolikt om tio år. Inte heller efter den tiden kommer vi att ha dem i sådan mängd, att vi kan sägas vara verkligt rustade med taktiska atomvapen.

Ja, det har sagts förut och kan därför sägas också av mig, att det är fråga om en bomb som har ungefär samma sprängkraft som Hiroshimabomben men är så mycket lättare — den väger omkring 450 kilo. De attackplan vi har kan ta en sådan här bomb under vardera vingen. Nu nämner man i den här boken eller katalogen över olika modeller av krigsflygplan attackflygets mål vid en luftinvasion. Man tänker sig att ett attackplan har en sådan här bomb under var-

dera vingen och skickas i väg till området där fienden lastar ut trupp och materiel.

Om det kommer en invasion ställes regeringen och försvarsledningen inför ett mycket allvarligt beslut. Därest det föreligger en situation där man gör försök att provocera oss, finns det risk för att Sverige, om vi hade dessa vapen, skulle provoceras till att vara först med att använda kärnvapen. Den som provocerade oss skulle kunna säga, att det var vi som började men att han har större »piller» än vi har kunnat åstadkomma trots talet om att följa med i den tekniska utvecklingen och att vi nu har att välja mellan att vara »snälla gossar» och göra som han säger eller att få ta emot ett sådant där »piller».

I denna skrift talas det, såsom jag redan har citerat, om att man skulle anfalla ilastningsbaser. Ja, alla i försvarsberedningen fick ju vissa informationer om de förutsättningar som här finnes. Här är det ju fråga om i vilket väderstreck vi skall rikta blickarna, om vi tror på anfall. Det har under många år rekommenderats att vi skulle rikta blickarna åt ett visst håll och bara åt det hållet. Självtillhör jag dem som säger, att om vi lever tillräckligt länge, kan det hända att vi får anledning att rikta blickarna åt mer än ett håll. Men om vi riktar blickarna åt det där hållet — alla förstår nog vilket jag menar — så är det uteslutet att de uppgifter är riktiga, som här lämnas av expertisen och som anses vara sakliga.

I motionen föres det, såsom jag redan har åberopat, ett resonemang kring atomvapnen. Det går ut på att den avskräckande effekten hos atomvapnen främst ligger i möjligheten av att de kan användas för vad man kallar strategisk krigföring. Den som anfaller oss skall vara medveten om att vi är rustade för att rikta anfall med motsvarande vapen mot hans hemmafront, *och det är främst där det avskräckande momentet ligger.*

Den militära expertisen här i landet argumenterar för anskaffande av ett taktiskt atomvapen av ungefär den här typen i första omgången. Herr Ståhl, herr Hjalmarson och en del andra leker med tanken att vi inte skall stanna för bara den här typen utan också gå vidare. Militärledningen säger, att om den som vill anfalla oss är medveten om att vi har taktiska atomvapen och dess vapenbärare, tvingas vederbörande att sprida sina styrkor, och då har vi större möjligheter att bekämpa honom. Jag har redan givit ett exempel på vilka situationer som kan tänkas inträda, där det vore ett fördärv om vi hade atomvapen och kunde skicka ut vapenbärare ett stycke över vattnen. De här vapenbärarna har en begränsad räckvidd och kan inte gärna tänkas orka med att utföra en operation, släppa bomberna och ta sig tillbaka till sina baser. Jag utgår själv ifrån att vi heller inte i framtiden skall få vapenbärare med sådan räckvidd. Det hör ihop med vår utrikespolitiska målsättning och speciellt med vad vi tidigare bundit oss för beträffande försvarets utformning, nämligen att vårt försvar skulle bestå av klart defensiva militära resurser.

Jag har förstått att man på en del håll tänker sig att vi inte skall stanna vid att använda dessa taktiska vapen, och eftersom de också kan användas för strategisk krigföring, är det sålunda på vapenbärarna det beror. Som jag tidigare erinrat om har emellertid attackplanen inte en räckvidd, som gör det möjligt att använda atombomber som strategiska vapen. Om vi därför så småningom skaffar oss atomvapen här i landet, så måste vi ändra på målsättningen.

Det har också sagts att det kommer att dröja för länge, om vi skall vänta till dess vi själva kan tillverka atomvapen, och därför bör vi undersöka möjligheterna att förvärva dem från annat håll. Ja, då står vi på nytt inför frågan huruvida vi skall ändra på vår utrikespolitik. Skall vi där vidta åtgärder, som för

Försvarets utformning på längre sikt

oss in i Atlantpakten? Tror de som tänker sig att vi kan köpa atomvapen från västsidan, d. v. s. från Amerika, att detta överallt skulle komma att betraktas som förenligt med vår allianzfria utrikespolitik? Jag tror det inte. Om vi riktar oss mot väster, så bör väl detta inte vara omöjligt, tycker många. Men vad skulle samma herrar säga, om vi i stället vände oss till ryssarna och frågade om de ville leverera atomvapen? Hur skulle samma herrar och damer då se på frågan?

Herr talman! Jag är uppriktigt bekymrad över hur vi skall kunna finansiera vårt försvar i enlighet med det förslag som riksdagen skall besluta om, och jag har försökt ange vilka konsekvenser jag tror att ett beslut enligt förslaget kommer att föra med sig. Jag vill då säga, att jag hellre tar de konsekvenser som följer av att vi inte skaffar oss kärnvapen eller binder oss för försvarskostnader av denna storleksordning, vilka rör sig om sammanlagt tre miljarder kronor redan för kommande budgetår — om jag i försvaret även inräknar civilförsvaret. Jag betonar att jag tillhör dem som hellre tar konsekvenserna av att pruta på här föreliggande förslag.

Till utskottets utlåtande är en del reservationer fogade, och för egen del har jag kommit att bli ensam om yrkandet att riksdagen måtte besluta att snarast tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att utreda och framlägga förslag om en successiv avrustning ävensom förslag om ökade insatser för internationell hjälpverksamhet och formerna härför. Utskottet har icke ansett sig kunna gå med på detta yrkande. Jag vill i sammanhanget säga att den sortens utredningar som förekommit under senare tid, ovanpå vilka man har tillsatt en beredning, är ur min synpunkt ingenting att reflektera på. Jag anser mig personligen ha sådana erfarenheter av dylika utredningar, att jag vill att vi återgår till parlamentariska utredningar. Dessa tar emellertid längre tid. Om man därför snart nog tillsätter en parlamen-

Försvarets utformning på längre sikt

tarisk utredning, så sitter den troligen i åtskilliga år, innan den är färdig med sitt arbete, och därför är det all anledning att densamma tillsättes snarast. Jag vill också att man här i princip uttalar sig mot att atomvapen införlivas i det svenska försvaret.

Man har sagt, att det är klokast att vänta med detta. Ja, herr talman, om jag kunde tro på att motståndet här i riksdagen och ute i landet mot tanken på att vi skulle skaffa oss kärnvapen kommer att växa från år till år, skulle jag kunna tänka mig att vara med om detta förslag. Men, ärade kammardamöter, jag är tyvärr skeptisk. Herr Ståhls uttalande i dag gick ut på att vi måste skaffa kärnvapen om vårt försvar skall bli starkt. Detta hindrar emellertid inte att han kan tala om det som starkt i 8—10 år i alla fall. Jag skulle tro att såväl herr Ståhl som herr Heckscher har vissa funderingar om hur den allmänna opinionen och hur inställningen i riksdagen till denna fråga kommer att utveckla sig. De hoppas givetvis på motsatsen mot vad jag gör. Jag fruktar att de, som tror att motståndet mot kärnvapen undan för undan skall kunna mjukas upp genom mer eller mindre missvisande information om vilken nytta och vilken förstärkning i alla situationer det skulle föra med sig om vi fick detta taktiska atomvapen införlivat med det svenska försvaret, till sist kommer att få majoritet för beslutet. Det är därför jag skulle vilja ha ett principbeslut nu. Om alla här i kammaren kunde handla i full frihet och inte kände sig bundna av partiledaruppgörelsen, skulle jag kunna hoppas på att vi fått ett beslut i överensstämmelse med detta yrkande. Detta var punkt IV c.

Dessutom finns här ett yrkande om att riksdagen borde stanna för att uttala att försvarets driftbudgetsumma — märk väl vi har kapitalbudgeten, pensionerna, civilförsvaret och litet till ovanpå den — skulle stanna vid 2 500 miljoner kronor. Detta innebär självfallet att

man måste sträva efter att fortsätta med att krympa organisationen. Det innebär i så fall en viss successiv nedrustning. Beträffande förslaget om att en parlamentarisk utredning snarast skall tillsättas med uppgift att utreda och framlägga förslag om en successiv avrustning går det ju ytterligare ett steg längre genom att ordet »avrustning» användes.

Självfallet är jag av den uppfattningen — vilket jag vill framhålla för att det inte här skall uppstå något missförstånd — att vi bör ha kvar en neutralitetsvakt. Jag kan mycket väl tänka mig, ehuru jag inte brytt mig om att föra det på tal själv, ungefär detsamma som angavs av herr Lundberg. Jag tror att vi skulle komma att ha ungefär samma nytta av att förstärka vår internationella hjälpverksamhet som att skaffa det försvar som här presenteras.

Jag har tillsammans med herr Karlsson i Olofström yrkande på punkterna 29, 40 och 54, och dessutom har jag blivit ensam när det gäller försvarets forskningsanstalt. För det första — det har jag redan varit inne på — bör man här besluta att säga nej till att atomvapen införlivas med det svenska försvaret. Jag anser heller inte att hela den ökning av lönekontot som försvarsministern föreslagit, är nödvändig. När jag nu yrkar på en prutning där, som svarar mot ungefär 10 procent av ökningen, så är detta ett understrykande av den uppfattningen, att man inte på något sätt bör syssla med att förbereda en atomvapentillverkning. Jag kanske skulle kunna vara nöjd, om man i utskottet från den sida där man motionerat om ett uttalande i den riktningen kunnat gå med på att stryka ett ord. I det uttalande som utskottet gjort i denna fråga, där man nöjer sig med att citera försvarsministern, heter det att denna forskning självfallet inte skall vara inriktad på en direkt framställning av atomvapen. Om man hade strukit ordet »direkt», kunde jag måhända ha varit med om den kompromissen. Då har jag emellertid ändå

kommit att framhålla att därav följer att vad man menar bäst understrykes av yrkandet i punkt 56 om en nedprutning på löneanslaget som svarar mot 10 procent.

Herr talman! Jag ber att nu först få yrka bifall till reservationen av mig ensam under punkt IV. Jag vill även yrka bifall till de andra punkterna, men därtill skall jag be att få återkomma med särskilt yrkande senare.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Den lösning av försvarsfrågan i samförståndets tecken som nu förestår tolkar jag så, att de demokratiska partierna både inåt och utåt vill markera det gemensamma ansvaret för vår nations säkerhet. Den innebär också, att den allmänna samling kring försvaret, som grundlades under det andra världskriget, alltjämt består i vårt land.

Vi som tillhör en generation, som har upplevt två världskrig och ständigt lever under hotet om ett tredje, behöver inte särskilt övertygas om behovet av ett försvar. Vi har också sedan det andra världskriget började, utan stöd av några internationella allianser, byggt upp ett respektingivande försvar. Sverige har inte sökt några allianser. Vi har valt att gå vår egen väg dels därför att det svarar mot vår uppfattning om hur vi bäst gagnar vår frihet och vårt oberoende och dels överensstämmer med vår uppfattning om vad som bäst gagnar freden i den del av världen som vi lever i.

Vår alliansfria utrikespolitik skulle inte ha tillvunnit sig respekt utåt på något håll, om den inte haft stöd i vårt starka försvar. Både utrikespolitik och försvarspolitik i vårt land tjänar ju uppgiften att hålla oss utanför kriget, att skydda vår fred och vårt oberoende. Att hävda att vi skulle kunna fortsätta neutralitetspolitiken och samtidigt avrusta eller kraftigt reducera försvarets

Försvarets utformning på längre sikt

styrka är enligt min uppfattning en fullständigt ohållbar ståndpunkt. Ett avrustat Sverige skulle inte kunna föra en självständig utrikespolitik. Det är bland annat vetenskapen om detta faktum som främjat den enighet i försvarsfrågan, som blev resultatet av arbetet i försvarsberedningen och av förhandlingarna mellan de demokratiska partiernas ledningar.

Vi vill alltså fullfölja vår alliansfria utrikespolitik, men konsekvenserna av denna hållning får vi ta i form av vidmakthållande och utvecklande av ett starkt försvar. Hur starkt det skall vara är beroende av många olika omständigheter. Naturligtvis spelar bedömningen av det internationella läget på både kortare och längre sikt in. Hade vi bedömt läget så, att vi nu kunde se fram mot en lång period av internationell avspänning och fredlig samlevnad mellan folken, skulle vi väl ha kunnat begränsa våra försvarsanstalter. Men en sådan bedömning svarar inte mot den faktiska verkligheten. Förhållandet mellan stormaktsblocken i öst och väst visar ingen tendens att förbättras. Misstron har väl under senare år snarare tilltagit än avtagit. Vi har under de senaste veckorna upplevt skärpningen av läget i Mellersta Östern, ett av de många oroliga hörnen i världen. Vi vet att de största och mest djupgående tvistefrågorna mellan stormakterna varken finns i Mellersta Östern, i Afrika eller i Asien, utan här i vår världsdal alldeles inpå våra gränser. Frågan om Tysklands återförening och frågan om de ryska satellitstaternas framtida ställning har inte kunnat lösas. Inte heller de frågor som gäller rustnings- och atomvapenkontrollen. För oss som strävar efter en fredlig lösning av dessa frågor inom Förenta Nationernas ram är det nog nödvändigt att konstatera, att möjligheterna till positiva lösningar av dessa frågor inte verkar särskilt stora just nu.

Att det trots de många olösta proble-

Försvarets utformning på längre sikt

men och de många svåra konflikthanteringen ända varit möjligt att bevara freden i stort sammanhänger, som alla vet, med den maktpolitiska jämvikt som råder i världen, i första hand när det gäller innehav av kärnvapen med en fullständig förödande verkan. Vi har inte minst under krisen i Mellersta Östern upplevat hur allvarliga ansträngningar som görs för att hejda en öppen militärkonflikt mellan de stater som innehar dessa resurser. Om dessa ansträngningar inte skulle vinna framgång, kan det hela utmytna i en fullständig katastrof för mänskligheten, och vi får innerligt hoppas, att den fulla vetskapen om den förödande karaktären av ett kärnvapenkrig skall förmå de båda sidorna att finna andra vägar ur det aktuella krisläget, vägar som räddar freden.

Vid bedömningen av våra försvarsansträngningars omfattning måste naturligtvis även hänsyn tas till folkhushålllets tillgångar. Det gäller med andra ord att göra en avvägning mellan å ena sidan det i denna situation påträngande behovet av ett militärt försvar och å andra sidan vad vi rimligen orkar med.

Jag skall säga några ord om bakgrunden till den försvarsordning vi nu behandlar. De förändringar som här sker föranledes ju i första hand av den militärtekniska utvecklingen men också av den kostnadsstegring som följt med denna tekniska utveckling. Vapnen blir effektivare och tekniskt mera fulländade, men dyrare. För att få råd att följa med i den tekniska utvecklingen och inte komma vid sidan av och bli hopplöst efter, tvingas vi att göra förändringar i besparande riktning inom vår försvarsorganisation. Vi måste helt enkelt krympa den, och det är vad som nu påbörjats. Vårt försvar minskas rent kvantitativt, men detta uppvägs av kvalitativa förstärkningar på vapensidan. Samtliga försvarsgrenar drabbas av nedskärningar i organisationen, men samtliga försvarsgrenar tillföres också efter

hand nya, bättre, effektivare vapen. Vi ger ökade anslag åt forskningen, och vi utvecklar också robotvapnen.

I fråga om kostnaderna har jag i departementsanförandet tillåtit mig konstatera att den föreslagna kostnadsramen för detta budgetår, 2 700 miljoner kronor, bör bedömas mot bakgrunden av vad kostnaderna för ett fortsatt provisorium skulle ha blivit. Utfallet av fjärde huvudtiteln för budgetåret 1957/58, alltså förra budgetåret, blir cirka 2 530 miljoner kronor. För innevarande budgetår hade jag måst räkna med att de stora materielanslagen skulle ha synkroniserats med de långsiktiga anskaffningsplaner som tidigare godkänts av riksdagen. Vidare hade man fått räkna med vissa automatiska anslagsstegringar på grund av prisstegringar, lönestegringar o. s. v. De försvarsutgifter, som vi utifrån dessa förutsättningar skulle ha fått, kan beräknas till i runt tal 2 650 miljoner kronor. De 2,7 miljarder, som nu föreslås för innevarande budgetår, ansluter sig sålunda ganska väl till vad kostnaderna skulle ha blivit om allt tillåtits förbli vid det gamla. Jag är emellertid övertygad om att vi genom den nya inriktning vårt försvar nu ges får ut mer av pengarna i form av försvarseffekt än vad som eljest skulle ha blivit fallet.

Jag vill också peka på att försvaret genom detta beslut icke kommer att få sin andel av våra samlade resurser väsentligt ökad. För innevarande budgetår kommer försvarskostnadernas andel av bruttonationalprodukten — jag använder den jämförelsen, ty det är enda möjligheten, herr Åkerström, att åstadkomma en jämförelse med förhållandena i andra länder — att uppgå till i runt tal 4,5 procent, d. v. s. samma procenttal som för de sista sex å sju åren. När man vet att motsvarande relationstal för USA är 10 procent, för England 8 procent, för Sovjet i varje fall minst 12 procent och för de flesta av Europas mindre stater ungefär sam-

ma eller högre procenttal som vi har, kan man inte påstå att vi genom detta beslut tar på oss en försvarsbörda som vi inte kan bära. Andra folk offerar mycket mer. Icke heller i fortsättningen, då de automatiska tillägg, som dagens beslut innebär, utgår, kommer försvarets andel att öka eller att väga lika tungt i vårt land som i flertalet andra länder.

Vårt försvar är ju uppbyggt för rent defensiva syften. Någon tanke på att utrusta försvaret i vårt land med kärnvapen eller fjärrvapen för vedergällningskrigföring har vi inte. Våra tekniska och ekonomiska resurser medger oss inte heller att ta upp konkurrensen med stormakterna på dessa områden. De förestående förändringarna i vår beväpning avser därför i första hand en anpassning efter teknikens utveckling på de konventionella vapnens område. Trots stormakternas kapprustning på kärnvapenområdet utvecklas de vanliga vapnen, dels för att bevara den militära slagkraften i nuet och dels för att göra det möjligt att föra krig utan insats av kärnvapen. De som behärskar kärnvapnen känner bäst deras förödande verkningar. De vet att krig med full insats av sådana vapen är en ren omöjlighet, i varje fall en omöjlighet om vår civilisation skall överleva. Att ta första steget till ett sådant krig betyder självmord. Jag anser det vara realistiskt att räkna med att stormakterna nästan till varje pris kommer att söka undvika krig med vedergällningsvapen. Eftersom man däremot inte tror sig om att kunna lösa alla konflikter på fredlig väg, behålles och utvecklas de konventionella vapnen. Det förhållandet, att vi i Sverige inte är utrustade med kärnvapen, betyder därför inte att vårt försvar är meningslöst eller hopplöst otidsenligt. Vår utrustning är nämligen i övrigt fullt i nivå med andra länders.

När det gäller frågan om eventuella svenska atomvapen vill jag erinra om att enligt ÖB-utredningarna måste det

Försvarets utformning på längre sikt

under alla förhållanden dröja cirka tio år, innan vi är i stånd att ur egen produktion tillföra vårt försvar atombeväpning. Vårt lands tillgångar och resurser på detta område medger icke en snabbare takt i framställandet av eventuella atomvapen. Jag har bl. a. av det skälet kunnat helt ansluta mig till försvarsberedningens mening rörande ett uppskov med ställningstagandet i denna fråga, och jag noterar med tillfredsställelse att statsutskottet har intagit samma ståndpunkt. Uppskovet motiveras med att de tekniska förutsättningarna är sådana, att ett visst uppskov med ställningstagandet kan ske. Vi avstår alltså från att ta ställning nu.

Jag skall gärna medge att ett icke öppet redovisat skäl för uppskov är det faktum som alla känner, att vi är djupt oeniga i denna fråga. Meningarna går mycket starkt isär, och jag skall inte orda vidare om det. Bakom enigheten i försvarsberedningen låg nämligen en stark önskan från alla håll att tills vidare undvika politiska strider i denna fråga, och jag anser att riksdagen kan kräva respekt för en sådan hållning.

Nu vill reservanten i statsutskottet — det är herr Åkerström — att riksdagen redan nu skall ta ställning i sakfrågan och göra ett bestämt uttalande emot svensk atombeväpning. Andra högljudda krafter inom opinionen hävdar motsatsen, att vi bör följa det neutrala Schweiz' exempel och redan nu söka inträde i atomklubben. Till detta vill jag bara säga: Atomklubben är världens exklusivaste sällskap. Endast det land som har utfört ett lyckat atombombprov kan bli medlem, och inträdesavgiften överstiger de flesta länders förmåga. Nu tycker inte jag att vi i Sverige vare sig skall meddela världsoptionen att vi aldrig tänker söka medlemskap eller göra som ett annat land har gjort, en förhandsanmälan om medlemskap. Infeltdera tjänar något till, ty det exklusiva sällskapet är ändå slutet tills in-

Försvarets utformning på längre sikt

trädesprovet är avlagt. Föranmälningar tas inte emot, och avböjande av medlemskap, då ingen har bett oss att bli medlem, kan väl inte tjäna något ändamål.

Att nu spekulera i hur vi kommer att ställa oss i en framtid tjänar kanske i dagens debatt inte heller så mycket till. Vad vi i första hand eftersträvar — och där jag föreställer mig att det råder fullständig nationell enighet — är internationella överenskommelser, som gör slut på kärnvapenproven och ställer produktion och innehav av sådana vapen under betryggande internationell kontroll. Någon önskan att bidra till rustningarna i världen på det här området har vi inte. Genom att hålla frågan öppen nu har vi undvikit att få en upprivande strid i försvarsfrågan inom riksdagen och inom nationen. Skulle kärnvapenrustningarna trots allt inte stå att hejda genom internationella överenskommelser, ja, då är de svenska statsmakterna obundna.

I skuggan av de fruktansvärda perspektiv som ett krig med moderna vapen innebär har det hos oss uppstått nypacifistiska riktningar, som inte bara vänder sig mot dessa vapen utan som ifrågasätter, om vi över huvud taget skall rusta för ett väpnat motstånd. De som vill att vi skall söka vårt försvar — de menar att man bör försvara sig på annat sätt — i ett vapenlöst passivt motstånd eller i någon förberedd partisanstrid, pläderar också för att vi samtidigt skall använda de pengar, som vårt försvar kostar, till att hjälpa sjuka och nödlidande i andra länder, i länder med överbefolkning, fattiga länder. Därmed skulle vi visa världsopinionen att det inte är för snöd vinnings skull vi avstår från militärt försvar. Det är för att göra en humanitär insats vi gör det, det är för att använda pengarna på ett för freden gagnligt sätt.

Detta alternativ till vårt nuvarande försvar utgår både ifrån att våra rustningar är otillräckliga och därför meningslösa och från den gamla pacifis-

tiska tesen, att allt det blod som flyter vid militärt motstånd och krig inte tjänar något till, inte löser några problem. Det är alltså ytterst mot krig och mot våld som man vänder sig. Denna avsky mot krig och våld delas väl i vårt land av hela befolkningen, militären inräknad. Ingen vill krig. Men lika mycket som vi är emot krig och lika mycket som vi avskyr blodsutgjutelse, lika mycket avskyr vi ju tvång, ofrihet, andligt förtryck och rättslöshet. Hade vi inte löpt några som helst risker att hamna i ett sådant läge som så många av Europas stater för närvarande befinner sig i, där befolkningen är förslavad, kunde möjligen nypacifismen ha blivit ett allvarligt alternativ. Men så länge dessa och andra risker för vårt oberoende och vår frihet finns och är så handgripliga som de är, är den inget alternativ. Vi får nämligen inte glömma bort att vi lever i en värld, där humanitetens grundsatser ingalunda har slagit igenom i det internationella umgänget. I denna brutala värld kan man väl önska sig bort ur krigets system, men ingen kan köpa sig fred genom aldrig så goda gärningar i människokärlekens eller människosolidaritetens namn. Vi kan varken vända oss till världsopinionen eller till Förenta Nationerna för att få vår frihet och vår suveränitet garanterade. Den utvägen står ingen till buds.

Nej, avstår vi från att hålla ett militärt försvar, får vi också vara beredda att avstå från vår frihet och vår rätt att bestämma i vårt eget land. Vi har på nåd och onåd utlämnat oss åt de krafter som kämpar om världsherraväldet. Blir vi ockuperade av den ena sidan i en storkonflikt, drar vi över oss angrepp från den andra. Den som ger upp utan strid för att slippa blodsutgjutelse, får finna sig i att se sitt land förvandlat till den blodigaste av alla krigsskådeplatser.

Det kan inte gärna ha undgått dem som predikar detta slag av motstånd, det passiva, och som vill ställa oss i en

fullkomligt ohållbar situation, att det bland de krafter som kämpar om världsherraväldet finns krafter, som har en rik erfarenhet av hur man på ett mycket effektivt sätt kan göra sluta på ett passivt motstånd och tysta den humanistiska livssynens förkunnare. Vår enda chans att undgå sådana katastrofer ligger — jag säger gärna tyvärr — i att vara så starkt militärt rustade som vi har råd till, så starkt att det inger respekt och om möjligt avhåller från angrepp. Det är för att få leva i fred, för att i vår del av världen kunna rädda den enskilde individens rätt att leva sitt liv enligt vår humanistiska livssyn, som vi håller oss med ett försvar. Nypacifismen är därför ingen lösning på detta ytterligt komplicerade och svåra problem, som vi alla brottas med.

Sedan gammalt finns det i denna kammar också en grupp som förordar, att vi väl skall ha ett försvar, men som alltid lyckas att med sina förslag komma fram till prutningar. Det skall vara ett försvar som är så billigt som möjligt. Herr Åkerström pläderade nyss för sin reservation, som innebär att vi skulle pruta ned de av statsutskottet förslagna anslagen med cirka 200 miljoner. Herr Åkerström vill alltså att försvarskostnaderna för detta budgetår skall bli 2 miljarder 500 miljoner och inte såsom föreslagits 2 miljarder 700 miljoner. Jag skall inte gå in på någon längre polemik med vännen Åkerström. Jag hörde hela hans anförande. Alla försök tidigare i varje fall att övertyga honom har misslyckats, och jag vet att jag inte skulle kunna nå resultat nu heller. Men jag vill peka på att i den motion, som ligger till grund för den Åkerströmska reservationen och i vilken det preciseras, var man skall pruta, framgår det — vilket kanske även är fallet med reservationen — att det är i första hand anskaffningen av flygmateriel och underhåll av våra flygplan som vi skall pruta på, och dessutom skall det göras vissa prutningar på arméns tygmateriel.

Försvarets utformning på längre sikt

Herr Åkerström har i sin motion ställt frågan, om vårt försvar ger oss trygghet. Givetvis kan man inte onyanserat svara ja eller nej på denna fråga. Men mig förefaller det som om ett förhållandevis starkt försvar ger oss större trygghet än ett svagare försvar. Reservanternas förslag att materielanslagen skall skäras ned just på de områden, där vi ämnar utveckla de nya vapnen — flygmateriel, arméns tygmateriel — och där den tekniska utvecklingen är som mest framträdande, leder ju uppenbarligen till en försvagning av försvaret. Herr Åkerström föreslår att vi skall pruta 7 procent på kostnaderna, men detta medför en väsentligt kraftigare minskning av effektiviteten än med 7 procent. Då skulle vi alltså ha ett dyrt försvar, nämligen för 2 500 miljoner, men så långt jag förstår ineffektivt. Och härtill kommer — det vill jag fästa kammarledamöternas uppmärksamhet på — att reservanternas yrkande om minskning av anslaget för anskaffning av flygmateriel utan tvekan är orealistiskt mot bakgrunden av de beslut om beställningsbemyndiganden, som tidigare riksdagar har fattat. Vi skall väl inte upprepa vad vi fick vara med om förra året, nämligen stora tilläggsanslag för att kunna täcka utgifter som vi på det sättet hade bundit oss för.

En av de frågor, som har vållat både mig, statsutskottet och även försvarsberedningen de största bekymren, har varit avvägningen mellan försvarsgrenarna, och svårigheterna har i första hand gällt anslaget till marinen. Nu vet vi ju sedan gammalt att avvägningsfrågorna är kinkiga och besvärliga problem, som lätt leder till oenighet, oavsett om det är den militära ledningen eller politikerna som handhar dem. Eftersom det slutliga avgörandet måste ligga hos riksdagen får vi finna oss i att bli överösta med argument, litteratur och allt vad det är som sakkunskapen uppvaktar oss med.

Statsutskottet har ju i stort sett ställt

Försvarets utformning på längre sikt

sig bakom den fördelning av anslagen mellan försvarsgrenarna, som jag i likhet med försvarsberedningen har kommit fram till, och i allt väsentligt följt ÖB-utredningarnas riktlinjer. En mindre justering till förmån för marinen har dock gjorts. Eftersom det i stort sett råder enighet skall jag inte fördjupa mig i dessa frågor, men jag vill peka på några omständigheter som ligger till grund för den avvägning vi kommit fram till.

* Det är då viktigt att ha klart för sig, att krigsoperationer nu och i framtiden inte utföres försvarsgrensvis utan i samverkan mellan enheter ur olika försvarsgrenar. Avvägningen sker inte mellan försvarsgrenar utan mellan stridsmedel. Den snabba utvecklingen ändrar ständigt den relativa effekten hos och kostnaderna för vissa stridsmedel mer än för andra — det måste man också ta hänsyn till. För var och en, som försöker tränga in i denna problematik, står det klart att en under alla tider oförändrad fördelning mellan marin, armé och flygvapen under sådana förhållanden väl endast kan vara följden av mycket tillfälliga sammanträffanden.

När det gäller flottans ställning har det länge rätt tveksamhet på en punkt, nämligen beträffande de större övervattensfartygens möjligheter och stridsvärde i luftkrigsföringens tidevarv. Vi har också efter hand anpassat vår flotta efter de nya förhållandena. Egentligen har ÖB-utredningarna inte kommit fram med några nya synpunkter på dessa problem. Vad man har gjort är att man något starkare än tidigare betonat behovet av att övergå till vad vi länge har talat om, nämligen en flotta med mindre fartygstyper: ubåtar, minsvepare, motortorpedbåtar, antiubåtsfartyg.

Att tveksamheten beträffande de större övervattensfartygen har ökat beror också på den militärtekniska utvecklingen. Jag skall bara peka på några omständigheter, som vi tvingas ta hänsyn till. Hela Östersjöområdet kan ju i

dag kontinuerligt övervakas med radar i flygplan eller radar på kusterna. Det är endast inom de trängre skärgårdarna som fartygsrörelser på ytan kan förekomma utan upptäckt. Radarn ser lika bra i mörker som under dagen. Utvecklingen av vapen och stridsmedel har dessutom gjort att flyganfall kan ske utom räckhåll för fartygens luftvärnseld. Ett fartyg skall försvaras bl. a. med luftvärnseld, men de moderna anfallsmetoderna från flygets sida gör att attackplanen aldrig behöver gå ned i luftvärnselden. Då vi måste räkna med att en eventuell motståndare dessutom är utrustad med robotar med målsökande egenskaper och eventuellt atomladdningar, så kan man ju räkna ut att utsikterna för övervattensfartygen att undgå träffar har minskat. Försvarsmedlen har nämligen inte hunnit lika långt som anfallsmedlen, varför angreppet på detta område i dag har ett mycket bastant övertag. Vi får naturligtvis räkna med att luftförsvaret ombord på fartyg kommer att kräva luftvärnsrobotar, men utvecklingen tyder på att även i fråga om robotar försvarets styrka i varje fall inte håller jämna steg med anfallets. Skulle vi nu, som reservanterna har föreslagit, besluta oss för att bygga flera större övervattensfartyg — jag tänker nu på de två jagare som diskuterats — så får vi räkna med att dessa inte blir färdiga ännu på många år. Dessa fartyg skulle sedan stå kvar i krigsorganisationen ända in på 1980-talet. Då man redan nu är och länge har varit tveksam om deras användbarhet är det väl inte skäl i att bygga flera jagare nu för 100 miljoner kronor per styck.

Vi tvingas ju alltid att inom ramen för de ekonomiska resurserna väga olika vapens användbarhet mot varandra med hänsyn till deras försvarsfunktioner. Jag har därvid ansett mig böra gå med på att föreslå ett avbrytande av byggandet av de två jagare som riksdagen för några år sedan beslöt att tillföra flottan. Jag medger att en viss olägenhet och

vissa ekonomiska förluster inte kan undvikas i samband därmed, men färdigställandet är, så långt jag kan se, omöjligt inom ramen för de anslag som nu diskuteras.

Nu frågar man på sina håll: Har vi då råd att kasta bort de pengar som redan har nedlagts i dessa fartyg? Frågan är naturlig, men om man ser på de siffror som det rör sig om för de båda alternativen, nämligen att bygga färdigt eller att avbryta, tror jag nog, att man kan acceptera avbrytandet. De båda jagarna beräknas nämligen kosta 200 miljoner kronor i färdigt skick, 100 miljoner per styck. Vid budgetårsskiftet hade vi utbetalat ungefär 25 miljoner kronor för de arbeten som hade utförts på jagarna, som ju inte är kölsträckta. Om vi skulle välja att bygga jagarna färdiga, kommer vi alltså att göra ett ytterligare åtagande på minst 175 miljoner kronor. För detta budgetår kan vi räkna med avbeställningskostnader på cirka 20 miljoner, men härifrån skall man naturligtvis avräkna värdet för sådan materiel, som kronan kan använda för andra ändamål eller sälja. För min del tror jag att en betydande del av avvecklingskostnaderna kan täckas denna väg. Man kan därför räkna med att skillnaden mellan reservanternas förslag om färdigställande och utskottets förslag om avbrytande närmar sig dessa 175 miljoner kronor. Jag tycker att det mot bakgrunden av denna kostnadsskillnad inte bör vara så svårt att bestämma sig för en anslutning till utskottets linje. Jag vill tillägga att jag inte heller har någon annan erinran mot de ytterligare förslag som utskottet lagt fram i fråga om bestridande av avvecklingskostnaderna.

Jag vill, herr talman, till sist framföra ett tack till statsutskottet för en mycket välvillig behandling av propositionen nr 110. Man har ju uppskjutit behandlingen av en del av propositionen till hösten. Det gäller de föreslagna förbandsindragningarna eller förbandsrationaliseringarna. Jag skall inte opponera mig

Försvarets utformning på längre sikt

mot denna försening, men jag tar fasta på vad utskottet skriver om att organisationsändringar måste genomföras minst i den omfattning som departementschefen föreslagit.

Herr ÅKERSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern förefaller upptäcka ett hot mot vår frihet nu eller inom en snar framtid som jag inte är i stånd att se. Det kan ju förklara en ganska avsevärd skillnad mellan oss i uppfattningen om hur mycket av våra gemensamma resurser vi skall spendera på försvaret. Den jämförelse med andra länder angående försvarets andel av bruttonationalinkomsten, som dagens försvarsminister hade behov av att göra, kan måhända för en försvarsminister vara av intresse, men för mig har det intet intresse, särskilt med hänsyn till att man jämför med länder som har ett helt annat läge och helt andra engagemang.

Jag har den uppfattningen att vi skall mera lita till något annat än de fysiska maktmedlen för att säkra vår trygghet. Vi skall bland annat lita till en förnuftig utrikespolitik, ungefär sådan som den som Törts under senare år, och vi skall söka verka för att hindra att en del av dem som uppträtt i dag i den utrikespolitiska debatten får ökat inflytande på den svenska utrikespolitiken.

Vad beträffar frågan om konsekvenserna av prutningarna beträffande flyget hör jag till dem som menar att det inte kommer att dröja så länge, innan det bemannade flyget har ett ganska ringa stridsvärde. Om vi inte får alla dessa pengar kommer vi i den situationen att vi inte kan betala redan beställda flygplan. Men, herr försvarsminister, om det är önskvärt att prutningar kan ske på andra punkter, är jag villig att diskutera det.

Det bemannade flyget kommer säkerligen i en krigssituation, där Sverige kan tänkas indraget, inte att ha någon

Försvarets utformning på längre sikt

egentlig betydelse. Det är, herr försvarsminister, min uppfattning om det bemannade flyg som vi i dag har. Men jag vill inte heller att det obemannade flyget, robotvapnet, skall utvecklas i sådan omfattning att det inte skall vara möjligt att klara sig med de pengar det här föreslagits i reservationen.

Försvarsministern får väl, om inte frågan kan lösas på annat sätt, undersöka möjligheterna att sälja de effektiva och bra flygplan som vi lär tillverka här i landet.

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Flera talare här har redan utförligt kommenterat utskottets ståndpunkt, och jag har därför inte, fastän jag tillhör utskottsmajoriteten, någon anledning att nu agera för utskottets räkning. Jag har i stället begärt ordet i första hand för att beröra några omständigheter som måhända inte tillmätas någon väsentlig vikt överallt i landet men som i den landsända jag representerar i många fall är mycket uppmärksammade.

För ett par år sedan nämndes ganska ofta i den offentliga debatten en betydelsefull fråga. En del talesmän för ett starkt försvar utgick ifrån att om anslagsramen inte blev den som de militära representanterna önskade, så måste man redan vid planläggningen uppge tanken att hela vårt territorium skulle försvaras. Även här i riksdagen ställdes frågan, vilka delar av vårt land man skulle avstå från att söka försvara. Sådana upplysningar skulle naturligtvis ha varit utomordentligt värdefulla för den, som kunde ha intresse av de sålunda »övergivna» områdena.

Nu vet vi att hela denna frågeställning var alltför hastigt konstruerad. Efter den redovisning av vår försvarspolitiska målsättning, som här ligger på riksdagens bord, kan vi lämna dessa förhastade uttalanden åt sitt eget värde. Målet är ju att skydda hela vårt lands

territorium från att falla i händerna på främmande inkräktare.

Kännedomen om detta faktum bör verka lugnande på människorna framför allt i gränsbygderna. Med rötterna i vår nordliga gränsbygd känner jag mycket väl till att gränsbefolkningen liksom känner på sig, att den löper de största riskerna, om freden går förlo-rad. Människorna i en gränsbygd är därför redan av självbevaringsdrift sanna fredsvänner. Kanske mer än andras sysslar deras tankar — särskilt i orostider — med frågan om fredens bevarande. För några veckor sedan hölls i mellersta Tornedalen en försvarsfest med mycket talrik uppslutning från ortsbefolkningens sida. Dessa enkla människor närde sannerligen inga Karl XII-drömmar, utan de ville endast ge uttryck för sin inneboende önskan att leva i fred.

Den isolerade avrustningen hade före det andra världskriget många anhängare i Norrbotten. I dag möter man i regel en annan, mer nyanserad syn på vår försvarsfråga. När grannfolken utsattes för militärt anfall, var det för många som om deras egna lemmar blivit avhuggna. Sakta men säkert har också inom arbetarrörelsen vuxit fram en känsla av att samhället i dag representerar värden som är i hög grad värda att försvaras.

Ännu för tjugo år sedan kunde Sveriges utrikesminister deklarerera, att vi kände oss trygga när vi blickade mot norr, mot nordpolen, ty där fanns inga människor, som kunde hota andra människor. Ingen objektiv människa kan längre fälla ett sådant omdöme om polarregionerna. Rickard Sändlers på sin tid riktiga konstaterande har i dag endast historiskt värde. I dag vet vi, att nordkalotten och de arktiska områdena blivit i högsta grad strategiskt betydelsefulla för stormakternas generalstabers.

Detta förhållande ökar självfallet riskerna för att de nordliga delarna av vårt land skall bli begärliga för stor-

maktsblocken. För att undgå obehagligheter fordras stor försiktighet. Enligt min mening vilar svensk utrikespolitik av i dag på en dylik försiktighet. Den alliansfria utrikespolitiken omfattas av en överväldigande folkmajoritet i Norrbotten. Människorna har den fasta övertygelsen, att denna utrikespolitik ger oss de bästa chanserna att överleva, om krigets gissel i stor skala skulle drabba mänskligheten.

Utrikespolitiken har emellertid ett direkt samband med försvarspolitiken. Enbart vår hängivna fredsvilja kan inte rädda oss, om vi med två tomma händer ställs inför en angripare, som vill sätta sig i besittning av vårt lands territorium, helt eller delvis. Redan Pascal konstaterade, att »rätten utan makt är vanmakt», och den satsen är aktuell även i dag. Den vanmäktige är ett lätt byte för den som agerar målmedvetet. Och då kan man få erfara, att makten utan rätt är tyrannisk, nu liksom på Pascals tid.

Som representant för Norrbotten vill jag i denna debatt erinra om det betydande intresse, som de krigförande under andra världskriget visade våra lappländska malmfält. Genom Churchills memoarer och andra publicerade aktstycken vet vi numera, att vår nationalriktedom höll på att bli vår nationalolycka. Malmen höll på att utsätta oss för ett militärt angrepp.

Vi vet vidare att man redan före det andra världskriget på visst håll gjorde upp allvarliga planer som syftade till att genom sabotagehandlingar lamslå malmexporten.

Det torde vara realistiskt att räkna med att våra rikedomar i norr även i framtiden kan komma att bli en stark lockelse för en främmande makt, som i ett trängt läge kanske vill få kontrollen över en viktig råvara. Nu säger måhända någon, att detta är omöjligt, när vi för en alliansfri utrikespolitik, men då vill jag erinra om att vi även under andra världskriget sökte föra en sådan

Försvarets utformning på längre sikt

politik. En alliansfri neutralitetspolitik skrämmer ingen, om den är helt tandlös. Om den presumtive fridstöraren däremot vet, att vi kan bita ifrån oss, blir han säkert försiktigare, och våra utsikter att få leva i fred blir större. Försvarets uppgift är att stödja utrikespolitiken, så att vår fred och vår neutralitet respekteras.

Försvarets största betydelse är enligt min mening preventiv. Sveriges försvar i dag måste vara knuten till en sund fredsvilja. Krigsyrans, av vilket slag den vara må, har inte plats i vårt samhälle.

Herr talman! Det vore frestande att godtaga regeringens utrikespolitik som uttryck för det kloka, det upphöjt ideal i regeringssjälen och betrakta den aktuella försvarsplanen som ett utslag av dolda krigiska instinkter hos samma regering. Ett sådant ställningstagande skulle kanske vara populärt.

Jag vill emellertid betona, att jag biträder utskottsförslaget därför att jag uppfattar försvarsplanen som ett nödvändigt komplement till vår neutralitetspolitik, som jag önskar all framgång. När den för utrikespolitiken främst ansvarige är ense med den övriga regeringen om den nu föreliggande försvarsorganisationen, är detta för mig ett bärande bevis för att tryggheten av vår alliansfria neutralitetspolitik kräver de försvarsutgifter vi nu nödgas ta på oss.

I detta sammanhang vill jag säga, att mitt ställningstagande självfallet rönt påverkan av de geopolitiska faktorerna i min egen valkrets. Många mellansvenskar kanske inte alltid förstår reaktionerna hos dem som under många år upplevt kriget på nära håll. Den som på själva gränslinjen upplevde vinterkrigets utbrott, de två evakueringarna från Finland, ockupationen av Norge och den tragiska flyktingströmmen därifrån och som dessutom sett ett par svenska samhällen bombarderas blir ingen beundrare av kriget. Däremot blir

Försvarets utformning på längre sikt

han lyhörd för frågeställningen: Hur kan vi undgå allt detta fruktansvärda?

Jag finner, att det vore djupt olyckligt, om ett militärt vacuum tilläts uppstå längst i norr och stimulera utomstående att känna lust exempelvis att okupera våra malmfält eller att lamslå vårt ekonomiska liv genom angrepp på våra kraftverk.

De geografiska faktorerna gör, att ett hyggligt försvar i Norrbotten kan i Västerbotten väcka drömmar om en isoleerad avrustning. Härmed syftar jag naturligtvis inte på min ärade kamrat på västerbottensbänken, herr Åkerström. Skillnaden i kostnadshänseende mellan hans och utskottsmajoritetens förslag är alltför liten för att i detta sammanhang berättiga antydningar av detta slag.

Försvaret kostar pengar. Man kan beklaga, att situationen i världen tvingar oss att hålla ett försvar. Försvarsmiljarderna erinrar oss om en kulen värld, som sannolikt inte skulle bli ett dugg bättre genom att vi avskaffade vårt försvar. Litet var önskar vi oss ifrån denna dystra tillvaro, men vi kan inte komma därifrån. Vårt försvar är ett uttryck för vår vilja att få leva i fred.

De flesta andra länder offerar mer av sin bruttonationalprodukt på försvaret än vi, det har försvarsministern nyss erinrat om från denna plats. Vidare är utbildningstiderna i andra länder genomgående längre än hos oss. Sverige är ingen vägvisare på upprustningens väg.

Vi skall inte heller förglömma, att även försvarskostnadernas storlek är i mycket beroende av vår utrikespolitik. Sverige har inte förlorat något krig, och därför har ingen segrare kunnat diktera, att vårt försvar skall vara symboliskt — en attrapp. Vi är inte medlemmar i något stormaktsblock, och följaktligen bärs inte våra försvarskostnader till någon del av andra. Inte heller har vi vänskapligt sinnade främmande trupper i landet för att skydda vår

överhet. Därför kan vi inte heller, t. ex. på partikongresserna, lugnas av budskap att vi i fortsättningen slipper bekosta de främmande trupperna, för vilka kostnaderna i fortsättningen bärs av hemlandet. Vår alliansfria utrikespolitik ålägger oss att själva bära våra försvarsutgifter. I gengäld får vi njuta av förmånen att vara herrar i eget hus. Syftet med våra ansträngningar är ju endast vår önskan att inte bli angripna. Vi riktar oss inte mot någon och misstänkliggör ingen.

För några år sedan — när regeringsmedlemmarna betecknades som krigshetsare — talade man om Norrbotten som ett hemvist för antingen krigsrinner eller välstånd. Det talades också om att regeringen, ja, t. o. m. arbetsmarknadsstyrelsen skulle ha bestämt, att Tornedalen — vår östra gränsbygd — skulle bli krigsskådeplats.

Denna propaganda hade ett uppenbart syfte. Den riktade sig ju till en gränsbefolkning. Även sådana yttringar bör enligt min mening noteras i denna debatt.

Herr talman! Vi har talat mest om vår förmåga att försvara oss emot främmande angripare. Jag skulle som avslutning vilja föra en annan faktor in i bilden, nämligen försvarsviljan. Saknas viljan, då kommer förmågan aldrig till sin rätt. I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på att vad statsmakterna gjort i exempelvis Norrbotten för att ge människorna arbete och utkomst varit av större betydelse för folkförsvaret än många renodlat militära anstalter. Enligt min mening har exempelvis Statens skogsindustrier och Norrbottens järnverk varit för försvarsviljan lika betydelsefulla som någonsin Bodens fästning.

Just nu brottas östra Norrbotten — hela gränsbygden — med oerhörda samsättningssvårigheter och andra sociala problem, som är ytterst svårbemästrade. Dessa problem tarvar snabba åtgärder och har utan tvekan direkt sam-

band — i vidare mening — med den frågeställning som nu ligger på riksdagens bord. Enligt min mening har statsmakterna plikt att känna sitt ansvar och handla därefter. Det synes mig uppenbart. Social rättvisa bör innefatta bl. a. rätt till arbete. En sådan social rättvisa är, enligt mitt sätt att se, försvarsviljans naturliga fundament.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Jag kanske skall deklarera — ehuru det är alldeles överflödigt — att jag naturligtvis inte talar å något partis vägnar i denna fråga. Jag vill emellertid samtidigt tillägga, att jag säkert talar för många inom samtliga partier — i varje fall utanför detta hus.

Försvarsministern deklarerade, att överensstämmelsen mellan samtliga partier visar ett gemensamt ansvar för vårt land. Jag förstod faktiskt inte riktigt meningen i försvarsministerns uttalande. Det finns nämligen folk inom alla partier som ser annorlunda på dessa saker än man gjorde i partiledaruppgörelsen. Jag är faktiskt mycket glad åt att få vara med och framföra deras synpunkter här i riksdagen.

Jag vill inte alls tävla i patriotiskt överdrivna tal, men jag sätter ett frågetecken inför försvarsministerns uttalande om ansvaret för vårt land. Jag tror att ansvaret hos dem, som tror mindre på våld och vapen och mer på andra metoder, kanske är minst lika stort som det hos dem som tror på vapnets och våldets välsignande verkan. Jag skulle vilja fråga försvarsministern om han vill bestrida detta.

När jag hörde försvarsministerns motivering — en motivering som försvarsministern inte är ensam om utan som slagit igenom i så gott som hela världen, däri har han alldeles rätt — så tänkte jag på den tyske kejsaren Wil-

Försvarets utformning på längre sikt

helms tes om att »den som vill fred skall rusta för krig». Debatten här i dag är egentligen ett typexempel på hur det går till i alla parlament, och det är kanske också ett bevis för att vi inte kommer någon vart trots all vår kunskap. Trots all vår omskrutna kultur och vetenskap och trots att vi nu håller på att erövra världsrymden kan vi inte lyfta oss från den stenåldersmentalitet som i så stor utsträckning behärskar mänskligheten. Många har här i dag resonerat som så, att vi måste gå så långt i rustningarna som våra ekonomiska resurser tillåter. Så resonerar man väl också i alla andra parlament. Man måste ju då fråga sig: När kommer man på den vägen och med det resonemanget in på den förnuftiga väg som alla dock erkänner måste ligga i en nedrustning?

För vårt lands vidkommande — och det är också förhållandet med andra länder — har kostnaderna för militärorganisationen blivit dyrare och dyrare. Här har anförts, att man stöder sig på överbefälhavarens beräkningar från 1954. Jag upprepar emellertid vad jag sagt här vid något tidigare tillfälle, att aptiten har växt betydligt under den tid som behövs för att skriva ut mat sedeln. Enligt överbefälhavarens beräkningar — han har då tagit hänsyn till prisstegringen och till de nya vapen som kan tänkas — skulle vi för det år som det nu är fråga om, 1958/59, komma upp till en kostnad av 2 384 miljoner kronor. Nu begär man i stället 2 700 miljoner, och det beloppet innefattar ändå bara en del av de verkliga kostnaderna. Det utgör bara driftkostnaderna. Därtill kommer alla de hundratals miljoner kronorna för investeringar och andra ändamål. Det vore intressant att få höra en deklaration, kanske av någon talesman för utskottet eller av finansministern, om vad de verkliga kostnaderna för vårt lands försvarsväsende egentligen belöper sig till.

Min partikamrat, herr Lassinantti,

Försvarets utformning på längre sikt

talade om att gränsborna kände särskild försvarsvänlighet. Man kan nog se olika på militärfrågan vare sig man är gränsbo eller inte. Jag tror inte det inverkar så mycket var man bor. Själv är jag gränsbo i högsta grad där jag bor inte fullt en mil ifrån en gräns, där under senaste världskriget krig pågick och där ockupationen sedan blev verklighet. Men inte kände jag vare sig då eller senare något behov av att begära eller hade någon tro på att vapen skulle skapa lycka åt mänskligheten. Det rådde stor enighet om att nazismen måste kämpas ned. Vi hörde från ledande statsmän deklARATIONER om att när nazismen var tillintetgjord skulle tryggheten vara säkrad här i världen. Jag brukade säga då, att det värsta nog blev vad som kom efteråt, när man hade insett att de som kämpade och föll hade fallit förgäves. Det blev inte den fred som man hade hoppats på. Nå, vi gränsbor trodde på andra medel och begagnade oss av andra medel. Många av oss fick erkännande från Norge för de insatser vi hade gjort. Dessa erfarenheter bevisar kanske inte mycket, men de är i varje fall inget bevis på vapens välsignelse.

Vi anser därför, såsom har anförts av herr Akerström och herr Lundberg, att anslaget borde begränsas och successivt minskas med början redan innevarande år, då det skulle skäras ned med omkring 200 miljoner kronor, så att kostnaderna i år kunde hållas nere vid 2 500 miljoner kronor. Det är inte så mycket som skiljer, har det invänts. Det är riktigt att skillnaden inte är så stor i år, men just därför att vi avser, att denna ram inte skall få överskridas, blir vårt förslag verkligt betydelsefullt. Genom denna begränsning får vi redan i år något hundratal miljoner kronor som välkommet bidrag till budgeten. Med statsutskottets plan på en ständigt återkommande ökning av anslagen — en ökning med 2½ procent om året — skulle vi om några år få avsevärt större

årlig besparing på försvarsutgifterna. Försvaret skulle efter få år kräva en miljard kronor mera per år enligt statsutskottets förslag jämfört med vårt. Vi kan göra oss en föreställning om vad de sparade medlen skulle betyda för vårt ekonomiska välstånd. Det skulle exempelvis göra det möjligt att genomföra den skattesänkning som allmänt deklarerats som önskvärd, ge resurser för nödvändiga investeringar för undervisning, sjukvård, vattenvård, vägväsende o. s. v. Om vi skulle utgå ifrån att det är riktigt vad som sagts exempelvis från högerhåll i denna kammare om skattesänkningarnas välsignelse för enskilda och för företag, måste vi betrakta det nödvändigt att ta vara på denna möjlighet att nu spara en miljard. Jag har vid något tillfälle framkastat tanken att man kanske borde bestämma försvarskostnaderna med ledning av den gräns där klagomålen på skatten skulle upphöra. Om de upphörde vid den kostnadsnivå vi nu har, borde vi kunna finna oss till rätta med de nuvarande försvarskostnaderna, men om de inte upphör förrän vid en betydligt lägre nivå, borde vi rätta oss därefter och tänka på att just militärväsendet betyder så mycket för beskattningen — det tar mer än hälften av inkomst- och förmögenhetsskatten, och en besparing på det området ger utrymme för fantastiska skattesänkningar. Men det har på borgerligt håll iakttagits en besynnerlig tystnad om skatten under denna debatt.

Nu vet vi ju för all del att det vid många olika tillfällen har framlagts förslag om sänkning av statens utgifter. Herr Hjalmarson har senast i dag påvisat att högern har framlagt ett alternativ till regeringens förslag. I dag är man emellertid alldeles tyst på det hållet när det gäller skatter, och i dag låter det precis som om vi skulle ha råd till ännu högre skatter än vi för närvarande har.

Nu kan ju högerns representanter

försvara sig med att de inte har tänkt att det skulle gå ut över militärväsendet. Det är sant, högern vill lägga bördorna på barnfamiljerna, på mödrarna, på de sjuka, på de arbetslösa — där kan man dra in och spara pengar, säger högern, så ser det alternativ ut som man talar om. Högern vill ta bort det som gör det möjligt för alla i detta land att känna trygghet och människovärde. Det är inte säkert att det bara är fattigt folk som råkar i olycka, sjukdom och svårigheter — det går inte alltid efter de linjerna.

Vi är alltså eniga om att vi bör spara, men vi har inte samma uppfattning om var vi skall spara. I dag finns det möjligheter för oss att spara stora summor, när vi om någon timme skall votera om de här sakerna. Besparingarna skall ju göras när beställningen lämnas och inte när notan kommer. Det är för sent att protestera när allt är serverat och uppåtet och man krävs på betalning, i detta fall i form av skatter.

Man kanske inte skulle tala så mycket om ekonomi i det här sammanhanget, men hur mycket vi måste ge åt försvaret och hur mycket vi kan spara är grundläggande för hur mycket vi får betala i skatt. Eftersom skatten är det väsentliga i vissa partiets politik, kan man ju inte komma ifrån ett resonemang om skatten i denna miljardrullning, som ensam tar mer än halva skatten.

Nu finns det väl ingen i något land i vår tid som inte vid vissa tillfällen i ljusa ögonblick har förklarat att vi måste komma fram till en annan ordning än krig. Vi kan inte hålla på att mörda varandra kollektivt på sätt som sker, utan vi måste gå fram efter förnuftiga linjer. Jag skall inte ta upp några citat, men det finns gott om uttalanden av många personer, med Krustjev och Eisenhower i spetsen, som på fullt allvar erkänner detta.

Men det hjälper inte bara att veta vad som är rätt, vad som skall göras

Försvarets utformning på längre sikt

och hur man skall handla. Det som betyder någonting i det här sammanhanget är ju egentligen att man gör det som är riktigt. Enligt vad vår morallära säger oss är det synd hos dem som vet det rätta men ändå inte gör det. När man gör de här deklARATIONERNA bör man ju slå in på vågar, om vilka man vet är de riktiga vägarna, de som leder fram till målet. Kanske det behövs den bättre moral, som vännen Dickson brukar tala om. Men nationerna har så lätt att bli högmodiga. Man möter ofta den här frågan: Är det inte vårt land som har rätt, och är det inte vårt land som skall ha ett starkt svar?

Hela frågeställningen är alldeles meningslös, mina damer och herrar, eftersom varje land ställer samma fråga. Det vore därför bättre att söka efter krigets orsaker och bekämpa dem.

Orsakerna ligger inte hos de fattiga människorna som dödas i kriget, hos barnen, de sjuka och de gamla som får sätta livet till när hombarna faller. Dessa människor är heller inte de drivande krafterna bakom kriget. De ansvariga befinner sig i regel på betydande avstånd och under rätt betryggande förhållanden och fortsätter där sitt spel mot människor, som egentligen har gemensamma intressen och inte har någon anledning att döda varandra vare sig kollektivt eller enskilt.

Vad är orsaken? Herr Dickson snudade vid den, och herr Wahlund berörde den också i debatten om det förra ärendet, då han talade om hjälpen till svältande delar av mänskligheten. Svälten, maktlystnaden, imperialismen — där har vi orsakerna! Dem löser vi inte med krig, även om vi rustar aldrig så långt utöver vår förmåga.

Det finns de som anser, att vårt land borde bli en rödakorsstat snarare än en militärstat. Jag är inte nu beredd att ta ståndpunkt till den frågan i hela dess vidd, men nog tilltalar tanken mig, och nog anser jag idén värd att bevaras.

Försvarets utformning på längre sikt

Den dag den slår igenom i varje land blir det inget krig.

Hjälpen åt de svältande är dagens stora problem. Det kanske ligger åtskilligt i Stig Dagermans dikt, där han på konstnärens sätt talar om att »en svältande människa mindre betyder en broder mer» — det är den idé som ligger bakom kraven på hjälp åt dessa svältande människor.

Ett gammalt argument som har framförts i debatten av flera talare är att ju starkare försvaret är, desto större möjligheter har vi att klara oss undan kriget. Många gör gällande, att vi förra gången klarade oss undan kriget tack vare våra militära rustningar. Det finns inget bevis för det påståendet, utan det är ett tomt antagande. Jag kan säga som herr Heckscher, utan att i övrigt instämma i hans anförande, att det var tur att vårt försvar inte sattes på prov under andra världskriget.

I stället har vi faktiskt bevis för att det fanns kritiska situationer då vi undgick att dras med i kriget tack vare att vi hade svaga militära resurser. Dessa bevis borde inte vara obekanta för dem som i dag uteslutande har talat för att vi skall ha en så stark och så dyr militärorganisation som möjligt. Om vi inte hade haft andra resurser än vapnen och om inte andra orsaker hade spelat in vid olika tillfällen, hade vi kanske kommit med i dödsdansen även med mångdubbelt starkare rustningar.

Man kan för övrigt utvidga frågan och spörja, om de starka rustningarna räddade något land från att dras in i kriget eller om rustningarna löste de motsättningar som utlöste kriget.

Jag skall inte ge mig in på någon lång historieskrivning. Inte därför att tiden är långt framskriden — vi har alldeles för viktiga uppgifter att syssla med för att man skall behöva säga att klockan snart är tolv — men jag skall ändå inte ta så lång tid i anspråk. Jag vill bara erinra om att Tyskland började det andra världskriget väl rustat

i fråga om både människor och industri och dessutom med hela Europa på knä för der Führer, men har någon makt i världen under modern tid blivit mer slaget sönder och samman i ett krig än det värustade Tyskland blev? Jag behöver inte svara på den frågan. Vi vet hur det var.

Man kan också fråga: Vad blir resultatet över huvud taget av ett krig? Fanns det någon militär myndighet som trodde, att världen och maktfördelningen efter kriget skulle bli vad den nu är? Hur kan man under sådana förhållanden tala om effektivt försvar?

Det allvarligaste problemet i vår tid är egentligen, att det inte finns något effektivt försvar, att det är fullständigt meningslöst och falskt att tala om att något land skulle kunna skaffa sig ett effektivt försvar. Detta är omöjligt, ty det finns inte något försvar mot nutidens effektiva anfallsmedel. Man kan förstöra ett land, men man kan inte försvara sig mot dessa bomber som kommer. Jag har ställt följande fråga tidigare till försvarsministern, men jag har inte fått något svar på den: Vad skall man exempelvis göra här i landet, om någon stormakt säger: »Om någon timma kommer vi med en atombomb, om ni inte går med på det eller det?» Och vad skall man säga sedan atombomber under en kvarts timmes tid har fällts över vårt land? Då kanske man är färdig att ge upp.

Herr Ståhl har talat om atombomber som en framtidsmelodi för vårt land. Han kanske inte använde ordet »framtidsmelodi», men han spelade upp ungefär de tongångarna. Man skulle då ha taktiska och inte strategiska atombomber, d. v. s. man skulle bara spränga atombomber inom vårt eget land. Då herr Heckscher var inne på samma fråga sade han: »Vi måste se realistiskt på den frågan.» Jag antecknade det och tänkte, att det måste vi göra. Men hur skall vi då se på den? Vi kan först fråga: Vad är en atombomb? Och vad

är en taktisk atombomb? Ja, Hiroshima och Nagasaki ger svar på vad en atombomb betyder. Det var taktiska atombomber som användes där. Erfarenheten därifrån visar sannerligen, att i ett atomkrig är vi alla sålda. Därför försvinner realismen i talet om starka försvarsvapen mot atomvapen.

Hiroshima och Nagasaki kostade över 200 000 människor livet. Men det kanske inte är det viktigaste. Bomberna där visade — och det är ju någonting som vi inte skall förbise — att atomkrig är krig även mot kommande generationer. Vi behöver ju inte vara okunniga om det, och då bör vi heller inte spela okunniga på detta område. Japan står även här redo med uppgifter om hur det går för kommande släkten. Från det kejsrerliga japanska atomforskningsinstitutet i Hiroshima har man publicerat en del siffror över skadorna på efter 1945 födda barn i detta område. Det visar sig att en mycket hög procent av dem har kommit till världen vanskapta, dödfödda eller livsodugliga. Man uppräknar som brister hos de barn, som fötts levande: bristfällig benbyggnad, medfödd muskelförtvining, icke-andningsduglig hud, svåra nervsjukdomar, barn med endast ett öga, barn med inga ögon alls, barn som inte ens har ögonhålor, barn utan hjärna, barn med missbildad hjärna o. s. v. En japansk författarinna har besökt ett av sjukhusen som vårdar en del av dessa sjuka människor från Hiroshima, och hon skriver: »Den som efter händelserna i Hiroshima och Nagasaki fortfarande går in för upprustning med atomvapen, den borde tvingas» — och här förordar hon alltså tvång — »att i åtta dagar vistas på sjukhuset. Är han sedan inte botad från sitt vasinne, torde han inte vara någon människa.»

Avstånden är inte långa i vår tid, och vi har all anledning att se efter vad vi kollektivt håller på att åstadkomma. Jag har ingenting alls emot att mäla mig ut ur gemenskapen från den krets, som

Försvarets utformning på längre sikt

anser att vapnen är det viktigaste och att atombomben är någonting som vi måste sikta på i framtiden.

Det meddelades häromdagen att amerikanerna som ett experiment hade fällt en 15 megaton vätebomb. Vi kan knappast tänka oss vad en sådan bomb egentligen betyder, men någon föreställning får man kanske, när man hör att en enda sådan bomb har åtta gånger så stor sprängverkan som alla bomber tillsammans som sprängdes över Tyskland under hela det senaste världskriget. De som har besökt Tyskland efter kriget vet hur de tyska städerna såg ut. Det är dit tekniken fört mänskligheten! Och ändå envisas man med att säga att även ett litet land kan skaffa ett effektivt försvar.

Vi har i en motion i denna kammare av herr Åkerström och av herr Dahl i första kammaren föreslagit att riksdagen bör göra ett uttalande mot atombomben — och göra det nu. Det är sant som bland andra försvarsministern och herrar Thapper och Heckscher framhållit, att vi inte kan skaffa några atomvapen under de närmaste åren. Men jag delar inte den slutsats man drar härav, nämligen att det därför inte finns något skäl för oss att nu ta avstånd från atombomben. Det finns alla skäl för alla människor innanför och utanför riksdagen att fördöma atombomben vid varje tillfälle och det vore klokt av Sveriges riksdag att göra det! Då skulle riksdagen göra en moralisk gärning.

Det har förut sagts i andra sammanhang att vårt land kanske inte betyder så mycket, men i den mån vi betyder någonting är det ju ändå en styrka åt de krafter som arbetar emot atomvapnen.

Det är svårare att fördöma, om man själv är tveksam, och det är svårare att predika moral för den som inte bryr sig om vad moral är. Jag tänker här närmast på nationernas förhållanden. Men det är underligt att det har förbigått utskottet vilka starka krafter som

Försvarets utformning på längre sikt

inom alla partier utanför parlamentet arbetar mot atombomben och mot förslaget att vi skall införliva den i vårt försvar. Jag skall gärna erkänna att de krafterna kanske är starkast inom det socialdemokratiska partiet och fackföreningsrörelsen, men det finns inom alla partier liksom utanför partierna.

Är det manne någon av dem, som talar om ett effektivt försvar, som verkligen med nutidens teknik tror på möjligheterna av ett sådant försvar för något land? Både Krustjev och Eisenhower har erkänt, att något sådant försvar inte finns och inte kan åstadkommas. Man kan naturligtvis säga som någon stormakt, att »vi skall förvandla våra fienders båtar till likkistor», om de kommer in till våra kuster. Ett sådant uttalande innehåller en hundraprocentig sanning. Det är bara det att båda parter i det fallet befinner sig så att säga i samma båt. Man kan förstöra för varandra, och man kan förvandla varandras båtar till likkistor, men man kan inte försvara sig i sin egen båt. Vi svenskar har ingen anledning att säga på det sättet, och vi vill inte säga det. Atombomben kan inte betraktas som annat än ett katastrofmedel, som över ett obeskrivligt lidande leder till mänsklighetens undergång.

Jag kommer just att tänka på ett brev som jag för någon tid sedan fick från en högerman. Han hade lyssnat i radion på ett anförande, som jag hållit i denna talarstol. Han skriver, att han lyssnat på anförandet och gör sedan några reflexioner kring detta. Han erkänner sig vara högerman och prenumerant på Svenska Dagbladet. Men han säger, att om herr Hjalmarson och Svenska Dagbladet kommer att försvara atombomben, så kommer han att lämna både högern och Svenska Dagbladet. Och så tillägger han: »Då blir jag utan parti.»

Det kan sägas att detta bara är *en* röst. Det är en människa som känner sig besviken, det har träffats en överenskommelse, vars ställningstagande i frågan om atombomben gör honom tvek-

sam. Han lämnar högerskutan, och andra människor lämnar kanske av samma skäl sina partiskutor.

Det finns emellertid en större vakanshet på detta område än den som framgår av ett enstaka brev, och det är den oro för och opinion mot atombomben som vi fått åtskilliga bevis för. Många möten och organisationer har uttalat sig både mot krigsrustningarna som sådana — de vill att man skall försöka andra vägar — och framför allt mot atombomben. För en tid sedan utskickades ett upprop av ett hundratal statskyrkopräster med olika politiska åskådningar, som tog bestämt avstånd från atombomben. Nyligen kom några hundra svenska läkare, även de med olika politiska uppfattningar, med en hemställan om att atombomben icke skulle införlivas i det svenska försvaret. I hela världen varnar vetenskapsmän för atombomben. Detta är små ljusglimtar i ett eljest mörkt tillstånd.

Nu, ärade kammarledamöter, skall jag inte uppehålla er längre. Jag tackar er som hållit ut men även er som litet grand demonstrerat ert missnöje med att jag framhållit dessa synpunkter; ni har ju ändå haft vänligheten att lyssna. Det skulle vara en moralisk tillgång, om riksdagen i dag uttalade sig *mot* atomvapnet. Tiden är kort och dyrbar; vad som kan göras i dag bör inte skjutas på framtiden.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till den reservation, som av herr Åkerström fogats till utskottets utlåtande och som innebär ett bifall till motionerna B 103 i första kammaren och B 87 i denna kammare.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag skall be att mycket kortfattat få belysa några av konsekvenserna av det förslag till ny försvarsordning, som regeringen och statsutskottet nu förelagt riksdagen.

För det första tar jag upp de ekono-

miska konsekvenserna. Det föreliggande förslaget till ny försvarsorganisation, tillyxat efter en slumpvis tillkommen överenskommelse mellan fyra partiledare om kostnadsramen, skall kosta i runt tal 2,7 miljarder kronor förutom anslag på kapitalbudgeten, anslag till civilförsvaret och till militära pensioner och annat som inte kan kontrolleras. Vi startar alltså det nya budgetåret med i runt tal 3 miljarder i militärutgifter.

Nästa budgetår skall den militära kapitalbudgeten fördubblas, och driftbudgeten skall höjas med minst 70 miljoner kronor plus kompensationen för pris- och lönestegringar. Erfarenheten av prisutvecklingen detta årtionde talar för en prisstegring på 4 å 5 procent om året, vilket utslaget på de militära kostnaderna i enlighet med den föreliggande uppgörelsen innebär, att riksdagen framdeles binder sig för en årlig utgiftsökning med omkring 200 miljoner kronor om året. På fem år är vi alltså uppe i 4 miljarder kronor i försvarsutgifter, d. v. s. praktiskt taget hela den direkta statliga inkomstskatten.

För att finansiera den väntade omedelbara utgiftsökningen har vi i år beslutat att ta ut punktskatter, som skall ge i runt tal 500 miljoner kronor. Om statsutskottets förslag till militärorganisation bifalles, permanentas inte bara dessa skatter, utan vi tvingas att varje år anskaffa några hundra miljoner kronor i nya skatter för att kunna effektivisera beslutet.

Detta sker i en situation, karakteriserad av otillräckliga statsinkomster och inför hotet om en ekonomisk kris, som kommer att drastiskt minska statsinkomsterna. Regeringsförslaget aktualiserar alltså ett olyckligt perspektiv för skattebetalarna och statsinkomsterna. Om krisen vidareutvecklas kommer regeringen inom något år att tvingas meddela riksdagen, att den svenska staten är insolvent och ur stånd att inlösa de växlar, som utställes genom uppgörel-

Försvarets utformning på längre sikt
sen i försvarsfrågan. Dagens byggnad reses därför på en underminerad grund. Den blir inte hållfast; den kan inte bestå i många år.

Försvarsbeslutet kommer att ge nya injektioner åt inflationen. Åtskilligt mer än ett hundratusental dagsverken skall varje dag disponeras för improduktiva militära ändamål. Konsekvenserna för statskassan och skattebetalarna är redan angivna därvidlag. Konsekvenserna för samhällsekonomin har vi kunnat räkna oss till i det föregående. En av de samhällsekonomiska konsekvenserna har vi kunnat utläsa i prisutvecklingen under detta årtionde sedan upprustningen på allvar inleddes. Den svenska kronans värde har minskat med drygt en tredjedel under 1950-talet. Om det föreliggande förslaget godkännes kan ytterligare en tredjedel av kronans värde förspillas på hälften så lång tid.

Hur mycket fler bostäder, sjukhus, skolor, fabriker, vägar och annat nödvändigt, som vi skulle kunna bygga med måttligare insatser för försvaret, låter sig inte så lätt beräknas. Först och främst kan emellertid varje miljard som inbesparas förutsättas vara användbar för dessa nyttiga, ja, livsnödvändiga civila ändamål. Enbart de sammanlagda ökningarna under nästa femårsperiod kan uppskattas till 4,5 miljarder kronor; under en tioårsperiod stiger den samlade merkostnaden till 15 miljarder kronor. Fantasien vägrar att följa med vid uppskattningen av hur många nyttigheter som skall förvandlas till granater, atombomber, jaktflyg, stridsvagnar och bortslösad mänsklig energi. I runt tal 300 000 bostäder till en kostnad av 50 000 kronor per styck representerar enbart de föreslagna utgiftsökningarna till försvaret under en tioårsperiod.

För det andra: De som tycker att vårt folk har råd därtill — och det är ju en hel del i denna kammare — måste dock ställa sig frågan om dessa offer motsvarar vad vi får för pengarna. Får

Försvarets utformning på längre sikt

vi ett starkt, modernt och tidsenligt försvar? Låt oss då först göra klart för oss, att uppgörelsen förutsätter att flyget så småningom får nästan lika mycket som armén och marinen tillsammans. Vi reducerar starkt den levande försvarskraften i armén och skär ner flottan drastiskt. I stället får vi ett i fråga om antalet flygplan och förmodligen även när det gäller prestanda ganska starkt flygvapen, starkare än vissa stormakters. Man skall emellertid då göra klart för sig följande.

Vi skapar ett försvar som är starkast dagen före ett krigsutbrott men som, att döma av andra världskrigets erfarenheter från Polen, Holland, Belgien, Frankrike, Grekland och Jugoslavien, torde vara sönderslaget dagen efter krigsutbrottet.

Vi skapar ett vapen, som på sin höjd och under gynnsamt väder kan verka under en timme per dygn och som vid dåligt väder, alltså i vårt lands klimat under kanske hälften av året, måste hållas på marken, d. v. s. inte kan fylla någon som helst militär funktion.

Vi genomför detta i de interkontinentala kulbaneraketernas tid, vilka gör den dubbla farten jämfört med de modernaste flygplanen och mot vilka inga försvarsvapen ännu konstruerats, när de ledande stormakterna alltmer övergår till dessa raketvapen på det bemannade flygets bekostnad. Vi bygger alltså ut ett vapenslag som inom kort tid är museifärdigt.

Min slutsats av detta är att vi icke nu kommer att fatta beslut om ett starkt och uthålligt försvar utan om ett relativt svagt och oerhört dyrt försvar.

För det tredje: Det av den militära expertisen utformade förslaget bygger på atombomben som det utslagsgivande vapnet. Man har därvid tagit ringa hänsyn till att det tar tiotalet år för Sverige att konstruera en egen atombomb, att vi icke har plats att experimentera med en sådan och att den skall utnyttjas mot svenskt territorium eller i var-

je fall i svenska farvatten. Atombomben skall alltså brukas mot svenska anläggningar och samhällsbildningar, mot svenskt fiske, svensk sjöfart och kanske även mot svensk befolkning. Lika litet har expertisen tagit hänsyn till att om Sverige hotar en motståndare med atombomber eller atomgranater kommer denne att känna sig moraliskt berättigad att utnyttja den tusen gånger mera förödande vätebomben. Över huvud taget undviker man den i det militära sammanhanget centrala frågan, om ett atomvapenkrig alls kan föras av ett åtminstone på bredden så geografiskt sammanpressat land som Sverige.

Utskottet vill skjuta det definitiva ställningstagandet i denna fråga på framtiden, vilket kan vara välbetänkt. Men själva försvarsorganisationen skall dock byggas upp som om vi disponerade eller förbereder oss på att disponera över atomvapen.

Jag har begränsat mitt resonemang i atomvapenfrågan till det militära området och har alltså inte uppehållit mig vid de genetiska farorna eller vid det faktum, att atombomben mera är ett terrorvapen mot civilbefolkningen än ett militärt vapen.

För det fjärde: Frågan om målsättningen. Det nu föreliggande förslaget motsvarar inte vårt lands utrikespolitiska målsättning. Ja, jag går ännu ett steg och säger: Detta försvar står i strid mot denna målsättning. I propositionen erkännes sålunda, att försvarsorganisationen inte har utformats med sikte på att trygga landets neutralitet.

Vilken målsättning har då försvaret? Det skall, säges det, verka avskräckande på en eventuell angripare. Jag frågar: Är detta realistiskt? Stormakterna hade alla ett »avskräckande» försvar, men det avskräckte ingen. Om de inte kunde avskräcka sina fiender, hur skulle då en småstat som Sverige kunna åstadkomma ett så avskräckande försvar?

Vidare skall försvaret trygga vårt

lands gränser, men den militära ledningen förklarar samtidigt att detta endast är möjligt vid vissa gränser. Tror vederbörande därpå? Hur kunde det då komma sig, att varje planlagd invasion under det andra världskriget lyckades och blev betydligt mindre kostnadskrävande för angriparen än för försvararen?

Vi har med hänsyn till detta illusionsmakeri kring försvarsfrågan rekommenderat en utredning om hur ett neutralitetsförsvar borde utformas som motsvarar Sveriges utrikespolitiska målsättning, neutraliteten. Man borde enligt vår mening göra rent hus med illusionerna om att Sverige skulle kunna utkämpa ett atomvapenkrig, att tyngdpunkten i försvaret borde läggas vid flyget, att vi skulle ha resurser att skapa ett s. k. avskräckande försvar och att detta skulle komma att utkämpas vid Sveriges gränser. Grundtanken skulle enligt vår mening vara: ett folk i vapen. Eftersom erfarenheterna visar, att det militära besegradet av ett land är billigare för angriparen än att besätta detsamma, under förutsättning att folket vill försvara sin nationella frihet och att det utbildats och utrustats därför, borde detta bli vägledande för försvarsorganisationens utformning.

Vi tror också att Sverige borde likom Schweiz och Österrike kunna erhålla stormaktsgarantier för sin neutralitet och att detta skulle öka tryggheten och kunna reducera de improduktiva militärutgifterna.

Till sist, herr talman, har vi föreslagit omedelbara besparingar på materiel- och övningsanslag, vilka bespa-

Försvarets utformning på längre sikt

ringar uppgår till omkring 450 miljoner kronor. Vi har inte inbillat oss att sådana besparingar skulle lösa några försvarsproblem, men det gör inte heller det föreliggande regeringsförslaget. Åtskilliga socialdemokratiska motionärer är inne på liknande tankebanor, och vi kommer att i varje votering stödja sådana besparingssträvanden. Att statsutskottet för sin del avvisar besparingsförslag och rationaliseringsförslag och därvid åberopar bristande tid är lika bekant som banalt, lika komiskt som tragiskt.

Med hänvisning härtill yrkar jag bifall till motionerna nr B 88, B 90 och B 92 i andra kammaren.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr förste vice talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens plenum kl. 10.00.

§ 2

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr B 84, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående svensk medverkan i FN:s observationsgrupp i Libanon.

§ 3

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 23.51.

In fidem
Gunnar Britth